

ქაბოელო

წმინდა მეწყეზი და დედოფლები

ავტორი და შემდგენელი – ლევან ტყეშელაშვილი

ქუთაისი 2020

წიგნში თავმოყრილია ქართველი წმინდა მეფეებისა და დედოფლების ცხოვრება. ქართულ წყაროებზე დაყრდნობით შესწავლილი და წარმოჩენილია მრავალი სიახლე. წიგნი განკუთვნილია მოზარდებისა და მკითხველთა ფართო წრისათვის, მათთვის, ვინც ჩვენი სახელოვანი მეფე-დედოფლების ღვაწლით აზრის დაინტერესებული.

იდეის ავტორი – მღვდელი მამთიკე საჩაღიკე

რედაქტორი – ქეთევან-ბაია ბოჭორიშვილი

ISBN 978-9941-471-45-2

შესავალი

საქართველო უძველესი ქრისტიანული ქვეყანაა, ჩვენში ქრისტეს სჯული ჯერ კიდევ ბირველ საუკუნეში იქადაგეს მოციქულებმა. 313 წლიდან ქრისტიანობა რომის იმპერიაში აღარ იდევნებოდა და მალე სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა. რომის იმპერიის მსგავსად, IV საუკუნის 20-იან წლებში გაქრისტიანდა საქართველოც. იმ დროიდან 1810 წლამდე საქართველოში არაერთი გამორჩეული მეფე-დედოფალი მოღვაწეობდა, მათ შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებენ ის მონარქები, რომლებიც საქართველოს ეკლესიამ სხვადასხვა დროს წმინდანთა დასში შერაცხა. 10-ზე მეტი ქართველი მეფე-დედოფალი წმინდანად იხსენიება, ქრისტიანულ სამყაროში ამ თვალსაზრისით ანალოგი არ აჩვენებს. ჩვენ ყურადღება შევაჩერეთ 10 მათგანზე, რომლებსაც უდიდესი ღვაწლი მიუძღვით ქართველი ერის ცხოვრებაში. თავდადება, ქრისტიანული მოწყალება, ლოცვა, მარხვა, ხალხზე ზრუნვა – აი, რა გამოაჩენდა თითოეულ მათგანს! სწორედ მათმა თავგანწირვამ შეასრულა მთავარი როლი ერის ცნობიერების ამაღლებაში.

მეფე-დედოფლები, რომლებიც სხვადასხვა დროს შერაცხეს წმინდანთა დასში, გამოიჩინოდნენ ქვეყნისადმი განსაკუთრებული თავდადებით, მათ პატივს მიაგებდნენ როგორც მებრძოლეს, ქტიტორებს, ეკლესია-მონასტერთა მამულებს, საგანმანათლებლო და კულტურულ დაწესებულებათა მფარველებს, წმინდა ხატებისა და ჯვრების შემამკობლებს, უცხოეთის ქართული საგანების აღმშენებლებსა და ოქრო-ვერცხლის შემწირველთ. თითოეულმა მათ-

განმა თავისი ღვაწლის გამო დაიმკვიდრა ესოდენ განსაკუთრებული ადგილი. მათ ყველა დროში, ჯერ კიდევ წმინდანად შერაცხვამდე, დიდი პატივით იხსენიებდნენ. გარდაცვალების შემდეგ საქართველოში მოწამე მეფე-დედოფლებს მალევე რაცხდნენ წმინდანებად, ასე მოხდა შუშანიკ დედოფლის, არჩილ მეფისა და ქეთევან დედოფლის შემთხვევაში.

თანამედროვე ეტაპზე აუცილებელია ყველამ იცოდეს, მით უფრო მოზარდებმა, ჩვენი დიდებული მეფეების ღვაწლი. მათ ცხოვრებაში მთავარი ადგილი ეჭირა ღვთისა და მოყვასის სამსახურს და პირად კეთილდღეობასა და წუთისოფლისეულ დიდებაზე შეგნებულად ამბობდნენ უარს, რადგან სწამდათ, რომ ყველაფერზე ღმერთთან იყვნენ ანგარიშვალდებული. განსხვავებული იყო თითოეული მათგანის ცხოვრება. მტრის უამრავი თავდასხმისა თუ მშვიდობიანობის დროს მეფეები გასაოცარ უნარს იჩენდნენ და ბოლომდე იხარჯებოდნენ. დღეს, სამწუხაროდ, ფასეულობების აღრევა ხდება, შესაბამისად განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ის, რომ ახალგაზრდა თაობებმა რეალური ისტორია ისწავლონ, რათა სწორი ხედვა ჩამოუყალიბდეთ. ასეთ შემთხვევაში ისინი უფრო ღირსეულ ადამიანებად და მოქალაქეებად ჩამოყალიბდებიან.

საქართველო უძველესი ქრისტიანული სახელმწიფოა, სადაც, რომის იმპერიის მსგავსად, IV საუკუნის 20-იან წლებში ქრისტიანობა გამოცხადდა სახელმწიფო რელიგიად. ქართველთა გაქრისტიანების საქმეში მთავარი როლი მიუძღვით პირველ ქრისტიან მეფე-დედოფალს მირიანსა და ნანას, რომელთა შესახებაც მოთხრობილია ლეონტი მროველის „მეფეთა ცხოვრებაში“. თხზულების მიხედვით, მირიანი სპარსთა მეფის ძე და ხოსროიანთა გვარის წარმომადგენელია. სპარსთა მეფეს მირიანი ჯერ კიდევ მცირეწლოვანი, შვიდი წლის ასაკში დაუდგენია მეფედ და სამართავად მიუცია ქართლი, სომხეთი, რანი, მოვაკანი და ჰერეთი. მირიან მეფეს ცოლად შეუერთა ქართველთა მეფე ასფაგურის ასული, სახელით აბეშურა. სპარსეთის შაჰს ვინმე წარჩინებული მიწვანოზი დაუნიშნავს განმგებლად მირიანისთვის და თრმოცი ათასი მხედარისაგან შემდგარი რჩეული ჯარი დაუტოვებია მისთვის. ამ დროისათვის ქართლში თრი წარმართული მიმდინარეობა ყოფილა გამეფებული, შესაბამისად მირიანს დაევალა „თრსავე სჯულსა ზედა“ „ცეცხლისმსახურებასა და კერბთასა“ დგომა.

თხუთმეტი წლის ასაკში მირიან მეფეს გარდაცვლია მეუღლე, ქართველთა მეფის ასული, რომელიც ყოფილა ფარნავაზიანთა გვარის ბოლო წარმომადგენელი. დედოფალ აბეშურას გარდაცვალებას ყველა დაუმწუხრებია, თუმცა მკვიდრ მოსახლეობას გაუგრძელებია ერთგულება მირიანისა, რომელმაც „ჰმატა კეთილსა ქართველთასა“. მეფეს მეორე ცოლი – ნანა დედოფალი საბერძნეთიდან-პონტოდან მოუყვანია.

წმინდა ნინოს ქართლში შემოსვლამდე მირიან მეფე უპირისპირდებოდა ხაზარებს, სომეხთა მეფეს თრდატს. ამის შემდეგ გავიდა მრავალი წელი, მირიან მეფე და თრდატ სომეხთა მეფე დამოყვრებულიან, მირიანის ვაჟს, რეეს, ცოლად სალომე, თრდატის ასული

მოციქულთასწორი
მირიან მეფე:
სვეტიცხოვლის
საკათალიკოსო
ცაძრის ფრესკა

ვახუშტი ბატონიშვილი

„გარდაიცვალა
მირიან მეფე, სავსე
სარწმუნოებითა და
მადლითა, რომელმან
ნათელი სცა ყოველთა
ივერიელთა“

სამთავროს ცაძარი
მირიან მეფისა და
ნანა დედოფლის
განსასვენებელი

მოუყვანია. მეფეს რევითვის საუფლოსწულოდ კახეთ-კუხეთი მიუ-
ცია და „დასუა იგი უჯარმას“.

მემატიანის მიხედვით, სწორედ ამ დროს მობრძანებულა ქა-
რთლში წმინდა ნინო: „მას ჟამსა მოსრულ იყო წმიდა და ნეტარი
დედა და ემბაზი ჩვენი ნინო“, რომელსაც სამი წელი მცხეთაში
დაუყვია და იქ აღასრულებდა სასწაულებს: „კურნებათა თვინიერ
წამლისა“.

ქართლის მოქცევა ჰრისტიანულ სარწმუნოებაზე

წმინდა ნინომ მიზიან მეფე პირველად არმაზის კერპის დღესას-
წაულზე იხილა, როდესაც ქალწული მცხეთაში ჩაბრძანდა, შეეს-
წრო, როგორ მიაგებდნენ არმაზის კერპს პატივს, იქვე ყოფილან
ცეცხლის მსახურნიც. კერპებს თაყვანს სცემდა მთელი ერი, ნანა
დედოფალი და „მიზიან მეფე საზარელითა და თვალშეუდგამი-
თა ხილვითა“. წმინდა ნინო არმაზის ციხეში შესულა, სადაც მას
უხილავს არმაზის კერპის სპილენძის ქანდაკება, მის მარჯვენა
გაცის, ხოლო მარცხენა გაცის წარმართული კერპები. იგი ძალიან
შეწუხებულია, როდესაც იხილა ხალხის ესოდენ სიბნელე და ღვთის
მიმართ დაუწყია მხურვალე ლოცვა: „აცხოვნე ყოველი სოფე-
ლი და მოხედენ წყალობით ამათცა ზედა ნათესავთა“, წმინდანმა
ღმერთს თხოვა დახმარება. ლოცვის დასრულების შემდეგ აღ-
სრულდა ხილული სასწაული, ღმერთმა შეისმინა წმინდა ნინოს
ვედრება – ამოვარდა სასტიკი ქარი, დაიწყო წვიმა და „სეტყვა
ლიტრისა სწორი (ანუ გიგანტური ზომის სეტყვის მარცვლები, რო-
მელიც მხოლოდ არმაზის ციხეში მოსულა და კერპები სრულად
გაუნადგურებია) დააწულილნა კერპნი იგი და დამუსრნა“.

მეორე დღეს გამოსული მიზიან მეფე და მთელი ერი „ექებდეს
ღმერთთა მათთა და არა ჰპოებდეს“. ამის გამო ისინი შიშსა და
ძრწოლაში ჩავარდნილან. საინტერესოა, რომ ხალხმა კერპების
შემუსვრას ორგვარი ახსნა მოუძებნა, მათ შორის მეორე იყო მარ-

თებული. პირველის მიხედვით, ქალდეველთა ღმერთი ითრუჯანი და არამაზის ღმერთი ერთმანეთის მტრები იყვნენ და არამაზის კერპზე ითრუჯანს უძიებია შური. მეორე და სწორი ასსნის მიხედვით, ეს საქმე აღსრულებულა იმავე ღმერთის მიერ, რომლის ძალითაც სომხეთში თრდატ სომეხთა მეფე „ეშუად იქცა და შემდეგ მისვე ღმერთისა ძალით კაცად იქმნა“. ამ პერიოდში მცხეთაში იცოდნენ მეზობელ სომხეთში მომხდარი სასწაულის შესახებ, როდესაც თრდატ მეფეს სახე დაუმახინჯდა და გრიგოლ განმანათლებლის ლოცვით ქრისტეს ძალით განიკურნა. საგულისხმოა ერთი ფაქტი, სომხეთში მომხდარი სასწაულის შემდეგ ქართლში ქრისტეს ქება-დიდება დაუფარავად ითქმოდა. მცხეთაში მომხდარმა სასწაულმა ქართლის მოქცევისათვის ნიადაგი მომზადა.

მცხეთაში წმინდა ნინოს დამკვიდრებას არაერთი სასწაული მოჰყვა. წმინდანმა ფარულად დაიმოწაფა ებრაელი მღვდელი აბიათარი და მისი ოჯახი. ვინაიდან იგი ეძიებდა საუფლო კვართის ადგილსამყოფელს, სწორედ ებრაელებს უნდა სცოდნოდათ კვართის დაფლვის ადგილი. ცხოვრების მიხედვით, წმინდა ნინომ მცხეთაში სამი წელი გაატარა. მალე მირიან მეფისთვის ცნობილი გახდა მცხეთაში წმინდა ნინოს მიერ აღსრულებული სასწაულები. წმინდა ნინომ გამოაჩინა ვაზის ჯვარი, რომლის ძალითაც სასწაულებს ახდენდა: „რამეთუ განრღვეულნი განკურნის თვინიერ წამლისა, შეხებითა ჯუარისათა“. წმინდა ნინოსთან ერთად ქადაგებდნენ მისი ებრაელი მოწაფეები: სიდონია აბიათარის ასული და სხვა ექვსი, ასევე ანასტო და მისი მეუღლე. ყველაზე მეტად კი ქადაგებდა აბიათარ მღვდელი, ვინაიდან „მეცნიერ იყო ძუელისა და ახალი ესე სჯული ესწავა წმიდისა ნინოსაგან“.

ამ დროს მეტად საინტერესო რამ მოხდა – აბიათარ მღვდლის ქმედებას ებრაულ მოსახლეობაში პროტესტი მოჰყოლია, რადგან იგი ქრისტიანულ სარწმუნოებას ქადაგებდა. ამის გამო „აღიძრნეს პურიანი აბიათარს ზედა“, ებრაელებს მისი ქვებით ჩაქოლვა მოუწ-

დომეზიბათ. მაგრამ იგი მიზიან მეფეს გადაურჩენია: „მიზიან მეფე-
მან მიაგლინა მსახურნი და განაჩინა აბიათარ სიკუდილისაგან“. ამ ქმედებით დასტურდება მიზიან მეფის ინტერესი ქრისტიანული რელიგიის მიმართ. მეფემ ქრისტეს შესახებ გაიგო სომხეთში მომხ-
დარი სასწაულით, შემდეგ კი მცხეთაში აღსრულებულ კურნება-
თა შესახებაც შეიტყო. უფრო მეტიც, წმინდა ნინოს ცხოვრების ავტორი გვაუწყებს, რომ „მიზიან მეფეს აქუნდა სურვილი ქრისტეს სჯულისა. რამეთუ ასმიოდა სასწაული ქრისტეს სჯულისა სა-
ბერძნეთით და სომხითით, და არა დააბრკოლებდა იგი ქადაგებად ნინოს და მოწაფეთა მისთა“. ე.ი. მიზიან მეფე ქრისტიანული სჯუ-
ლის გავრცელებას ხელს არ უშლიდა, იგი არ სდევნიდა წმინდა ნინოს და მის მოწაფეებს, ამასთანავე მან გადაარჩინა ებრაელი მღვდელი აბიათარი, რომელიც ისე მსურვალედ ქადაგებდა, რომ „ნინოს ცხოვრება“ მას „ახალ პავლეს“ (მოციქული) უწოდებს. ნანა დედოფალი კი მიზიანისგან საპირისპიროდ იქცეოდა, მისთვის მიუღებელი იყო წმინდა ნინოს ქადაგება და „შეურაცხ ჰყოფდა ქადაგებასა მას“.

გარკვეული დროის შემდეგ ნანა დედოფალი ძლიერ დასნეულე-
ბულა, მისი განკურნება ვერავინ შეძლო: „ხელოვანთა მეურნალ-
თა წარმოატალიერნეს წამალნი მათნი და ვერ შეძლეს“. ბოლოს აუწყეს დედოფალს, რომ მცხეთაში არის პიროვნება, რომლის მიერაც ავადმყოფები იკურნებიან: „ლოცვითა მისითა მრავალნი სნეულნი განიკურნებიან“. ნანა დედოფალს წმინდა ნინოს მოყვანა უბრძანებია, თუმცა წმინდანს უარი განუცხადებია და დედოფლის მასთან მიყვანა მოუთხოვია, რათა „განიკურნოს ძალითა ქრისტე-
სითა“. წმინდა ნინომ გამოიჩინა მტკიცე ხასიათი, იგი არ დაემორ-
ჩილა წარმართი დედოფლის მოთხოვნას, რის გამოც, პირიქით, მასთან მივიდნენ უფლისწული რევი, „სიმრავლე ერისა“ და მსახ-
ურნი, რომელთაც მიიყვანეს მძიმედ დაავადებული დედოფალი. ამ მოქმედებით წმინდა ნინომ გადაწყვიტა, ყველას ენახა, ქრისტეს

ძალით როგორ განიკურნებოდა ნანა დედოფალი, რომ ის ქადაგებდა ჭეშმარიტ სარწმუნოებას და ქრისტეს წინაშე ყველას უნდა მოედრიკა ქელი.

დედოფალი მიიყვანეს წმინდა ნინოსთან. წმინდანმა დაიწყო „ლოცვად და ვედრებად ღმრთისა მიმართ“, ვაზის ჯგვარი შეახო „თაფსა, ფერხთა და მხართა ჯუჰარის სახედ“ და ნანა დედოფალი მეყვსეულად განიკურნა. სასწაულებრივად განკურნებულმა დედოფალმა ქრისტე ირწმუნა და აღიარა, რომ: „არ არს სხუა ღმერთი, თვინიერ ქრისტესი, რომელსა ქადაგებს ტყუე ესე დედაკაცი“. „ქართლის ცხოვრების“ სომხური ვარიანტით, ნანა დედოფალს „დიდძალი სიმრავლე“ მიჰყოლია წმინდა ნინოსთან. შემდეგ დასნეულებული დედოფალი „დადგეს ნუნეს ლოგინზე“. წმინდა ნინოს ხანგრძლივად ულოცია და „დაადგა მას თთკუთხედი ჯგვარი და მაშინვე წამოჯდა გამრთელებული“. ამის შემდეგ დედოფალი დაუმეგობრდა წმინდა ნინოს და „იქმნა დედოფალი მორწმუნე და იცნა ჭეშმარიტი ღმერთი“.

განკურნებული დედოფლის ხილვისას მირიან მეფეს ინტერესი გამოუჩენია და უკითხავს, თუ როგორ განიკურნა მეყვსეულად. ნანა დედოფალს კი უამბნია, რომ წამლის გარეშე, მხოლოდ ლოცვითა და ჯვრის შეხებით განიკურნა. დედოფლის სიტყვები დაუმოწმებია იმ ხალხს, რომელიც შეესწრო ნანა დედოფლის განკურნებას. მირიან მეფე გაკვირვებულა, მასზე დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია მონათხრობს და დაუწყია ქრისტეს სარწმუნოების გამოძიება. მეფე აბიათარ მღვდლისგან იგებდა ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების შესახებ. მირიანი დარწმუნებულა, რომ ძველი და ახალი აღთქმის წიგნები ადასტურებდა ქრისტეს მოსვლას, მეფემ ამ ფაქტის შესახებ ამოიკითხა ასევე უძველეს წიგნში, რომელიც „ქართლის ცხოვრებაში“ „ნებროთის“ წიგნის სახელით იხსენიება. მას გასჩენია სურვილი, რომ მიეღო ქრისტეს სჯული, თუმცა „ბრძოდა მტერი უჩინო, აყენებდა აღსარებად ქრისტესა“. ნანა დედოფალი

ვედრებოდა მეფეს, რათა მიეღო ქრისტიანული ბრძენა, მაგრამ დედოფლის მოქცევიდან გასულა ერთი წელი და მირიან მეფე კვლავ „ორგულებსა შინა“ იყო.

მეფის მოქცევა უკავშირდება თხოთის მთაზე აღსრულებულ სასწაულს. ერთხელ ზაფხულში, თუ ივლისს, შაბათ დღეს, მირიანი გაემართა სანადიროდ მუხნარის მიდამოებში. მეფეს ოთხი მხლებელი ახლდა თან, მათ შორის გამართულა საუბარი. ბოროტის შეგონებით მირიანი წუხდა, რადგან მცხეთაში მომრავლებულა ქრისტიანები. მეფეს გადაუწყვეტია, რომ ნადირობიდან დაბრუნების შემდეგ გაენადგურებინა ისინი: „ბოროტად მოვსზნეთ ყოველნი მოსაგნი ჯუარცმულისანი“, მირიანს სურდა ასევე ნანა დედოფალსაც დაეტყვეებინა ქრისტიანობა, ხოლო თუკი მეუღლე მას არ ერწმუნებოდა, „სხვათავე თანა წარვეწყმიდო იგიცა“. მეფის მხლებლებს მოსწონებიათ მირიანის განზრახვა, რადგან ადრე ვერ ბედავდნენ თავიანთი გულისნადების თქმას.

მირიან მეფეს ნადირობისას მიუღწევია თხოთის მთამდე, ასულა მთის თხემზე, შუადღისას კი მოულოდნელად მზე დაბნელებულა: „იქმნა ვითარცა ღამე ბნელი, უკუნი, და დაიპყრნა ბნელმან არენი და ადგილნი“. ამ დროს მეფე თავის მხლებლებს დამოტრებია „და დაშთა მარტო, და მიზბოდა მათთა და მალნართა შემინებული და შეძრწუნებული“. მეფე მძიმე დღეში ჩავარდნილა, ბოლოს იგი ერთ ადგილზე შეჩერებულა და სასოწარკვეთილებამი ჩავარდნილს საერთოდ დაუკარგავს იმედი. თუმცა საბოლოოდ დაბრუნებია ცნობიერება და დაუწყია მსჯელობა: „რადგან ჩემმა ღმერთებმა არანაირი შეება არ მომიტანეს, ახლა დროა, რომ მივმართო წმინდა ნინოს ღმერთსო – „რამეთუ ვარ მე ცოცხლივ ჯოჯოხეთსა შინა და არა უწყი, თუ ყოვლისა ქუეყნისათვის იქმნა დაქცევა ესე, ანუ, თუ ჩემთვის ოდენ“. მირიან მეფე იძულებული გახდა წმინდა ნინოს მიერ ქადაგებული ღმერთისთვის მიემართა, ვინაიდან წარმართულმა კერებმა მას ვერ უშველეს. ეს ეპიზოდი მნიშვნელოვანია,

რადგან მეფეს აინტერესებს მხოლოდ ის ვერ ხედავს, თუ მთელი ქვეყნიერება დაიქცა? „აწ თუ ოდენ ჩემთვის არს ჭირი ესე, ღმერთო ნინოსო, განმინათლე ბნელი ესე“. ვედრების შემდეგ მოულოდნელად განათდა, მირიან მეფემ მადლობა შესწირა ღმერთს და აღიარა: „შენ ხარ ღმერთი ყოველთა ზედა ღმერთთა და უფალი ყოველთა ზედა უფალთა ღმერთი, რომელსა ნინო იტყვს“.

ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევდა, რომ ამ დროს მზის დაბნელება უნდა მომხდარიყო, თუმცა ძალზე საეჭვოა. აღნიშნულ მომენტში არ მომხდარა მზის დაბნელება, რადგან მზის მაქსიმალური დაბნელების დროს ადამიანი ხედავს, აღნიშნულ შემთხვევაში კი მირიან მეფე ვერ ხედავდა და იყო „შემინებული და შეძრწუნებული“. თხოთის მთაზე აღსრულდა სასწაული, ვინაიდან იგი დაეშვა ღვთისაგან. ნადირობის დაწყებისას მირიანმა თავის მხლებლებთან ერთად გადაწყვიტა მცხეთაში მყოფი ქრისტიანები, წმინდა ნინო და ნანა დედოფალი დაესაჯა. რასაც ალბათ ნადირობის შემდეგ სისრულეში მოიყვანდა, ამის გამო მეფე ჩავარდა განსაცდელში, სასოწარკვეთილებაში მყოფს, ისლა დარჩენოდა წმინდა ნინოს ღმერთისთვის ეთხოვა დახმარება, მას ხომ ჰქონდა ინტერესი ქრისტეს მიმართ და სმენოდა იმ სასწაულების შესახებ, რომელიც მცხეთასა და სხვა ქვეყნებში აღსრულდა. ამიტომ ბენებრივია, რომ მირიანმა ქრისტეს მიმართა დახმარებისათვის, მას შემდეგ, რაც მეფემ ნათელი იხილა, იგი უზომოდ მადლიერი იყო და, რაც მთავარია, თავად აღიარებს: „ამას ადგილსა აღემართო ძელი ჯუჲარისა, რომლითა იდიდებოდეს სახელი შენი და იხსენებოდის საქმე ესე სასწაული უკუნისამდე“. მირიან მეფე სასწაულს უწოდებს თხოთის მთაზე მომხდარ შემთხვევას და აპირებს სასწაულის ადგილას აღმართოს ჯვარი და განადიდოს ჭეშმარიტი ღმერთი. მან „დაისწავა ადგილი იგი“ და შემდეგ წამოვიდა მცხეთაში მარტო, ე.ი. მისი მხლებლები ხედავდნენ და უფრო ადრე დატოვეს თხოთის მთა, მირიან მეფე ვერც თავად ხედავდა და ვერც მას ხედავდა ვინმე. ეს იყო ღვთის

სასწაული, რამაც განაპირობა მირიანის მოქცევა და ქართველი ერის ზიარება ქრისტეს საზღმუნობასთან. მირიან მეფის მოქცევაზე იყო დამოკიდებული ქართლში ქრისტიანობის გამოცხადება და ეს საქმე სასწაულის შემდეგ აღსრულდა.

მცხეთაში დაბრუნებულ მირიანს მიეგება ნანა დედოფალი და „ყოველი ერი“, რამეთუ თავდაპირველად მათ გაიგეს მეფის „წარწყმედა და კუალად მოსვლა მშვიდობით“. შემდეგ მეფე წმინდა ნინოს მაცულთვანში მისულა და მის წინაშე უღიარებია ქრისტი. ნინო ქართველთა განმანათლებელი კი პირველ ქრისტიან მეფეს „ასწავებდა...აღსარებად ქრისტეს ძისა ღმრთისა“. მომდევნო დღეს მირიან მეფემ „წარავლინა მოციქულნი“ ბიზანტიაში კონსტანტინე დიდსა და ელენე დედოფალთან, მათთვის წმინდა ნინოს წიგნი მიუწერია და ყოველივე უამბნია, რაც მოხდა „სასწაული ქრისტესმიერი“. მირიან მეფემ ბიზანტიის იმპერატორისაგან ითხოვა სასწრაფოდ გაეგზავნათ მცხეთაში „მღდელნი ნათლისღებისათვის“.

ბიზანტიიდან მღვდლების ჩამოსვლამდე მირიან მეფემ გადაწყვიტა აეგოთ სახლი ღვთისა (ეკლესია). მან მოინდომა, რომ ეკლესია სამეფო ბაღის ტერიტორიაზე აეშენებინა. იგი არ მოერიდა მრავალწლოვან ხეებს, მათ შორის მოევეთა ნაძვი, რომლისგანაც დაამზადეს შვიდი სვეტი, მაგრამ აღმართეს ექვსი, მეშვიდეს კი ძვრა ვერ უყვეს. სვეტის სანახავად მისულა მეფე და ხალხი, რათა ძალით აღეშენათ, თუმცა ეს შეუძლებელი აღმოჩნდა. მირიან მეფე დიდად დამწუხრებულია. წმინდა ნინო თავის მოწაფეებთან ერთად სვეტთან მისულა და დაუწყია მხურვალე ლოცვა. შუალამე გადასული იყო, ცისკრის მოახლოებისას მომხდარა სასწაული, რომლის შესახებაც მოგვითხრობს აბიათარის ქალიშვილი სიდონია. მოულოდნელად გამოჩნდა ნათლით მოსილი ჭაბუკი: „მან შეჰყო ხელი სუეტსა მას და აღმართა და წარიღო სიმადლესა თვისსა“. სვეტი ცეცხლის „სახედ ჩამოვიდოდა“ და იგი დადგა სასწაულებრივად მონაკვეთსა ზედა ძირსა ნაძვისასა“.

დილით მიზიან მეფეს უხილავს ცეცხლოვანი სვეტი, რომელიც თავის ადგილზე დადგა „ხელით შეუხებლად კაცთაგან“ სასწაულს დიდი სიხარული გამოუწვევია. მთელი მცხეთა შიშითა და სიხარულით აღივსო. ამიერიდან ცხოველსმყოფელ სვეტთან დაიწყო არაერთი სასწაულის აღსრულება, ყველა აღიდებდა ღმერთს და „ნატრიდეს ნეტარსა ნინოს“. რამდენიმე ხანში ბიზანტიიდან ჩამოსულა ეპისკოპოსი იოანე, ორი მღვდელი და სამი დიაკონი. კონსტანტინე დიდს მადლობის წიგნი მოუწერია მიზიან მეფისათვის და ჯვარი და მაცხოვრის ხატი გამოუგზავნია. სასულიერო პირების ჩამოსვლას დიდი სიხარული გამოუწვევია მცხეთაში, ხალხის სურვილი იყო მიეღოთ წმინდა ნათლისღება. მეფის ბრძანებით ყველა დიდებული მცხეთაში შეკრებილა. ნათლობა აღსრულებულა მოგვთა ხიდთან, სადაც ძველად ელიოზ მღვდლის სახლი ყოფილა. ეპისკოპოს იოანეს წარჩინებულები მოუნათლავს. ხოლო მოგვთა ხიდის ქვემოთ „თრნი იგი მღვდელნი და დიაკონნი ნათელსცემდეს ერსა“.

326 წლის ახლო ხანებში მიზიან მეფის დამსახურებითა და წმინდა ნინოს მოტიქულებრივი ღვაწლის შედეგად ქართლში ქრისტიანული სარწმუნოება გამოცხადდა სახელმწიფო რელიგიად. აივო სვეტიცხოვლის ტაძარი, რომელიც ხის იყო, მასში ყველას შეეძლო ენახა ცხოველსმყოფელი სვეტი, რომლისგანაც უამრავი ადამიანი იღებდა კურნებასა და მადლს. მიზიან მეფეს ამის შემდეგ ეპისკოპოსი იოანე და წარჩინებულები გაუგზავნია კონსტანტინე დიდთან და „ითხოვა ნაწილი ძელისა (მაცხოვრის ჯვარი) ცხოვრებისა“, ასევე „მღვდელნი მრავალნი“ და „ქვით-ხურთონი აღმენებისათვის ეკლესიათა“.

ბიზანტიის პირველმა ქრისტიანმა იმპერატორმა საქართველოს მიმართ დიდი სიყვარული გამოიჩინა, მან მიზიან მეფეს გამოუგზავნა ნაწილი ძელი ცხოვრებისა, უფლის ფერხთსადგამი ფიცარი, რომელზეც „ფერხნი დამსჭვალულ იყუნეს“ და სამსჭუალნი (ლურსმანი) ხელთან. ამ უდიდესი სიწმინდეების გარდა კონსტანტინე

დიდება წარმოგზავნა მღვდელნი და ხურონი „ფრიად მზავალნი“ და ეპისკოპოს იოანეს „მოსცა განძი მზავალი“ ეკლესიათა ასაშენებლად.

იოანე ეპისკოპოსს „ხურონი“ და უფლის სამსჯევალნი ერუშეთში დაუტოვებია, ხოლო მანგლისში მისი ნებართვით ეკლესიის შენება დაუწყიათ და იქვე დაუბრძანებია „ფიცარნი იგი უფლისანი“. ამაზე მირიან მეფე შეწუხებულა, რადგან იოანე ეპისკოპოსმა ასეთი მნიშვნელოვანი სიწმინდეები სამეფო ქალაქში არ ჩამოიტანა. თუმცა წმინდა ნინოს დაუმშვიდებია მეფე და უთქვამს: „ნუ სწუხ, მეფეთ...ხოლო არს ქალაქსა ამას შინა სამოსელი იგი დიდებული უფლისა“. წმინდა ნინოს სიტყვებს მეფეზე ძლიერი გავლენა მოუხდენია, მას მოუყვანია აბიათარ მღვდელი და „პურიანი მზავალნი“, რათა მათგან გაეგო საუფლო კვართის შესახებ. მეფე საბოლოოდ დარწმუნებულა აღნიშნული ინფორმაციის სიმართლეში და ღვთის მიმართ მადლობა აღუვლენია. მეფის სიტყვებით ღმერთმა თავდაპირველად ინება, რომ მომხდარიყო ქართველი ერის ხსნა და ჭეშმარიტების უწყება, „ამისთვის სამოსელი იგი შენი (კვართი) წმიდა წარმოეტ წმიდით ქალაქით იერუსალიმით ებრაელთა მიერ“. მეფემ ებრელებთან საუბრისას დაადგინა, რომ უფლის კვართი მათ წინაპრებს ჩამოუტანიათ მცხეთაში, ამის გამო მირიანი უზომო ბედნიერებით აღივსო, ვიანიდან წმინდა ქალაქ იერუსალიმიდან სამეფო ქალაქში პირველ საუკუნეში მაცხოვრის საუფლო კვართი ჩაუბრძანებიათ.

იმ დროისათვის მირიან მეფეს ტაძრის შენება დაუწყია „გარეგან ზღუდესა“, იქ, სადაც მოღვაწეობდა წმინდა ნინო, და რომელსაც შემატანე „მაყუალთა მათ ზედა“ უწოდებს, ახალ ეკლესიაში მეფემ ეპისკოპოსი დასვა და სამომავლოდ თავისი განსასვენებელიც იქვე მოიწყო. წმინდა ნინოს მოღვაწეობისას მცხეთაში აღსრულდა კიდევ ერთი სასწაული, იგი უკავშირდება ხეს, რომლისგანაც ეს სასწაულები ხდებოდა. თუკი სასიკვდილოდ განწირული დაჭრილი ცხოველი

მის „ფურცელს“ (ფოთოლს) მიიღებდა, მეყვსეულად იკურნებოდა. ამის შესახებ იოანე ეპისკოპოსისათვის მოუხსენებიათ, მღვდელმთავრის განმარტებით, ღმერთმა თავიდანვე გამოიჩინა საქართველო: „ჭეშმარიტად პირველითგანვე დამაბრუნელ არს ქუეყანა ესე ღმრთისაგან მსახურად თვისად“ და როდესაც ქართლი მოიქცა ქრისტიანულ საზღვრებში, ღმერთმა იხილა განცხადებულიყო ხის შესახებ, რათა მისგან შეექმნათ „ჯუჰარი პატრიოსანი“, რომელსაც ქართლის ნათელღებული მოსახლეობა თაყვანს სცემდა. წმინდა ნინოს ბრძანებით საბოლოოდ ხისაგან სამი ჯვარი გამოკვეთეს, ერთი აღმართეს მცხეთაში, დღევანდელი ჯვრის მონასტრის ადგილზე, მეორე თხოთის მთაზე, მესამე კი უჯვარმაში. მცხეთაში აღმართულ ჯვართან წმინდა ნინო მისულა თავისი მოწაფეებით და ლოცვები აღუვლენია. ამ დროს, მემატიანის ცნობით, წმინდა ნინოსთან „მეფენი და მთავარნიც ყოფილა“. ზატიკის აღვსების შემდეგ კვირიაკეს მეფე მირიანსა და მცხეთის მოსახლეობას მცხეთის ჯვრისთვის შესაწირავი გაუღიათ. ამ დროს დაწესებულა ჯვრის მსახურების დღე, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში აღესრულებოდა.

336 წლის ახლო ხანებში ქართველთა განმანათლებელი, მოციქულთასწორი წმინდა ნინო კახეთში ყოფნის დროს დასნეულებულა. მეფე-დედოფალს ეპისკოპოსი იოანე გაუგზავნია მცხეთაში მის წამოსაყვანად, თუმცა წმინდანს უარი განუცხადებია. მაშინ თავად მეფე მირიანი და „სიმრავლე ერისა“ წასულა ბოდბეში. მეფეს მიიმედ დასნეულებული უხილავს წმინდანი, რომელსაც მირიანისთვის იოანე მღვდელმთავრის გარდაცვალების შემდგომ ეპისკოპოსად იაკობ მღვდლის დადგინება უთხოვია. აღსასრულის წინ იოანე ეპისკოპოსს უხიარებია წმინდა ნინო და „შევედრა სული თვისი მეუფესა ცათასა“. წმინდა ნინოს „შეხედვებითა ღმრთისათა“ გარდაცვალების წინ მირიან მეფისაგან ბოდბეში დაკრძალვა უთხოვია. მეფეს აღუსრულებია წმინდანის თხოვნა.

წმინდა ნინოს. გარდაცვალების შემდეგ მიზიან მეფემ განამტკიცა ქრისტიანული სარწმუნოება ქართლსა და ჰერეთში, რამდენიმე წელიწადში თავადაც დასნეულებულა. მიზიან მეფეს ბაქარ უფლისწულის ბიზანტიიდან გათავისუფლების შემდეგ დაუსრულებია სამთავროს საეპისკოპოსო ეკლესიის მშენებლობა და კეთილმოწყობა: „დაამთავრა საეპისკოპოსო ეკლესია და აავსო სამკაულით“, მაგრამ იმ დროს მეფეს დიდი განსაცდელი დასტყდომია თავს, რადგან ოცდაათობეტი წლის ასაკში გარდაცვლია ვაჟი რევი. იმავე წელს მიზიან მეფეც დასნეულებულა და მალევე გარდაცვლილა. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ მიზიან მეფეს „ქართლის ცხოვრების“ სომხური ვარიანტის მიხედვით ნანა დედოფლისთვის დაუბარებია: „წადი და დასახლდი წმინდა ნუნეს სასაფლაოზე და იქ იცხოვრე, ააგე ეკლესია და პატივი ეც ადვილს“. „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, მიზიან მეფემ გარდაცვალების წინ წმინდა ნინოს ჯვარი მოატანინა და „ჩამოჰყიდა გვირგვინი სამეფო ჯუჰარსა მას... აღიღო გვირგვინი ჯუჰარისაგან და დაადგა თავსა ძისათვისასა“. პირველმა ქრისტიანმა მეფემ აღნიშნული ქმედებით გამოავლინა ქრისტეს მაცხოვრებელი ჯვრის მიმართ სასოება, ასევე წმინდა ნინოს მიმართ პატივისცემა. მიზიან მეფე ამის შემდეგ აღსრულებულა, იგი დაუკრძალავთ მის მიერ აგებულ სამთავროს ეკლესიაში: „დაეფლა ზემოსა ეკლესიასა, სამუჰალსა სუეტსა სამხრითსა, ჩრდილოთ-კერძო“. მეორე წელს გარდაცვლილა ნანა დედოფალი და ისიც მეუღლის გვერდით დაუკრძალავთ.

მიზიან მეფე გარდაიცვალა წმინდა ნინოს გარდაცვალებიდან რამდენიმე წლის შემდეგ, დაახლოებით 341 წელს, ხოლო ნანა დედოფალი 342 წელს. აღსანიშნავია, რომ მიზიან მეფე და დედოფალი ნანა ძველ ქართულ წყაროებში ყოველთვის განსაკუთრებული პატივით იხსენიებოდნენ. უდიდესია მათი წვლილი ქართველთა გაქრისტიანების საქმეში. მეფე მიზიანის დამსახურებით ქართველებს წმინდა მიწაზე აუგიათ პირველი ეკლესია. მიზიან მეფე

გამოსახული ყოფილა იერუსალიმში, ჯვრის მონასტერში. ფრესკა 1755-1759 წლებში მოინახულა მიტროპოლიტმა ტიმოთე გაბაშვილმა, რომელიც თავის „მიმოსვლაში“ გვაუწყებს, რომ: „ჯვრის მონასტერში ხატია დიდი და ღირსი მეფე მირიან“.

ტიმოთე გაბაშვილს იერუსალიმში ყოფნის დროს ჩაუწერია უძველესი ცნობები ქართველთა მონასტრის შესახებ. მღვდელმთავრის ცნობით, ჯვრის მონასტრის ტრაპეზი „სდგას ძირსა ზედა მის ხისა, ლოთის მიერ დარგულსა და ძირი იგი ხისა მის აქამომდე ვიდრე მოდღეინდელად დღემდე იხილვების ქუეშე წმინდისა ტრაპეზისა, მირიან მეფის ჟამსა დაწყებულა იერუსალემს ქართველთა ჯვრის მონასტერი, პირველად მცირე ეკლესია აშენებულა“. დღესდღეობით მირიან მეფის ფრესკა იერუსალიმის ქართველთა მონასტერში აღარ არსებობს, თუმცა ჩვენამდე მოღწეულია აღნიშნული ფრესკის ჩანახატი.

წმინდა მეფე ვახტანგ გორგასალი

ქრისტიანული საქართველო მეხუთე საუკუნეში მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა, მას ორი დიდი მეზობელი ქვეყანა ავიწროებდა. ბიზანტიამ, რომელიც ქრისტიანული იმპერია იყო, საქართველოს შავიზღვისპირა ტერიტორიები წაართვა, ხოლო მანდუკანური ირანი ქართლში ცეცხლთაყვანისმცემლობის დანერგვას ცდილობდა. ასეთ რთულ დროს გარდაიცვალა ქართლის მეფე მირდატი, მას 7 წლის მცირეწლოვანი ვაჟი ვახტანგი დაერჩა. პატარა უფლისწული დედამ, რანის ერისთავის ქალიშვილმა, დედოფალმა საგდუხტმა აღზარდა. დედოფალს მეფის აღზრდაში ქართლის მთავარეპისკოპოსი მიქაელი ეხმარებოდა. მღვდელმთავარმა მომავალი მეფე საღვთო მცნებებით აღზარდა, უფლისწული მღვდელმთავრისგან სწავლობდა „ყოველსა მცნებასა უფლისასა“.

ვახტანგ გორგასლის ფრესკა სვეტიცხოვლის საკათალიკოსო ტაძარში. ფრესკა XIX საუკუნეში რუსული მმართველობის პერიოდში განადგურდა

და ვახტანგის 3 წლის და, მირანდუხტი გაუტაციათ. იმ დროს უფლისწული 10 წლის ყოფილა, რამდენიმე წელიწადში მან გადაწყვიტა ტყვეობიდან დაეხსნა და. 15 წლის ყმაწვილმა მეფემ მოი-

წვია დარბაზის სხდომა, სადაც წარმოთქვა ბრწყინვალე სიტყვა, რითაც ყველა გააოცა. მეფის აზრით, ჭირი და განსაცდელი ერზე მაშინ მოაწევს, როდესაც „მორწმუნეთა აკლონ მსახურება ღმერთსა“, როცა ქრისტიანები არღვევენ ღვთის დადგენილ წესებს. მეფემ აღნიშნა, რომ იგი თსებს ასეთ შეურაცხყოფას ვერ აპატიებდა და ღვთის შემწეობითა და ცხოველსმყოფელი ჯვრის წარძღუანებით მტერზე შურს აძიებდა.

დარბაზის სხდომაზე დამსწრე საზოგადოება აღაფრთოვანა მეფის გამოსვლამ, მაგრამ სპასპეტმა ჯუანშერმა სთხოვა, რომ ვინაიდან ჯერ კიდევ ყმაწვილი იყო, საშინი იქნებოდა ლაშქრობაში წასვლა, ამის გამო მას სარდლად სხვა ვინმე უნდა გამოერჩია. მეფეს ბრძოლაში რამე რომ მოსელოდა, ქვეყანა კიდევ უფრო დიდ უბედურებაში ჩავარდებოდა. ვახტანგმა უარყო სპასპეტის თხოვნა და ჯუანშერს აუხსნა, რომ მას, დის სიბრალულის გამო გულმეწუხებულს, ასეთ მდგომარეობაში ყოფნას სიკვდილი ერჩივნა. იგი ღმერთზე იყო მინდობილი, დარწმუნებული იყო ღმერთი არ გაწირავდა და გამარჯვებას მოიპოვებდა. მეფის მტკიცე გადაწყვეტილებამ დამსწრე საზოგადოებაზე იმოქმედა და ერთხმად გაისმა: „დასცენ ყოველნი მტერნი შენნი“.

ვახტანგმა დანმარებისათვის თავის ბიძას, რანის ერისთავს მიმართა. რამდენიმე ხანში შეიკრიბა ჯარი და მდინარე არაგვის სიახლოვეს დაბანაკდა. საომრად წასვლამდე ვახტანგ მეფემ მცხეთაში სვეტიცხოვლის ტაძარი მოილოცა. მან ერთი კვირა იმარხულა და ღამისთევით ილოცა, ბოლოს დიდძალი მოწყალება გასცა და ქვეყნის გამგებლობა დედას, საგდუხტ დედოფალს ჩააბარა. არავინ იცოდა, რით დასრულდებოდა ბრძოლა, ამიტომ ვახტანგმა ანდერძი დატოვა და ფარულად დედას გადასცა. ანდერძში მეფე ითხოვდა თავისი დის, ხუარანძეს ერთ წარჩინებულზე, მირიანზე დაქორწინებას, თუკი ის ვერ ჩამოვიდოდა ცოცხალი.

ლესობა ჩრდილო კავკასიაში

ღვთის რწმენით აღვსილი მეფე თავისი ჯარით გაემგზავრა ოსეთში, სადაც მას დიდი ბრძოლა ელოდა. ჩრდილო კავკასიაში მისვლისას ერთმანეთის პირისპირ განლაგდა ქართველთა და ოსთა ჯარი. ბრძოლის დაწყების წინ ოსებმა თავისი გოლიათი, ეროვნებით ხაზარი-თარხანი გამოუმეეს წინა ხაზზე და მასთან შებრძოლება მოითხოვეს. ქართველთა ჯარში ერთი სპარსული წარმომომის უძლიერესი მებრძოლი ფარსმანი იყო, მან მიიღო გამოწვევა, თუმცა თარხანთან შებრძოლებისას თავგაჩენილი უსულოდ დაეცა. ქართველთა ჯარში დიდი მწუნარება ჩამოვარდა, ყველა შეძრწუნდა. ამ დროს მეფე კარავში შესულა და დაუწყია მხურვალე ლოცვა, იგი მთელი ღამე ცრემლით ევედრებოდა ღმერთს და მისგან შეწევნას ითხოვდა. გამოთენისას მან გადაწყვიტა, რომ თარხანთან საბრძოლველად თავად გასულიყო, „რამეთუ უშიშ იყო, ვითარცა უნორცო“.

მეორე დღით თარხანი კვლავ გამოვიდა ბრძოლის ველზე. იგი იმუქრებოდა, რომ მასთან ვერავინ გაბედავდა შებრძოლებას, იწვევდა და აჯავრებდა ქართველებს. თარხანის ამგვარი მოქმედება ველარ მოითმინა მეფემ და გაემართა მასთან საბრძოლველად. პირველივე შეტაკებაზე ვახტანგმა სცა ოროლი (შუბი) მოწინააღმდეგეს და სასიკვდილო ჭრილობა მიაცენა, ვახტანგმა მადლობა შესწირა ღმერთს, რადგან ურთულესი მდგომარეობიდან გამოიყვანა ქართველები.

მომდევნო დღეს ოსებმა მეორე გოლიათი, ბაყათარი გამოიყვანეს ბრძოლის ველზე, რომელმაც ამჯერად უკვე თავად მეფე გამოიწვია ბრძოლაში. ვახტანგმა მიიღო გამოწვევა და ისევ თავდაჯერებული, მაგრამ ღმერთზე მინდობილი გავიდა საბრძოლველად. მან ბაყათარს მდინარეზე გადმოსვლა უბრძანა, რადგან მოწინააღმდეგე გალმიდან იმუქრებოდა. ოსმა გოლიათმა მდინარე გადმოლაპხა და მეფეს ისრები დაუშინა, ერთ-ერთმა ისარმა ვახტანგ მეფის ცხენი

იმსხვერპლა. ვიდრე ცხენი დაეცემოდა, ვახტანგი მისწვდა მოწინააღმდეგეს და მთელი ძალით ხმალი დაჰკრა. მტერი უსულოდ დაეცა. შეჩერება აღარ შეიძლებოდა, მეფემ მყისვე მოუწოდა თავის რჩეულ მხედრობას და ოსთა ჯვარს შეუტია. ხელჩართულ ბრძოლაში ჭაბუკმა მეფემ დიდი გმირობა გამოიჩინა, ოსებმა ველარ გაუძლეს ქართველთა შეტევას და დამარცხდნენ. ვახტანგმა გაათავისუფლა თავისი და, თავად კი გააგრძელა ლაშქრობა ჩრდილო კავკასიაში და არაერთი ხალხი დაიმორჩილა. საქართველოში მშვიდობის შესანარჩუნებლად საჭირო იყო ჩრდილო კავკასიაში ძლიერი მოწინააღმდეგე არ ყოფილიყო. ამის გამო მან ილაშქრა ჩრდილო კავკასიაში და მრავალი ტომი დაიმორჩილა, შემდეგ გააგრძელა ლაშქრობა, კავკასიის გავლით აფხაზეთში გადავიდა და ბერძენთა მიერ დაპყრობილი ციხე-ქალაქები გაათავისუფლა. აღნიშნული ლაშქრობა იყო ვახტანგ გორგასლის პირველი საბრძოლო მოქმედება, მან პირადი თავდადების საფუძველზე მიაღწია წარმატებას, ტყვეობიდან გამოიხსნა საკუთარი და, დაიმორჩილა ჩრდილო კავკასიელები და დარიალის ხეობა ჩაკეტა.

შედგინა ლაშქრობის შემდეგ მეფე მშვიდობით დაბრუნდა სამეფოს დედაქალაქ მცხეთაში, სადაც მას დედა და და ელოდნენ. მთელი ქალაქი ხარობდა მეფის გამარჯვებას. ვახტანგმა არც ამჯერად უღალატა ჩვეულებას—ღვთისადმი ღამისთევის ლოცვა აღავლინა და გლახაკებს მოწყალება მისცა. ბედნიერი იყო მეფე, მან საყვარელი და გამოიხსნა, მისი სახელი ყველას პირობე ეკერა, ქვრივ-ობლებზე მოწყალების გაცემა კი უფრო მეტი სიხარული მიანიჭა.

ლაშქრობა ბიზანტიასა და იმდროეთში

რაც დრო გადიოდა, ვახტანგ მეფე თანდათან უფრო ძლიერდებოდა, 22 წლის ასაკში საოცარი სანახავი იყო — მშვენიერი პირი-სახის და ძალიან მაღალი (დაახლოებით 2.40 სმ), უძლიერესი ძალის მქონე ალჭურვილ მეფეს ყველა გამოაზრჩევდა ქვეითად თუ

ცხენზე ამხედრებულს. მემატიანის სიტყვით, მას ირმის დაჭერა და აღჭურვილი ცხენის მხარზე შესმა შეეძლო. ვახტანგ მეფემ თავისი ძლიერება ბიზანტიასა და ინდოეთში წარმოებულ ლაშქრობებში გამოავლინა. ამ პერიოდში საქართველო ჯერ კიდევ განიცდიდა სპარსელების ზეგავლენას, ამის გამო მეფეს ქართულ ჯართან ერთად სპარსელების სასარგებლოდ მოუხდა ბრძოლა. 460 წლის ახლოს სპარსეთის ახალი შაჰი, პეროზი შემოესია ქართლს, ბრძოლა მცხეთასთან, მტკვრისა და არაგვის პირას მიმდინარეობდა. სწორედ ამ ბრძოლებში ჰქონდა ვახტანგ გორგასალს ცნობილი მუხარადი, რომლის წინა მხარეს მგელი, ხოლო უკან ლომი იყო გამოსახული (დურგაზ გორგასალ-ერიდეთ მგლისთავას). საგარაუდოდ, ამ დროიდან უწოდეს სპარსელებმა ვახტანგს გორგასალი. მეფის მემატიანე ჯუანშერის ცნობები საჩუქრით უნდა იყოს, რადგან ვახტანგ გორგასლის უზარმაზარი სამხედრო იარაღი და სამოსელი არსენ ქართლის კათალიკოსის (IX ს) დროსაც კი ინახებოდა მცხეთაში.

სპარსეთსა და ბიზანტიას მუდმივი მტრობა ჰქონდათ ერთმანეთთან, ეს იყო იძულებითი სამხედრო მოქმედება, რადგან ქართველებს ქრისტიანული იმპერიის წინააღმდეგ უწევდათ ბრძოლა. სპარსელთა და ქართველთა ჯარი თავდაპირველად პონტოს ტერიტორიაზე შესულა, რის გამოც იქ მოღვაწე ბერ-მონაზვნები ძლიერ შეწუხებულან. მათგან ორი-პეტრე მღვდელი და სამოელ მონაზონი, რომლებიც გრიგოლ ღვთისმეტყველის საფლავზე მოღვაწეობდნენ, ვახტანგ მეფესთან მისულა. სასულიერო პირებს მეფისათვის ტყვეთა გათავისუფლება და ეკლესია-მონასტრების დაცვა მოუთხოვიათ.

მეფეს მიუღია მათი მოწოდება, პეტრე მღვდელს ვახტანგისთვის აუხსნია, რომ ადამიანი ყველგან დიდი ფასეულობაა სამყაროში, რომ: „ეკლესიანი ხორცთანი“ (ადამიანის სხეული) ღვთის წინაშე უფრო აღმატებულია, ვიდრე „ეკლესიანი ქვათანი“. პეტრე მღვდლის თქმით, ვახტანგს უნდა მოეშალა ლაშქრობა და ბიზანტიის იმპერატორთან მეგობრული კავშირი დაემყარებინა, ვინაიდან ბიზან-

ტია ქრისტიანული სახელმწიფო იყო, სპარსეთი კი წარმართული.

ლამით ვახტანგ მეფეს ხილვაც უნახავს, მას თავად წმინდა მამა გრიგოლ ღვთისმეტყველი გამოცხადებია და მკაცრად გაუფრთხილებია, რადგან ჯარი მისი სამწყსოს ტერიტორიაზე შეიყვანა. მანვე აუწყა მეფეს, რომ ვახტანგის მეფობის დროს დაწესდებოდა კათალიკოსობა და პეტრე მღვდელი იქნებოდა ქართლის პირველი კათალიკოსი. მღვდელმთავარს მეფისთვის ისიც უთქვამს, რომ მეფეთა შორის ყველაზე მორწმუნე იქნებოდა, მის მიერ ეკლესია-მონასტრები აშენდებოდა, მაგრამ სიცოცხლის ბოლოს იგი წამების გვირგვინს მიიღებდა. გრიგოლ ღვთისმეტყველის წინასწარმეტყველება აღსრულდა. როგორც მიიჩნევენ, აღნიშნული ლაშქრობა სინოპში მოეწყო, რადგან „პონტო ქალაქი“ სინოპია, მისი მოსახლეობის დიდი ნაწილი კი ქართული წარმომავლობის იყო. საინტერესოა, რომ ლაშქრობის დროს ვახტანგს ხალხი დაუტყვევებია, მაგრამ ბოლოს ტყვეები გაუთავისუფლებია და სამ-სამი დრაჰმანიც დაურიგებია მათთვის. ლაშქრობის ბოლოს ბიზანტიის იმპერატორსა და ვახტანგ მეფეს შორის ზავი დადებულა.

ბიზანტიიდან დაბრუნების შემდეგ ვახტანგ მეფეს გარდაცვლია პირველი მეუღლე, ბალენდუხტი, რომლისგანაც ძე და ასული დარჩენია. ბალენდუხტი დედოფალი 455 წლის ახლოს მშობიარობას გადაჰყოლია. მის შემდეგ ვახტანგ მეფემ ცოლად შეირთო ბიზანტიის იმპერატორის ლეონის (457-474) ასული ელენე. მისგან შეძენილ ერთ-ერთ ვაჟს ვახტამგ მეფემ სიმამრის საპატივცემულოდ ლეონი, მეორეს კი მირდატი დაარქვა.

ბრძოლა ინდოეთში

ვახტანგ გორგასალმა რამდენიმე წელი დაჰყო მცხეთაში, მაგრამ სპარსეთის შაჰმა მორიგი და ხანგრძლივი ლაშქრობა წამოიწყო, ამჯერად ინდოეთის წინააღმდეგ. შაჰმა ვახტანგსაც მოუწოდა ინდოეთში წასასვლელად. ახალგაზრდა მეფეს კიდევ ერთხელ მოუ-

წია ქვეყნის სასარგებლოდ შორეულ ლაშქრობაში წასულიყო და წაეყვანა ჯარი. რამდენიმეწლიანი ბრძოლის დროს არერთი ქალაქი აიღეს, მეფემ დიდი საბრძოლო გამოცდილება მიიღო. ერთ-ერთი ბრძოლის დროს მათ მოუწიათ სინდთა ქალაქის აღება, რომლის მეფე მტკიცედ იცავდა იქაურობას. (სინდეთად იწოდებოდა ახლანდელი პაკისტანის ტერიტორია, მდინარე ინდის ქვემოთ). ერთ დღეს სინდთა მეფე გადმოდგა ციხის კედელზე და ვახტანგს ხმამაღალი ხმით დაუწყო შეუარცხოფის მიყენება. მან მეფე შეადარა უგზურ ყვავს, რომელმაც დაჭრილი ქორი იპოვა და ყველას არ შეატყობინა ქორის ამბავი. იგი ვახტანგს აყვედრდა, რომ სპარსელებს შემოუძღვა, თან ემუქრებოდა: საბოლოოდ სპარსთა მეფე გაძლიერდება, „შენ ქვეყანასაც დაიპყრობს და გაანადგურებს“.

ვახტანგ მეფემ ენამოსწრებულად უპასუხა მოწინააღმდეგეს, მან ის შეადარა თხუნელას, რომელიც მიწის ქვეშ ცხოვრობს, „არა უწყის ბრწყინვალება მზისა“ და არ იცნობს ჭეშმარიტ ღმერთს. ქართველთა მეფემ თამამად გამოაცხადა, რომ სპარსთა მსახურებისათვის კი არ მოვიდა ინდოეთში, არამედ ღვთის სადიდებლად: „ჩემი აქ მოსვლით „პირველად გამომიხსნია იერუსალიმი, წმინდა ქალაქი“, სადაც აღესრულა უფალი იესო ქრისტე. იერუსალიმის შემდეგ დამიხსნია „ყოველი საქრისტიანო მოთხრებისაგან“, რადგან სპარსელები, როგორც კი თავისუფალ დროს ნახავდნენ, საქრისტიანოს აყენებდნენ დიდ ზიანს. „მე კი ქრისტეს შეწევნით ქრისტიანებს ვეხმარები, რათა განსაცდელი აგარიდო“. ამ სიტყვებით ვიგებთ ვახტანგ მეფის დამოკიდებულებას სამყაროსადმი, რომ იგი ესარჩლება მთელ ქრისტიანულ მსოფლიოს და შეუპოვარი ბრძოლით არამარტო თავის ქვეყანას, არამედ იერუსალიმსა და წმინდა მიწებს იცავს.

კათალიკოსობის დაწესება და სვეტიცხოვლის აგება

ვახტანგ მეფეს ლაშქრობაში 8 წელიწადი გაუტარებია, საქართველოში დაბრუნების შემდეგ მას გადაწყვეტილი ჰქონია ბერძენთა მეფეს დანათესავებოდა. მეფემ იმპერატორ ლეონთან დელეგაცია გააგზავნა მეუღლის ჩამოსაყვანად, ამავდროულად მან გადაწყვიტა ბიზანტიიდან პეტრე კათალიკოსი და სამოელ მონაზონი ჩამოეყვანა.

468-470 წლებში ვახტანგ გორგასლისა და ბიზანტიის იმპერატორ ლეონის თანხმობით, ანტიოქიის პატრიარქმა მცხეთის პირველი კათალიკოსი პეტრე აკურთხა. პეტრე კათალიკოსის კურთხევას ხელი შეუწყო ასევე ქართული სახელმწიფოს პოლიტიკურმა სიძლიერემ და წმინდა მეფე ვახტანგ გორგასლის დიდმა საერთაშორისო ავტორიტეტმა. მიქაელ მთავარეპისკოპოსი გაბრანებულია ამის გამო და სპარსეთიდან დაბრუნებულ მეფეს მტრულად დახვედრია. მთავარეპისკოპოსს კურთხევის მისაღებად მისული მეფისათვის ფეხი ჩაურტყამს და „შემუსრა კბილი მეფისა“. ვახტანგ მეფემ დაითმინა აღნიშნული შეურაცხყოფა და მღვდელმთავრის გასამართლება კონსტანტინეპოლის პატრიარქს მიანდო. მიქაელ მთავარეპისკოპოსი მეფის შეურაცხყოფის გამო კონსტანტინეპოლში მღვიძარე მამათა მონასტერში გაამწესეს.

ვახტანგ მეფემ კათალიკოსის ჩამოყვანის შემდეგ მცხეთაში ააგო სვეტიცხოვლის საკათალიკოსო ტაძარი, მემატიანის ცნობით, მან მცხეთაში „აღაშენა ეკლესია მოციქულთა სვეტი ცხოველი“. პეტრე კათალიკოსის მცხეთაში ჩამოყვანის შემდეგ ეკლესიის მეთაურს აუგო საკათალიკოსო ტაძარი იქ, სადაც საუფლო კვართი იყო დავანებული და მირონმდინარე სვეტი იყო აღმართული. როგორც ვთქვით, ვახტანგ მეფეს სვეტიცხოვლის ახალი საკათალიკოსო ბაზილიკური ტაძრის აგება კათალიკოსის ჩამოყვანის შემდეგ დაუწყია. ასეთი დიდი ზომის ქვეთიერის ეკლესიის აშენებას 10 წელზე მეტი დრო დასჭირდა.

ძველი ქართული სელნაწერი:
 „ყოველთა მეფეთა უმეტეს
 სახელგანთქმული ვახტანგ
 გორგასალი... აღმატებული
 ყოველთა მეფეთა ზედა...
 მოიკლა და ქრისტესთვის იწამა
 ქრისტეს მოყუარე იგი მეფე
 და არს საფლავი მისი წინაშე
 სუეცისა ცხოველისა“.

ვახტანგ მეფის სახელს უკავშირდება (საბერძნეთიდან დაბრუნების შემდეგ) პირველი ქართული მონასტრის, თბილის შშენებლობა. მეფეს საბერძნეთიდან ჩამოსვლის შემდეგ არტანუჯის ციხე აუგია და შემდეგ უბრძანებია: „რათა გამონახოს ხეცა მას ადგილი სამონასტრე და აღაშენოს ეკლესია, და ქმნეს მონასტრად, ვითარცა ეხილენეს მონასტერნი საბერძნეთისანი“. ბიზანტიის იმპერიაში იმხანად აღორძინებული სამონასტრო ცხოვრების მსგავსად ქართველი მეფეც იწყებს მონასტრების აგებას. მისი ბრძანებით ააგეს ასევე ნიქონის საეპისკოპოსო ტაძარი.

მეფის მემკვიდრე ჯუანშერის ცნობით, ვახტანგ გორგასალს დედასა და დასთან ერთად იერუსალიმი მოულოცავს. „წარვიდეს ვახტანგ და დედა და დაჲ მისი იერუსალიმს... შევიდეს და ილოცეს წმიდასა აღდგომასა, და მოიწიეს ყოველნი ადგილნი წმიდანი“. სხვა ცნობით, ამ დროს ვახტანგ მეფეს მოუნახულებია იერუსალიმის პატრიარქი და მისთვის საჩუქრები გადაუცია, შემდეგ კი მისგან ქართველი მომლოცველებისათვის ეკლესიის ასაშენებლად ადგილი გამოუთხოვია. ეს ცნობა რეალობას უნდა გადმოსცემდეს, რის გამოც ვახტანგ გორგასალის დამსახურება ჩვენი ერისა და ეკლესიის მიმართ ძალზე დიდია. მეფემ თავისი პოლიტიკური წონისა და გავლენების (კავშირი იმპერატორთან) წყალობით შეძლო იერუსალიმში წმინდა მიწაზე ადგილების მოპოვება, სამომავლოდ იერუსალიმი ქართველთა სულიერ-კულტურული ცენტრი გახდა.

მეფის იერუსალიმში ვიზიტზე უნდა მიგვანიშნებდეს ვახტანგის ფრესკის გამოსახვა იერუსალიმის ქართველთა ჯვრის მონასტერში. „ჯვრის მონასტრის შესასვლელის მარცხენა მხარეს დიდ ნაგზე გამოსახული ყოფილა პირველი ქრისტიანი მეფე მირიანის, ვახტანგ გორგასალისა და ბაგრატ მეოთხის ფრესკები. 1755-1759 წლებში იერუსალიმში ვახტანგ მეფის ფრესკა მოინახულა და ჩანატა მიტროპოლიტმა ტიმოთე გაბაშვილმა: „კუალად ხატია დიდი და სახელოვანი მეფე ვახტანგ გორგასალან ხოსროიანი, რომელმან

დაიპყრო იერუსალიმი და პალესტინე, რომელმან აღაშენა მცხეთა“.

ვახტანგ მეფის მოღვაწეობის პერიოდში ითარგმნა სახარება და სამოციქულო ქართულ ენაზე. მანვე დააარსა საქართველოს ეკლესიაში ეპარქიები და აღაშენა ეკლესია-მონასტრები. მეფის სახელს უკავშირდება თბილისის დაარსებაც.

ვახტანგ გორგასლის მოღვაწეობის დროს საქართველო ძლიერი სახელმწიფო გახდა. მისი მეფობის ბოლო წლებში სპარსეთის ახალმა შაჰმა შეკრიბა უზარმაზარი ჯარი და ბიზანტიის წინააღმდეგ საბრძოლველად გაემართა. შაჰმა ვახტანგ გორგასალს მოუწოდა ჯარი შეეკრიბა და სპარსელებს შეერთებოდა. ვახტანგ მეფეს თბილისის აღშენება ჰქონია დაწყებული და უკვე 60 წლის იყო. მან შაჰს შეუთვალა, რომ მას ჯერ ქართველებთან ბრძოლა ელოდა და ამის შემდეგ გაემგზავრებოდა ბიზანტიაში. აღსანიშნავია, რომ ვახტანგ მეფე თავისი ბრძოლით არამარტო საქართველოს, არამედ ქრისტიანულ სამყაროს იცავდა. საომრად მოსულ სპარსელებს მან ასეთი პასუხი გასცა: „აბა ხოლო ქართლი მიეცეს განსაზღვრულად, არამედ იერუსალიმიცა, რომელ არს მშობელი ყოველთა შვილთა ნათლისათა“. ამის შემდეგ მან მოუწოდა ქართველებს: „უწყოდე, რამეთუ არა ხარკისა მიცემისათვის გუბრძვანან, არამედ ქრისტეს დატეობისათვის, აწ მე ესე განმიძრახავს, რამეთუ ცხოვრებასა ჩემსა სიკუდილი უმჯობეს არს სახელსა ზედა ქრისტესა, რათა სასუფეველი გვაქვდეს“. ზემოთქმული სიტყვები ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის წმინდა მეფის მსოფლმხედველობაზე, მხოლოდ ღრმადმორწმუნე ქრისტიან მეფეს შეეძლო ამ სიტყვების წარმოთქმა. მისი საზრისი ქრისტეს ჭეშმარიტ რწმენაშია მხოლოდ და სხვაგვარად ვერ წარმოუდგენია.

490-იან წლებში მდინარე იორის სანაპიროსთან ქართველებმა ბრძოლა გაუმართეს სპარსელებს. მეფე გმირულად იბრძოდა და დიდი ზიანიც მიაყენა მტერს, მაგრამ ღალატის წყალობით, ვიღაც სპარსმა ვახტანგს „ისარი სცა მკერდსა“. მიძიმედ დაჭრილმა მეფემ,

უმძიმესი ჭრილობის მიუხედავად, შუდღემდე იბრძოლა. უთანასწორო ბრძოლაში ქართველები დამარცხდნენ, მეფეს დაუძიმდა ჭრილობა, რადგან ფილტვამდე იყო ისარი მიღწეული. დაჭრილი მეფე უჯარმის ციხეში გადაიყვანეს. მან გარდაცვალების წინ მოუწოდა თავის მეუღლეს, „ძეთა თვისთა“, კათალიკოსს, წარჩინებულებს და აუწყა მათ, რომ მოახლოებული იყო მისი წუთისთფლიდან გასვლის დრო, ვახტანგმა მათ უანდერძა, რომ მტკიცედ დაეცვათ ქრისტიანული სარწმუნოება: „ეძიებდით ქრისტესთვის სიკვდილს“, რათა „წარუვალი დიდება მოიგოთ“. ეს სიტყვები კარგად გადმოსცემს მეფის სარწმუნოებრივ სიმტკიცეს, ესაა ღარიგება, რომელიც ანდერძად დაგვიბარა ყველა ქართველს წმინდა წინაპარმა. მეფის გარდაცვალებას უდიდესი მწუხარება გამოუწვევია. ქართველთა „ხმისაგან ტირილისა და გოდებისა იძვროდა ქვეყანა“. მეფე ქვეყნის დაცვას შეეწირა, ამიტომ მის გარდაცვალებას „მორწმუნე ერი ჰნატრიდა მეფესა, რამეთუ ქრისტესთვის მოიკლა“. მემკვიდრის ცნობით, ვახტანგ გორგასალი ქრისტიანული სარწმუნოების დაცვას შეეწირა, რაც ფაქტიურად მის მოწამებრივ ღვაწლს განაპირობებს, მეფე გარდაიცვალა ბრძოლაში მიღებული ჭრილობისაგან. ბრძოლა უნდა გამართულიყო 491 წლის ახლოს. სულმნათი მეფე დაასაფლავეს მცხეთაში, სვეტიცხოვლის საკათალიკოსო ტაძარში და დაადეს საფლავის ქვა. მეფის უდიდეს ავტორიტეტზე უნდა მიგვაჩვენებდეს ის ფაქტი, რომ ვახტანგ მეფე პირველი პირი იყო, ვინც საკათალიკოსო ტაძარში დაკრძალეს. მეფის საფლავის ქვაზე ამოკვეთილი ყოფილა ვახტანგის სახე, ჩვენთვის უცნობია, შემდგომ პერიოდში რა ბედი ეწია საფლავის ქვას, შესაძლოა ქვა XI საუკუნემდე არსებობდა, (სვეტიცხოვლის ახალი ტაძრის აგებაამდე) და შემდეგ იგი გამოცვალეს. თანამედროვე ეტაპზე სვეტიცხოვლის საკათალიკოსო ტაძარში, ვახტანგ მეფეს ახალი საფლავის ქვა ადევს.

წმიდა მოწამე არჩილ მეფე

წმიდა მოწამე არჩილ მეფე მოღვაწეობდა VIII საუკუნეში, არაბთა ბატონობის პერიოდში. მეფემ არაბთა თავდასხმის დროს მტკიცედ დაიცვა ქრისტიანობა და მოწამეობრივად აღესრულა, რის გამოც საქართველოს ეკლესიამ წმინდანთა რაიონში შერაცხა. არჩილ მეფის მოღვაწეობის შესახებ სამი უძველესი წყარო გვაწვდის ცნობებს. მათ შორის გამოჩენილია ვახტანგ გორგასლის ისტორიკოსი ჯუანშერი. ასევე წმინდანის მოწამეობრივი ღვაწლი XI საუკუნეში აღწერა ლეონტი მროველმა, მან გამოიყენა ძველი ხელნაწერი, რომელიც ხელთ ჰქონდა.

არჩილ მეფის შესახებ საინტერესო ცნობებს გვაწვდის ასევე წმიდა დიდმოწამე დავით და კონსტანტინეს მარტვილობის ანონიმი ავტორი. უნდა აღვნიშნოთ, რომ სამივე დასახელებული წყარო არჩილ მეფის მოღვაწეობას სხვადასხვა მიმართულებით გადმოგვცემს. მათ შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ლეონტი მროველის თხზულება, რომელშიც ავტორი წმინდანის მოწამეობრივ აღსასრულზე გვაწვდის დეტალურ ცნობებს. მემატიანის მიხედვით, სტეფანოსს ორი ძე – მირი და არჩილი ჰყოლია და მათთვის გაუყვია სამეფო „საგანძური თქროსი და ვეცხლისა და თუალთა პატიოსანთა“. ძმებში მირი ყოფილა უფროსი, რომელიც ეგრისში (დასავლეთ საქართველო) გადასულა და იქ წაუღია თავისი კუთვნილი საგანძური. უმრწემს (უმცროსს) ძმას, არჩილს, თავისი საგანძური კახეთის ხევში გადაუნახავს, თქროსა და ვეცხლის ნივთები – უჯარმის ხევში, ქართლისა და ჯავახეთის საგანძური კი გორის ციხეში დაუფლავს. არჩილს ქართლის ეკლესიათა საგანძური მცხეთაში „აჩრდილსა დიდისა სიონისასა“ მიუტანია. სტეფანოსს სამეფო განძის დიდი ნაწილი უმცროსი შვილისთვის ჩაუბარებია, რომელსაც დაგალებული საქმე პირნათლად შეუსრულებია. ამის შემდეგ სტეფანოსი გარდაცვლილა და 735 წელს ქვეყანას არაბთა სასტიკი სარდალი მურვან ძე მომადისი, იგივე მურვან ყრუ

შემოსევია. არაბმა დამპყრობელმა მთელი საქართველო ააოხრა და გადავიდა ეგრისში, სადაც თავი შეაფარეს არჩილმა და მირმა. არგვეთის მთავართა დავით და კონსტანტინეს წამების შემდეგ მურვან ყრუს შეუმუსრავს ქალაქი ცხუმი და ანაკოფიის ციხეს მისდგომია, რომელშიც გამაგრებულნი ყოფილან არჩილი და მირი.

მემატიანის ცნობით, ანაკოფიის ციხეში დაბრძანებული ყოფილა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატი, რომელიც სასწაულებრივად დამკვიდრებულა ანაკოფიაში „თავსა ზედა მის გორისასა“. ანტონ კათალიკოსის ცნობით, იერუსალიმის მახლობლად, ქალაქ დიოსპოლში, ღვთისმშობლის სიკოცხლეში წმინდა მოციქულების მიერ აშენებულ ღვთისმშობლის ეკლესიაში, მარჯვენა მხარეს, მარმალილოს სვეტზე სასწაულებრივად გამოსახულა „საკვირველებითა ღმრთისმშობელისათა განცხადებული ხატი სანატრელისა მის ქალწულისა ღმრთისა დედისა“. სხვა ცნობა სასწაულმოქმედი ხატის შესახებ არ მოგვეპოვება.

განსაცდელში ჩაგარდნილ ძმებს ღვთისმშობლის სასწაულმოქმედი ხატისათვის თაყვანი უციათ და ლოცვა აღუველებიათ: „შეიწირე თხა ჩვენთვის და თანამავალ მეყავ ჩვენ წყალობა შენი“.

არჩილს და მირს რამდენიმე ათასიანი ჯარით სასწაულებრივად დაუმარცხებიათ არაბთა ლაშქარი, დამარცხებულ მტერს კი საქართველო დაუტოვებია. ბრძოლაში მძიმედ დაჭრილა მეფე მირი, რომელიც გარკვეული ხნის შემდეგ მიღებული ჭრილობისაგან გარდაცვლილა: „ხოლო მიპრ დამძიმდა წყლულებისა მისგან მოსიყუდიდ“. გარდაცვალების წინ მირმა ძმას საგვარეულო საქმეაღწევა დაკრძალვა სთხოვა: „დამფალ საფლავსა მამათვე ჩუენთა თანა“. არჩილს აღუსრულებია ძმის თხოვნა და იგი მცხეთაში, სამთავროს მონასტერში დაუკრძალავს - „ზემოსა ეკლესიასა, შესაფალსა კარისასა“. მირი გარდაიცვალა დაახლოებით 739 წელს და იგი სამთავროს ტაძრის დასავლეთის კარის შესასვლელთან დაუკრძალავთ.

წმინდა მოწამე არჩილ
მეფე. აღესრულა 770-იან
წლებში. მოწამე მეფე
განისვენებს ნოდოკრას
გაძარში.

არჩილ მეფე და
ღუფარსაბ მეფე

აზრით მეფემ აზრუნა ასევე თავის ძმისწულებზე, რომლებიც ქართველ დიდებულებზე მიუთხოვებია „და განუტყვნა მთავარნი ესე ცოლებითურთ თავ-თავის ადგილად“. აზრით ლეონისთვის (დასავლეთ საქართველოს მთავარი) მადლობა გადაუხდია მასპინძლობის გამო და განუცხადებია, რომ იგი ციხე-გოჯსა და ქუთაისში დამკვიდრებოდა და შეუდგებოდა ქვეყნის მართვას. ამ მოქმედებით აზრით ლეონს აუწყა, რომ იგია ქვეყნის მეფე და ლეონს შეუძლია მისგან ითხოვოს: „რა გნებავს ჩემგან ნაცვლად კეთილისა მსახურებისა შენისა“. ლეონ ერისთავმა აღიარა მეფის უზენაესობა: „შემერთე მეც მონათა შენთა თანა“, აზრით მეფემ ერთგულების ნიშნად ლეონს თავისი ძმისწული გურბანდუხტი მიათხოვა და შემდეგ მათ აღთქმაც დაუდევთ, ფიცით დამოწმებული, რომ მათ შორის არ იქნებოდა მტრობა.

მემატიანის ცნობით, აზრით მეფეს 12 წელი გაუტარებია ეგრისში, მისი მმართველობის დროს ქვეყანა დამშვიდებულია და დაწყებულია აღმშენებლობა: „იწყო შენებად ქართლმან“, რადგან მურვან ყრუს გამანადგურებელი შემოსევის შედეგად „გარყუნილ იყო მცხეთა“, ასევე დანგრეული იყო ქუთაისი და მრავალი დასახლებული ადგილი. ეგრისში 12 წლის მეფობის შემდეგ აზრით მეფე გადასულა ქართლში და „დაჯდა ნაცხინარსა ხიდისასა“. ამ დროისათვის, VIII საუკუნის შუახანებში, საქართველოში მოსულა დავით წინასწარმეტყველის შთამომავალი სახელით ადარნასე, რომელიც მურვან ყრუს შემოსევების გამო კლარჯეთში გუარამ კურაპალატის შვილებთან ყოფილა შეფარებული. აზრით მეფეს დაუკმაყოფილებია ადარნასეს თხოვნა და „მისცა შულაგერი და არტაანი“.

ქართლიდან საბოლოოდ აზრით მეფე გადასულა კახეთში, სადაც დაქორწინებულია გუარამ კურაპალატის ასულზე, რომელიც ვახტანგ გორგასლის შთამომავალი და ბერძენი ქალისგან შობილი ყოფილა. აზრით მეფე წუქეთში დამკვიდრებულია, მეფეს კახეთში მრავალი ეკლესია და ციხე აღუმშენებია, მათ შორის აღაშენა

ეკლესია სამშობრს, ციხე კასრი, ციხე-ქალაქი ნუხატას, ამ დროისათვის ნუხატელნი ჯერ კიდევ წარმართნი ყოფილან და არჩილ მეფეს ისინი იძულებით მოუწათლაეს. ჯუანშერის ცნობით, მურვან-ყრუს შემოსევის შემდეგ რამდენიმე ათეული წელი გასულა და ქვეყანას ახალი მტერი შემოსევია. ამ აღვლას ჯუანშერი თხრობას ამთავრებს.

წამება წმიდისა და დიდებულისა მონათმისა არჩილისი

აღსანიშნავია, რომ ლეონტი მროველიც თავის თხზულების დასაწყისში მიუთითებს, რომ მურვან ყრუს შემოსევის შემდეგ გასული ყოფილა 50 წელი, როდესაც ქართლში ახალი დამპყრობელი მოსულა: „მოვიდა ჭიჭნაუმი, ძე მოჰამედისი, მოათხრა და შემუსრა ყოველი შენებული ქართლისა“. ქართლის შემდეგ მტერს კახეთის ათხრება გადაუწყვეტია, თუმცა არჩილ მეფეს ქვეყნისთვის თავდადება გამოუჩენია, მტერთან მისულა და „ითხოვა შენდობა“ მათგან.

ჭიჭნაუმს, იგივე ასიმს, კარგად მიუღია მეფე, „მოიკითხა დიდთა დიდებითა“ და მთელი დღე ერთად გაუტარებიათ – ამ დროს არჩილ მეფე უკვე ასაკოვანი ყოფილა და ფიზიკურადაც კარგად გამოიყურებოდა. რამდენიმე დღის შემდეგ ასიმს მეფისათვის ქრისტიანობის დატყევა შეუთავაზებია, რისთვისაც მრავალ პატივს აღუთქვამდა: „აღუთქმიდა ნიჭთა და აწუევდა დატყეებასა ქრისტეს სჯულისასა და მოქცევად სარკინოზად“. არჩილ მეფეს უარი განუცხადებია ქრისტეს დატყევაზე, რადგან, მისი თქმით, ქრისტემ აღამიანთა ხსნისათვის „ხოტციითა სიკუდილი დაითმინა“, „თუკი შენს სიტყვას ვერწმუნები, საუკუნო სიკვდილით დაგიტანჯები, მაგრამ, თუ მომკლავ, აღვდგე, ვითარცა ღმერთი ჩვენი და მის თანაცა ვიდიდო“.

ამ სიტყვების გამო ასიმი გაბრზნებულია და არჩილის შეპყრობა

უბრძანებია, მას არ უნდოდა მეფის სიკვდილით დასჯა „სიმშენ-
იერისათვის ხატისა მისისა და სიმაღლისათვის ასაკისა (წლოვანება)
მისისა“. საპყრობილეში არჩილ მეფე ღმერთს განადიდებდა და
მისგან შეწევნას ითხოვდა, რათა მიეღო მოწამეობრივი გვირგვინი,
„მიმთხვევად ... ყოველთა თანა წმიდათა, რომელთა ღმრთისათვის
სიკუდილითა უკვდავება მოიგეს“.

ამ დროს ასიმთან მისულა ერთი გარდაბნელი მთავარი, რომელ-
საც ისლამის სჯული ჰქონია მიღებული. მას ძველი წყენა ჰქონია
გულში ჩადებული, რადგან მამის ძმა წანარებს მოუკლავთ, არჩილ
მეფის პაპას ადარნასეს კი მკვლელები არ დაუსჯია. მთავარს
ასიმისთვის უთქვამს, რომ არჩილი სტეფანოზ მეფის ძე და დიდი
მეფე ვახტანგ გორგასლისა და მირიან მეფისა ნათესავია. ასიმს
მთავრისგან გაუგია, რომ ქართლში სამეფო საგანძურის დაფლვი-
სას არჩილი თავის მამასთან იმყოფებოდა და ასევე მასვე სცოდნია
პერაკლე მეფის მიერ დაკრძალული განძის ადგილსამყოფელი.

ასიმმა შემდეგი პირობა წაუყენა არჩილ მეფეს, მას უნდა ეჩვენე-
ბინა ბერძენ მეფეთა საგანძური და გამხდარიყო მაჰმადის სჯულის
მიმდევარი, რის შემდეგაც იგი გახდებოდა ქართლის მმართველი
„უფალი ერთა ზედა ქართლისათა“.

არჩილ მეფეს უბასუხია, რომ პერაკლე კეისრის ლაშქრობის
დროს იგი მცირეწლოვანი იყო, რომ მისმა მამამ და ძმამ შეინახეს
ყოველი საგანძური „ცხისა მას, სადათ იგი შეიქცა ყრუ ამირა“.
შეგნიშნავთ, რომ პერაკლე კეისრის ლაშქრობა ერთი საუკუნით
ადრე იყო 628 წელს, შესაბამისად არჩილი იმ დროს დაბადებული
ვერ იქნებოდა, აღნიშნული შეცდომა გადამწერს უნდა დაეშვა და
ტექსტის თავდაპირველ ვარიანტში ის ვერ იქნებოდა. 735 წელს
მურვან ყრუს დროს კი ის მართლაც ცმაწვილი იყო. არჩილის
სიტყვით საგანძური იმჟამად ბერძენთა ხელში იყო, მან ამჯერად-
აც უარი განუცხადა ასიმს სჯულის დატყვევებაზე, იგი წარუვალ

დიდებას წარმატებაში არ გაცვლიდა. შემდეგ ასიმსა და არჩილს შორის გაგრძელებულა დიალოგი.

ასიმი: საჩკინოზთა დაცემის დროს შენ იყავი აფხაზეთში?

არჩილ მეფე: მე ვიყავი იქ, როდესაც ისინი დასცნა ღმერთმან!

ასიმი: რომელმა ღმერთმა დასცნა საჩკინოზნი?

არჩილ მეფე: „ღმერთმან ცხოველმან, რომელ არს შემოქმედი ცისა და ქუეყანისა“, „რომელი მოვიდა ზეცით ქუეყანად ხსნისათვის ნათესავისა კაცთასა და სიკუდილითა თვისითა აღადგინა და უკუდავება მოგუანიჭა“.

არჩილ მეფის ამგვარ სიმტკიცეს ასიმი გაუბრაზებია და უბრძანებია მისთვის თავის მოკვეთა. მეფე გაუყვანიათ გარეთ და ოც მარტს სიკვდილით დაუსჯიათ. არჩილ მეფის მოწამეობრივი აღსრულების შემდეგ ღამით მისულან გოდერძიანნი ტბელნი და სხვანიცა აზნაურნი მამეანნი და მოწამე მეფის სხეული მოუპარავთ, „წარმოიღეს და შემუშრეს დიდითა პატივითა“ და დამარხეს ნოტოკრას, არჩილ მეფის მიერ აგებულ ეკლესიაში. არჩილ მეფის მეუღლეს ამგვარი საქციელისთვის აზნაურები დაუჯილდოებია და „მიუბოძა სოფლები მათ კახეთსა შინა“.

არჩილ მეფის წამება კახეთში მომხდარა, დაახლოებით 770-იანი წლების ახლოს. ამ დროს მისი მეუღლე ცოცხალი ყოფილა და მას უზრუნია ნაწამები თანამეცხედრის დაკრძალვაზე. მეფე დაუკრძალავთ თავისსავე აგებულ ტაძარში, სავარაუდოა, რომ არჩილ მეფეს წინასწარ ჰქონდა თავისი საძვალე ტაძარი აგებული.

არჩილ მეფის წამების შემდეგ შეუდგენიათ წამების მცირე ვარიანტი, რადგან მძიმე პოლიტიკური სიტუაციის გამო „ჟამთა შლილობისათა ჯერისაებრ ვერავის აღეწერა“. XI საუკუნეში ლეონტი მროველ ეპისკოპოსს ხელთ ჰქონია წამების მცირე ვერსია და მასზე დაყრდნობით შეადგინა არჩილ მეფის წამების ახალი, შედარებით ვრცელი ვარიანტი, რომელმაც უცვლელი სახით ჩვენამდე მოაღწია.

წმიდა მეფე ბაგრატ მესამე

მეათე საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში საქართველო რამდენიმე სამეფოდ იყო დაშლილი, ქართული სამეფოები ცდილობდნენ უპირატესობა მოეპოვებინათ დანაზრჩენ ტერიტორიებზე და ქვეყნის გაერთიანება დაესრულებინათ. ეს უდიდესი საქმე აღასრულა ერთიანი საქართველოს მეფე ბაგრატ მესამემ (978-1014), რომლის შესახებაც დიდი პატივისცემით აღნიშნავს მემკვიდრე: „უკეთუ ვინმე ინებოს თვითოეულად წარმოთქმად ყოველთა განგებულებათა მისთა, მოუძღურდეს ძალი მისი, რომელთაგან მცირედი წარმოვთქუჟამთა სიგზძისაგან არა-დავიწყებისათვის“. ქართლის ერისთავმა იოანე მარუშის ძემ, რომელსაც „მატიანე ქართლისა“ „კაცსა ძლიერსა“ და „ერ მრავალს“ უწოდებს, ქვეყნის გაერთიანების სასარგებლოდ უმთავრესი ნაბიჯი გადადგა. მან მოციქული გაუგზავნა ტაოს მეფე დავით კურაპალატს და ქართლის ძალით დაკავება და იქ მცირეწლოვანი ბაგრატ გურგენის ძის გამეფება სთხოვა. დავით კურაპალატს შვილი არ ჰყავდა, ამიტომ მეფის შვილობილად ბაგრატ გურგენის ძე ითვლებოდა. ბაგრატი ამავდროულად იყო „ასულის წული გიორგი აფხაზთა მეფისა, „რომელსა ეყოდა დედულად აფხაზეთი და ქართლი“. აფხაზეთის სამეფოს იმდროინდელ მეფეს, ბაგრატის ბიძას, უსინათლო თეოდოსს, შვილი არ ჰყავდა. ასეთი ხელსაყრელი ვითარება ქვეყნის გაერთიანებისათვის კარგად დაინახა იოანე მარუშის ძემ და გადავიდა მოქმედებაზე, სწორედ ერისთავის სურვილი იყო ბაგრატის მეფედ აღზევება: „იოანე მარუშის ძე ეძებდა ბაგრატს მეფედ“.

დავით კურაპალატი თავისი ძალებით 975 წელს გადავიდა ქართლში, აიღო უფლისციხე და „მიუბოძა ბაგრატსა და მამასა მისსა გურგენს“. მემკვიდრე გვაუწყებს, რომ ვინაიდან დავითს შვილი არ ჰყავდა, მას ბაგრატი „გაეზარდა შვილად თვისად“. დავით კურაპალატი, იოანე მარუშის ძესთან ერთად ერთიანი საქართველოს მესაძირკველ და სულისჩამდგმელია, ამაზე მეტყველებს მისი

მიმართვა ქართლში შეკრებილი აზნაურებისადმი, სადაც დავით კურაპალატი ბრძანებს, რომ ბაგრატი სამი სამეფოს შემკვიდრეა და მისი მორჩილება ყველას მართებს: „ეს არს მკვიდრი ტაოსი, ქართლისა და აფხაზეთისა, შვილი და გაზრდილი ჩემი და მე ვარ მოურავი ამისი და თანამემწე, ამას დაემორჩილენით ყოველნი“. ბაგრატი დავითის გაზრდილია, ამიტომ მისი მორჩილება ყველას მართებს.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ქართლის აზნაურებს დავით კურაპალატის ბრძანება დაურღვევიათ, მათ ქართლში კახელები მოუწვევიათ, რომელთაც უფლისციხეში გურგენი, ძე მისი ბაგრატი და დედოფალი გურანდუხტი შეუპყრიათ. დავით კურაპალატს ყველაფერი შეუტყვია და თავისი ჯარით თრიალეთში გადასულა, რათა კახეთში გაელაშქრა, თუმცა კახელებს საბოლოოდ ზავი უთხოვიათ და გურგენის ოჯახი გაუთავისუფლებიათ. ბაგრატის მცირეწლოვნების გამო ქართლი და უფლისციხე ეპყრა გურანდუხტ დედოფალს, რომელიც იყო ასული გიორგი აფხაზთა მეფისა. გურანდუხტის ძმა კი, თეოდოს მწუხარე (უსინათლო) მართავდა აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) სამეფოს. მემატიანის ცნობით, მის დროს განიწყუნა ქვეყანა და შეიცვალა ყოველი წესი და განგება, რის გამოც მთელ სამეფოში მწუხარება ჩამოვარდნილა. აფხაზეთის სამეფოსთვის ასეთ მძიმე ვითარებაში იოანე მარუშის ძე ქვეყნისთვის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან ნაბიჯს დგამს, მან გადაწყვიტა, რომ ბაგრატი აფხაზეთის მეფე გამხდარიყო. მისი ინიციატივა გაიზიარეს ქართლისა და აფხაზეთის აზნაურებმა და დავით კურაპალატისაგან მეფედ ბაგრატი გამოითხოვეს. დავით კურაპალატს ძნელად აღუსრულებია ბაგრატის მეფედ დასმის იდეა, თუმცა საბოლოოდ იგი დათანხმდა ბაგრატის გამეფებას.

იდგა ქრისტეს შობიდან 978 წელი, ერთიანი საქართველოს პირველი მეფე ჩაიყვანეს ქუთაისში და „დალოცეს მეფედ და დაემორჩილნეს ყოველნი ბრძანებასა მისსა“. ბაგრატის მეფედ კურთხ-

ევა შედგა ქუთაისში. ბაგრატის საკათედრო ტაძრის აშენებამდე არსებულ ძველ ეკლესიაში, რომელიც VIII საუკუნეში იყო აგებული და რომლის ნაშთები თანამედროვე პერიოდში წარმოებულმა არქეოლოგიურმა გათხრებმა დაადასტურეს.

978 წელს ბაგრატი უკვე სრულწლოვანი ყოფილა ასაკით, თუმცა მას ქვეყნის მართვა 980 წლიდან დაუწყო, „მსგავსად პაპისა მისისა დიდისა გიორგი მეფისა“, ქცევებით კი ბაგრატი თავის გამზრდელს, დავით კურაპალატს მოჰგავდა. მან მმართველობის პირველ წლებში თამაში ნაბიჯი გადადგა და თავისი ბიძა თეოდოსი დავით კურაპალატთან გააზვანა ტაოში, რადგან ყოველ კაცს, დიდსა და მცირეს „სასოება კეთილისა, გინა შიში უწესობისათვის“ თეოდოსის მიმართ ჰქონია. შემდეგ ბაგრატს ქართლის აზნაურები დაუპოვრჩილებია, რადგან ისინი „თითეულად განაგებდეს საქმეთა ქართლისათა“, თუმცა იყვნენ გურანდუხტ დედოფლის მოძრჩილების ქვეშ. ბაგრატი ბრძოლით იმორჩილებს ქართლს, თავისი დედისაგან „აღიღო“ ციხე უფლისციხისა და გარკვეული ხნის შემდეგ დედასთან ერთად გადავიდა აფხაზეთში. დასავლეთ საქართველოში ბაგრატი მეფემ დედამისი (როგორც ჩანს) ქუთაისში ჩაიყვანა და სწორედ ამ პერიოდში, X საუკუნის 80-იან წლებში, დაიწყო ქუთაისის საკათედრო ტაძრის მშენებლობა, რომელიც დედის საპატივცემულოდ ააგო.

რამდენიმე წლის შემდეგ ბაგრატს კვლავ მოუწია ქართლში გადასვლა, რათა შეეპყრო კლდეკარის ერისთავი, თუმცა მეფის მოწინააღმდეგეები შეეცადნენ, რომ ბაგრატი მეფესა და დავით კურაპალატს შორის მტრობა ჩამოეგდოთ. მათ დავით კურაპალატს შეატყობინეს, თითქოს ბაგრატი მეფე „განმზადებულ არს სიკუდილად შენდა“. ბაგრატის დასახმარებლად გურგენ მეფეც მომზადებულია, შესაბამისად დავით კურაპალატსაც დიდი ჯარი შეუკრიბავს, „უხმო ყოველთა მეფეთა სომხითისათა“, მასთან იმყოფებოდა ასევე ბაგრატი მეფის პაპა – ბაგრატი ქართველთა მეფე. ძმათა შორის

ბაგრატ მესამის ფრესკა ბედიის
ტაძარში. ფრესკა 2012 წელს
გადაღებეს რუსმა
ოკუპანტებმა და ამჟამად
აღარ არსებობს

წმინდა მეფე ბაგრატ.
ქუთაისის ხიონის
(ბაგრატის) მაკეციო ხელში

ბედიის ბარძიმი 999 წელი.
„წმიდაო ღვთისმშობელო
(ბედიისაო) მეოხ ეყავ
წინაშე ძისა შენისა ბაგრატ
აფხაზთა მეფესა და
დედასა მათსა გურანდუხტ
დედოფალსა. ამის
ბარძიმის შემწირველთა“.

სისხლისღვრა გარდაუვალი იყო, მეფე უნდა დაპირისპირებოდა თავის მამობილსა და გამზრდელს, დავით კურაპალატსა და საკუთარ პაპას. ბაგრატმა სწორად შეაფასა ვითარება, იგი დარწმუნდა, რომ დავით კურაპალატთან დაპირისპირება არ შეიძლებოდა, ამის გამო მან დატოვა თავისი ჯარი, მარტო ეახლა დავით მეფეს, ითხოვა შენდობა და აუწყა, რომ მას რატი ერისთავის დასამორჩილებლად ჰყავდა ჯარი შეკრებილი. დავით კურაპალატი დარწმუნდა ბაგრატის უდანამაჟულობაში და განუცხადა: „მითხრეს, რომელ სიკუდილად ჩემდა გამოსრულ იყავ, გარნა აწ ვსცან დასტური, რომელ უბრალო ხარ“. ბაგრატს დავით კურაპალატთან შეთანხმებით მაინც დაუმორჩილებია რატი ერისთავი, რომელსაც თავისი მცირეწლოვანი შვილი ლიპარიტი შეუვედრებია მეფისათვის. თავად კი თავის მამულში, არგვეთში დამკვიდრებულია.

1001 წელს გარდაიცვალა ბაგრატ მეფის მამობილი, დიდი მეფე დავით კურაპალატი, ბაგრატ მეფემ დავით კურაპალატის მამულები დაიკავა.

1003 წელს ბაგრატმა დაასრულა ქუთაისის სიონის (ბაგრატის) მშენებლობა და ტაძარი დიდი ზარ-ზეიმით აკურთხა. „ამანვე აკურთხა ეკლესია ქუთათისა განგებითა დიდითა და მიუწოდმელითა, რამეთუ შემოკრიბნა მახლობელნი ყოველნი ხელმწიფენი და კათალიკოსნი, მღვდელთმთძღუარნი და ყოველთა მონასტერთა წინამძღუარნი“. ტაძრის კურთხევა განსაკუთრებული მოვლენა გამხდარა, რადგან ბაგრატ მეფეს ქუთაისში მოუწვევია საერო და სასულიერო დასის უმაღლესი და გამორჩეული წარმომადგენლები, როგორც საქართველოდან, ასევე მეზობელი ქვეყნებიდანაც. „და ყოველნი დიდებულნი, ზემონი და ქვემონი, მამულისა და სამეფოსა მისისა მყოფნი, და სხვათა ყოველთა სახელმწიფოთანი“. ბაგრატის მიერ აგებული ახალი საკათედრო ტაძარი წარმოადგენდა საქართველოს ერთიანობის სიმბოლოს, ამიტომ მეფემ საჭიროდ ჩათვალა სამეფოს დედაქალაქში აგებული ბრწყინვალე ტაძრის კურთხევა გან-

საკუთრებულად აღენიშნა, რაც ასევე პოლიტიკური ნაბიჯიც იყო. ახალი ტაძარი საუცხოოდ ყოფილა მოწყობილი და წარმოადგენდა იმ პერიოდის ქართული და ბიზანტიური ხელოვნების პარმონიულ შეერთებას. ტაძრის მშენებლობაში ბერძნებსაც მიუღიათ მონაწილეობა. ბაგრატის ტაძრის ჩრდილოეთ კედლის ერთ-ერთ სარკმელზე დღემდე არის შემორჩენილი მნიშვნელოვანი წარწერა: „პოი მეფეო, მეფლობელო ყოველთა სუფევათათ, უმეტესად აღიდევ ძლიერი ბაგრატ კურაპალატი, აფხაზთა და ქართველთა მეფე, თანა მათით დედით, დედოფლით და ძით მათით, ამინ“. წარწერის შინაარსით ვიგებთ, რომ გურანდუხტ დედოფალი ამ დროს ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო და დაბადებული ყოფილა მეფის ძე, უფლისწული გიორგი. ჩრდილოეთის კედელზე ჩუქურთმიანი სარკმლის ქვემოთ არსებული წარწერა გვამცნობს: „ოდეს განმტკიცნა იატაკი ქრონიკონი იყო 223“, ე.ი. ტაძრის დასრულება 1003 წელს მომხდარა.

ბაგრატ მესამეს 1008 წელს გარდაეცვალა მამა გურგენი, იგი გადავიდა მამის სამფლობელოში და დაიქვემდებარა. ცხოვრების ბოლო წლებში ბაგრატ მეფემ ილაშქრა კახეთსა და ჰერეთში, მას ორ წელიწადში კახეთის ყველა ციხე დაუმორჩილებია და შეუპყრია კვირიკე და „დაიჭირა თავისსა კარსა ზედა“.

აღსანიშნავია, რომ ბაგრატ მეფემ გაერთიანებულ საქართველოში არაერთი მნიშვნელოვანი არქიტექტურული სილამაზით გამოჩენილი ეკლესია-მონასტერი ააგო. მათ შორის უნდა გამოვყოთ ბედიის ტაძრის მშენებლობა. „999 წ. წელსა (ქრისტესით) შუთ: ბაგრატ ძემან გურგენ მეფისამან კურაპალატმან ბეღია აღაშენა. „მატიანე ქართლისა“ ამასთან დაკავშირებით გვაუწყებს, რომ „ამანვე დიდმან მეფემან აღაშენა საყდარი ბედიისა, შექმნა საყდრად საეპიკოპოსოდ, მოცვალა მუნ გუდაყვისა საეპიკოპოსო, შეწირნა სოფელნი მრავალნი... შეამკო ყოვლითა სამკაულითა ეკლესია, აკურთხა და დასუა ეპიკოპოსი“. ახლად ნაკურთხ ტაძარში ბაგრატ მეფემ ეპის-

კობოსი დასვა, გუდაყვის საეპისკოპოსო კათედრა მოცვალა (ანუ ბედიამი გადაიტანა), ახალი საეპისკოპოსო კათედრა კი უზრუნველყო მამულებით.

ბედიის ტაძარი განსაკუთრებით შეუქცია ბაგრატ მეფეს, დღემდეა შემორჩენილი ბედიის ტაძრის თქრის ბარძიმი, რომელიც ხელოვნების საუცხოო ნიმუშს წარმოადგენს. მემკვიდრე ზაზგასმით აღნიშნავს, რომ „უკეთეს ვისმე ენებოს განცდად და გულისხმისყოფად სიმაღლისათვის დიდებისა მისისა, პირველად განიცადოს სამკაული ბედიისა ეკლესიისა“. ბედიის ბარძიმის ზემო პირზე მოხსენიებულია ბაგრატ მეფე: „წმიდაო ღვთისმშობელო (ბედიისაო) მეოხ ეყავ წინაშე ძისა შენისა ბაგრატ აფხაზთა მეფესა და დედასა მათსა გურანდუხტ დედოფალსა, ამის ბარძიმის შემწირველთა, ამის საკურთხეველისა შემამკობელთა და ამის წმ-სა საყდრისა აღმშენებელთა, ამინ“. წარწერის შინაარსით დგინდება, რომ ტაძარი და საკურთხეველი დედა-შვილს აუგია და ბარძიმიც მათ შეუწირავთ ბედიის ტაძრისათვის. ცალკე აღნიშვნის ღირსია ბაგრატ მეფის მიერ ბედიის ტაძრის აშენების საკითხი. ბედიის ტაძრის აგებას კონკრეტული მიზანი ჰქონდა, ტაძარი წარმოადგენდა მეფის საძვალეს და ამასთანავე ამით მან მიანიშნა ყველას, რომ იგი აფხაზ მეფეთა შთამომავალი და სამართალმემკვიდრეა. აღსანიშნავია, რომ ბაგრატისა და ბედიის ტაძრების მშენებლობა და შეკობა ერთდროულად მიმდინარეობდა. ამ ორი დიდებული ტაძრის აგებას, სულიერი დატვირთვის გარდა, დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობაც ჰქონდა. მეფემ ტაძრები საუცხოოდ მოაწყო და დასვა მღვდელმთავრები.

ბაგრატ მეფის ნებართვით გადაუწერიათ შათრს წიგნი მოწამეთა, რომელსაც შემდეგი წარწერა ამკობდა: „ღმერთო, ადიდე ბაგრატ აფხაზთა მეფე და ქართველთა კურაპალატი... ზ-ნ ინება აღწერა წ-ა ამის წიგნისა წ-თა მოწამეთისა ინდიქტიონისა მეფობისა მათისა: კე: დასაბამითგან წელთა: ხქზ (6607) ქკს: სკბ: (1002) დაიწერა შათრს... ხელითა გლახაკისა აკვილა მტბეგარისაჲთა“. X საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში ბაგრატ მესამის დაკვეთით გადმოუთარგმნი-

ათ ბერძნულიდან „ცხოვრებაჲ წმიდისა ბაგრატისი, ტავრომინელთ ქალაქისა მღუდელთ-მოძღურისაჲ“. თხზულება გადმოუთარგმნიათ ბაგრატ მესამის შეკვეთით, რადგან მოწმუნე მეფისთვის მეტად საინტერესო უნდა ყოფილიყო მისი სულიერი პატრონის, ბაგრატის ცხოვრება და თავგადასავალი. ეს ფაქტი მოწმობს, რომ ბაგრატ მეფე განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა სულიერ ცხოვრებას, ჩვენთვის უცნობია, ვინ გადმოთარგმნა ბაგრატის ცხოვრება ბერძნულიდან ქართულ ენაზე.

ბაგრატ მეფე მოხსენიებულია 1002 წლის წვიმოეთის ეკლესიის დასავლეთის კარებს ზემოთ არსებულ წარწერაში: „უფალო იესო ქრისტე, შეიწყალე და აღიდე შენ მიერ დამყარებული ბაგრატ აფხაზთა (მეფე) და ყოვლისა (საქართველომსა დიდი კურაპალატო)“ იქვე მარცხნივ „წმიდათ ნათლისმცემლოთ იოვანე, აღიდე გურანდუხტ დედოფალი თრთავე შინა ცხოვრებათა“. ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ თითქმის ყველგან საქტიტორო წარწერებში ბაგრატ მეფე იხსენიება დედასთან, გურანდუხტ დედოფალთან ერთად, რაც მეფის მიერ დედის მიმართ განსაკუთრებულ პატივისცემაზე მეტყველებს.

ბაგრატ მესამის დროს უკვე დასახელებულ ტაძართა გარდა აივთან დაიწყო მშენებლობა კიდევ რამდენიმე მნიშვნელოვანი ხუროთმოძღვრული ძეგლისა, კერძოდ ისეთებისა, როგორებიცაა: კუმურდოს, კაცხის, ალავერდის, სამთავისის, ნიკორწმინდის, ბედიის, ხცისის ტაძრები და საერო დანიშნულების შენობები. ასეთი მამულები მშენებლობანი საქართველოს თქრთს ხანაშიც არ განხორციელებულა, სამი უდიდესი კათედრალის – ბაგრატის, სვეტიცხოვლისა და ალავერდის ტაძართა მშენებლობა – ძლიერი სახელმწიფოს მონარქს შეეძლო, აღნიშნული ძეგლები არ იყო რიგითი მნიშვნელობის, პირიქით, გრანდიოზული ტაძრების აგებით ბაგრატმა ყველას ამცნო, რომ იგი ძლევაშისილი ქრისტიანული სახელმწიფოს მმართველია, ტაძრებმა კი ეპოქალური მნიშვნელობა შეიძინეს.

ბაგრატ მეფის განსაკუთრებული ღვაწლი მემატიანეს არ გამოპარვია და იგი სამართლიანად აფასებს მეფის დამსახურებას. „ესე

ბაგრატი, აფხაზთა და ქართველთა მეფე წარემატა ყოველთა ხელმწიფეთა ყოვლითა განგებითა“. ბაგრატი მეფის მოღვაწეობის დროს საქართველო არამარტო ერთიანდება, არამედ მთელ კავკასიაში გამოდის მოწინავე სახელმწიფოდ, ამიერიდან იწყება ქართული სამეფოს გავლენების გავრცელება არაქართულ ტერიტორიებზე „ამისდა შემპოვნედ და ამისდა მოაჯედ შეიქმნეს ყოველნი ხელმწიფენი, მახლობელნი და მოთაულნი მამულისა და სამეფოსა მისისანი“. „ქართლის ცხოვრების“ ჩანაწრის მიხედვითაც: „ბაგრატი მეფემან კურაპალატმან დაიბყრა ყოველი კავკასია თვითმპყრობელობითა ჯიქეთიდგან ვიდრე გურგენადმდე, ადარბადაგანი და შირვანი მოხარკე ჰყო სომხითისა ხელმწიფებითა“.

მეფეს განსაკუთრებული წყალობა ჰქონდა ღვთისაგან, რამეთუ „დაუმორჩილნა ყოველნი მტერნი და წინააღმდეგომნი მისნი; მომადლა ღღეთა მისთა მშვიდობა და დაწყნარება ქუეყანისა“. ბაგრატი მესამის ერთგვარი შეფასებაა მემკვიდრის მიერ, რადგან მას დიდ მეფე ვახტანგ გორგასალს ადარებენ: „ვთქუ ესეცა, რომელ შემდგომად დიდისა მეფისა ვახტანგ გორგასალისა არავინ გამოჩენილ არს სხუა მსგავსი მისი დიდებითა და ძალითა, და ყოვლითა გონებითა“. საქართველოში ვახტანგ გორგასალის შემდეგ ბაგრატი კურაპალატის მსგავსი არცერთი მეფე არ ყოფილა, ბაგრატი მეფე არ იყო მხოლოდ პოლიტიკურად ძლიერი ფიგურა. იგი გამოიჩინოდა ქრისტიანული სათნოებებით, „მატიანე ქართლისაის“ მიხედვით: „ეკლესიათა მამულებელი იყო“, „გლახაკთა მოწყალე“ და „სიმაღლის მოქმედი ყოველთა კაცთათვის“, ეს არის მეფის ბიროვნების რეალური შეფასება, მისი მოღვაწეობის პერიოდში, როგორც ვთქვით, აიგო უამრავი ეკლესია-მონასტერი, მეფე იყო გაჭირვებული ადამიანების დამხმარე და მოწყალეების გამცემი და, რაც მთავარია, სიმაღლის მოყვარული, ამიტომაც გაუთანასწორა „მატიანე ქართლისას“ აგლორმა ვახტანგ გორგასალს.

ბაგრატი მეფეს სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებში მოუვლია თავისი სამეფო, აფხაზეთი, ჰერეთი, კახეთი და ტაოს ხევში ფანასკერტის ციხეში დაუბამთრებია, სადაც 1014 წელს გარდაცვლილა. „მე-

ფობდა ოცდათექუსმეტ წელ და გარდაიცვალა შეშვობილი მხცითა შუენიერიტა, ქრონიკონსა ორას ოცდათოთხმეტსა, თუესა მასისა შვიდსა, დღესა პარასკევსა“. ზვიად ერისთავს მეფე ტათდან აფხაზეთში გადმოუსვენებია და ბედიის ტაძარში დაუკრძალავს. ბედიის ტაძარში უნდა იყოს დასაფლავებული ბაგრატ მეფის მეუღლეც, დედოფალი მართა. ბაგრატ მესამემ ბედიის ტაძარში დაკრძალა დედამისიც, დედოფალი გურანდუხტი. ბაგრატ მეფე დასაფლავებული უნდა ყოფილიყო ბედიის ტაძრის სამხრეთი კედლის აღმოსავლეთ ნაწილში, იქ, სადაც გამოსახული იყო მეფის ფრესკა, იქვე უნდა ყოფილიყვნენ დაკრძალული მეფის დედა და მეუღლე.

1993 წელს, რუსეთის მიერ აფხაზეთის ოკუპაციის შემდეგ, ბედიის ტაძარი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოექცა, 2012 წელს კი ოკუპანტებმა ბარბაროსული ქმედება ჩაიდინეს, მათ გაანადგურეს ერთიანი საქართველოს პირველი მეფის ბაგრატ მესამის ფრესკა, ამჟამად, როგორც საფლავი, ისე ფრესკაც დაკარგულია. ბაგრატ მეფის ფრესკა საუკუნეების განმავლობაში გადაურჩა მტრის არაერთ თავდასხმას და დასანანია, რომ დღეს, 21-ე საუკუნეში, ცივილიზებული სამყაროს პირობებში, განხორციელდა აგრესია უძველეს ქრისტიანულ საქართველოზე და ყოველგვარი კანონების უხეში დარღვევით გაანადგურეს ჩვენი სათაყვანებელი მეფის საფლავი და ფრესკა. სამომავლოდ აუცილებლად აღდგება ისტორიული კანონზომიერება და საქართველოს დაუბრუნდება აფხაზეთის ძირძველი ქართული მიწა, რომელზეც განისვენებს ერთიანი საქართველოს პირველი მეფე-წმინდა ბაგრატ კურაპალატი. ბედიის ტაძრის აგება და ტაძარში ბაგრატ მეფის განსასვენებლის მოწყობა ნათლად მოწმობს, თუ რა როლი გააჩნდა აფხაზეთს საქართველოს ისტორიაში. ბედიის ტაძარი და ბაგრატ მეფე დღესაც ქართული სახელმწიფოს ერთიანობის სიმბოლოს წარმოადგენენ.

2016 წლის 22 დეკემბერს საქართველოს ეკლესიის წმინდა სინოდმა ბაგრატ მესამე შერაცხა წმინდანთა რაიონად. დაიწერა ბაგრატ მეფის ხატი, ხატმწერი რობიზონ (დამიანე) რევიშვილი. ბაგრატ მეფის ხსენება დაწესდა ახალი სტილით 7 მაისს.

დავით აღმაშენებლის
მონეტა

1189 წელს საქართველოს სამეფო ტახტზე ადის ახალგაზრდა მეფე დავით გიორგის ძე, რომელიც ისტორიაში შევიდა დავით IV აღმაშენებლის სახელით. ცივილიზებული ქვეყნების ისტორიაში არსებობენ ადამიანები, რომლებიც უდიდეს ეპოქას ქმნიან, თუმცა არსებობენ ქვეყნები, რომელთაც ასეთი გამოჩენილი პიროვნებები არ ჰყოლიათ. უძველესი კულტურის მქონე საქართველოში კი შეგვიძლია დავასახელოთ რამდენიმე პიროვნება,

რომლებმაც უდიდეს წარმატებას მიაღწიეს. მათ შორის უნდა გამოვყოთ წმინდა მეფე დავით აღმაშენებელი და მისი ფენომენალური მმართველობა. ახალგაზრდა მეფემ ნახევრად დაშლილი, გავერანებული და მტრის მიერ ოკუპირებული ქვეყანა ჩაიბარა. წმინდა მეფის შესახებ მეტად მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის მისი მემკვიდრე. როგორც მიიჩნევენ, დავითის მემკვიდრე მისი სულიერი მოძღვარი არსენ იყალთოელია, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ დავით მეფის განსაცვიფრებელი ცხოვრების შესახებ გვაუწყებს მისივე თანამედროვე და ისეთი განთლებული პირი, როგორიც არსენ იყალთოელი იყო.

დავითს კარგად ჰქონდა გააზრებული იმდროინდელი უმძიმესი პოლიტიკური მდგომარეობა, რომელშიც საქართველო იმყოფებოდა. აზიიდან მოსულმა მომთაბარე თურქ-სელჯუკებმა ბიზანტიის იმპერიას დაამარცხეს და მისი აღმოსავლეთი ნაწილი დაიპყრეს, რის გამოც ისინი უშუალოდ გაუმეზობლდნენ საქართველოს და ქვეყანა უდიდესი საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა. სელჯუკებს საქართველო აუოხრებიათ: „იწყეს რბევად ტყუენვად და მოთხრებად, წუად, სრ-

ვად და ტყუეობად ჩუენ ქრისტიანთა“. აღსანიშნავია, რომ მეფის მებატიანე ყოველივეს მიზეზად ებრძოდა ცოდვების გამრავლებას მიიჩნევს, რის გამოც იგი ესაია წინასწარმეტყველის სიტყვებს იმოწმებს: „ვამ ნათესავსა ცოდვილსა, ერი რომელი საესე არს უსჯულთებითა... არ არს მას შინა სიცოცხლე“. 1089 წელს აღდგომის დღესასწაულზე დიდი მიწისძვრა მომხდარა, რის გამოც უამრავი ადამიანი დაღუპულა.

იმ პერიოდში საქართველოს ეკლესიაშიც უმძიმესი მდგომარეობა ყოფილა, რადგან „სახლნი ღმრთისანი ქუაბ ავაზაკთა ქმნილ იყუნეს“, ისტორიკოსი (როგორც საეკლესიო პირი) სწორად შენიშნავს, რომ სასულიერო პირთა მიერ ჩადენილი ცოდვები უფრო განმარისხებელია ღვთისთვის: „რამეთუ არა სწორ არს ცოდვა მღვდელისა და მხედრისა, არცა ერისა და მღვდელმთავრისა“. დავით მეფემ კარგად დაინახა პრობლემები, რომლებიც მრავლად არსებობდა სამეფოში. მისი ფენომენალური მმართველობა იმაში მდგომარეობს, რომ მან ყველა სფერო მოაწესრიგა.

დავითის მმართველობა და მიღწეული შედეგები კანონზომიერების ჩარჩოებს სცდება, არც მის მმართველობამდე და არც შემდეგ ასეთი მიღწევა არავის ჰქონია. ბუნებრივია ისმის კითხვა: როგორ შეძლო მეფემ თითქმის ყველა სფეროში წარმატების მიღწევა და ამავდროულად ქვეყნის ტერიტორიების სრულად გათავისუფლება? არამარტო გათავისუფლება, არამედ დამარცხება სელჯუკთა უზარმაზარი იმპერიისა, რომელმაც ბიზანტიის არსებობას ბოლო მოუღო. მეფემ შეძლო ასევე თავის სამეფოში სახელმწიფოებრივი აზროვნების ჩამოყალიბება და ქვეყნისა და ეკლესიისთვის სამიში ადამიანების განეიტრალება, რასაც შედეგად სასიკეთო ცვლილებები მოჰყვა. დავით მეფე ეტაპობრივად ახორციელებდა იმ რეფორმებს, რომლებმაც სუსტი და ღარიბი სამეფო უძლიერეს სახელმწიფოდ აქცია.

თავად დავით მეფე თვლიდა, რომ მან ღვთის შეწევნით მიაღწია ყველა წარმატებას. 1124 წლის მეფის ანდერძის მიხედვით, დავითს

თავად ღმერთმა მისცა ძალაუფლება: „ოდეს მარწმუნა მის მიერ განგებულსა მეფობასა“. ღვთისმომწიში მეფე თავის ნამოქმედარში აშკარად ხედავდა ღვთის ხელს: „თვით მეფე მეფეთაჲ (ღმერთი) იქმოდა საჭირველთა უჭირველად“.

დავით მეფე ბავშვობიდანვე ქრისტიანული ღვთისმომწიებით აღიზარდა, მემკვიდრე გვაუწყებს: „უწყი ჭეშმარიტებით, რამეთუ ყოველთა ათისა წლისა ჟამთა სამარადისოდ წმიდათა პირითა და განწმედითა გონებითა მიიღებდა უზრუნველთა ქრისტეს საიდუმლოთა“.

დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი ცხოვრების მეორე ნაწილში საუბრობს უშუალოდ მეფის პიროვნებაზე, მის თვისებებზე, ლოცვასა და მოწყალებებზე და ა.შ. მიუხედავად იმისა, რომ მეფე საერო საქმეებს ზედმიწევნით ასრულებდა, ნურავის ეგონება, რომ სასულიერო და საღმრთო სათნოებებისთვის ვერ იცლიდა. ყოველი სასიკეთო საქმის ქმნა ყრმობიდანვე შეუსისხლბორცვია და ზრდასრულმა „ორკერძო ცხოვრება თვისი განაშუენა“ და „განაგნა ხორციელნი და წარმართნა სულთნი“. ისტორიკოსის ცნობით, დავითმა ყველა საქმეს საფუძვლად დაუდო „შიში უფლისა“. ქართულ ენაზე არსებული და ნათარგმნი „ძუელნი და ახალნი“ საღვთო ლიტერატურა ისე შეიყვარა და შეითვისა, რომ მისთვის გახდა „საზრდელ და სასმელ“: „შუება, განცხრომა საწურთელ და სარგებელ“. მთელი სიცოცხლის მანძილზე მეფე ჯორ-აქლემებზე აკიდებულ წიგნებს დაატარებდა და მათგან იღებდა განსაკუთრებულ ძალას, მეფე წიგნებს გულმოდგინებით კითხულობდა, მათ შორის ნადირობის დროსაც. მემკვიდრე გვაუწყებს, რომ ყველამ იცის ნადირობის დროს, როგორ სწრაფად უნდა იმოქმედოს მონადირემ, როგორ იტაცებს ადამიანს ნადირობის სურვილი, ნადირის პოვნა და მათზე დევნა, რათა ხელში ჩაიგდოს. თუმცა მეფის გულმოდგინება ამასაც სძლედა და ნადირობის დროსაც წიგნს კითხულობდა, როგორც კი ნადირი გამოჩნდებოდა, მაშინვე მსახურს მისცემდა წიგნს და ნადირს დაუწყებდა დევნას, არავის ეგონოს, რომ ცარიელი დაბრუნდებოდა.

დავით აღმაშენებლის
ფრესკა გელათის
მონასტერში
XVI საუკუნე.

დავით აღმაშენებლის
განსასვენებელი
გელათის სამხრეთ
კარიბჭეში, XVI საუკუნის
მეორე ნახევარში.
მეფის წმინდანად
შერაცხვის შემდეგ, მისი
ნაწილები გადაასვენეს
ღვთისმშობლის შობის
მოთვარი ცაძრის
საკურთხეველში.

მემატრიანის ცნობით, დავით მეფეს თბილისთან ახლოს გასათუჯარი გმირობა გამოუჩენია თურქებთან დაპირისპირებისას. განძიდან მოსულ ქარაგანს თურქთა დიდი ჯარი შემოჰყოლია. მეფეს თხოუმეტი ჩრეული კაცი გაუგზავნია, რათა ლოჭინიდან „ნახირი მოფარო“ გაეტაცებინათ, რაზეც თურქები მოახდენდნენ რეაგირებას და გამოედევნებოდნენ. თავად მეფე ავჭალაში, ლოჭინის ღელეში, დამალულა სამასი მხედრით, თუმცა იგი მარტო უსაჭურვლოდ და ხმლის ამარა წასულა და მხედრები თან არ ხლებია. ცხენზე ამხედრებულ მეფეს თან ჰქონია რაღაც საღვთისმეტყველო წიგნი, რომლის კითხვაშიც გარკვეული დრო გასულა. მეფის ბრძანების თანახმად, ქართველებს ნახირი გაუტაციათ, მაგრამ დასწევიათ ასიოდე თურქი და მათ შორის უთანასწორო ბრძოლა გამართულა. წიგნის კითხვაში გართულ მეფეს სრულიად დავიწყებია „წინამდებარე საქმე“. ვიდრე ხმაური არ შემოესმა. დავითს მყისვე დაუტყვევია წიგნი და ცხენზე ამხედრებული შეჭრილა თურქთა ასკაციან რაზმში: „შთაბრიალდა ვითარცა არწივი, და დააბნივნა ვითარცა კაკაბნი, და მსწრაფლ ესოდენნი მოსწყვიდნა“. ბრძოლის შემდეგ მხოლოდ რამდენიმე თურქს შეუსწრია ქალაქში ცოცხლად. მეფის დიდ ფიზიკურ ძალასა და გმირულ ბრძოლაზე მიგვანიშნებს ის ფაქტი, რომ „ფრიადისა ცემისაგან ხრმალმანცა დაღულარჭნილმან უარ ყო ქარქაში თვისი“.

ვანშმისა და სერობის ლოცვის შემდეგ ნაცვლად დაძინებისა მეფე კვლავ წიგნებს კითხულობდა, ხოლო როდესაც თვალები დაეღლებოდა, სხვას აკითხებდა და თავად ყურადღებით უსმენდა. მემატრიანე მეფესთან ძლიერ დაახლოებული პირია, რადგან იგი მასთან იმყოფება, იცის, რომ ვანშმის შემდეგ მეფე წიგნს კითხულობს ან სხვა უკითხავს და მას საშუალება აქვს თავად მეფის პირად წიგნებსაც შეეხოს. იგი აღნიშნავს, რომ რასაც ის ყვება, ყველაფერი სიმართლეა და ფსალმუნის სიტყვებს იმოწმებს: „წარწყმდეს... ყოველნი რომელნი იტყვიან სიცრუესა“, დავით მეფე

სამოციქულოს ბოლოში ნიშანს სვამდა, თუ რამდენჯერ წაიკითხა: „ხოლო მოქცევასა წელიწადისასა მით ნიშნითა აღვთვალეთ: ოცდაათხუთჯერ წარკეითხა“. ვფიქრობთ, ეს ცნობა სამუალებას გვაძლევს წარმოვიდგინოთ, როგორი მაღალი სულიერების მატარებელი ყოფილა წმინდა დავით მეფე, რადგან გამოდის, რომ იგი თვეში ორჯერ კითხულობდა სამოციქულოს, საკმაოდ დიდი მოცულობის წიგნს, ამას დავუმატოთ სხვა ლიტერატურა და გამოდის, რომ თავისი ცხოვრების დიდ დროს მეფე წმინდა წიგნების კითხვას უთმობდა. ამის გამო მემატიაზე ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ დავითმა თავისი საღვთო საქმეებითა და სულიერებით: „სიწმიდე ესოდენი მოიგო, ვითარცა დიდმან ანტონი“. მემატიაანის ცნობით, ლოცვასა და მარხვაზე საუბარიც ზედმეტია, რადგან მეფე ყველაფერს ზედმიწევნით ასრულებდა.

მეფემ აკრძალა უკეთური სიმღერები, „სახიობანი და განცხრომანი, და გინება ღმრთისა საძულელი“, აღმოფხვრა ყოველგვარი უწესობა ჯაშუში. დავით მეფე განსაკუთრებით იყო მოწყალე და უამრავი სიკეთის გამცემი. მეფე ყოველდღე გასცემდა ფარულად თავისი ხელით, რომელსაც მხოლოდ ღმერთი ხედავდა, მას ჰქონია „კისაკი მცირე“ (ქისა), რომელიც ფულით იყო სავეს, საღამოს მეფეს ცარიელი მიჰქონდა „მზიარულს სულითა და პირითა“, ნახევარის გაცემის შემთხვევაში ამბობდა: „დღეს ვერა მივეც ქრისტესა მარცხებითა ჩემთა ცოდვათათა“. ეს არ იყო ხელოსანთაგან მორთეპული ან სამეფო ხაზინის თანხა, არამედ „ხელთა თვისთა ნადირებულისა“. იქვე მემატიაზე გვაუწყებს, რომ მეფეს საკმაოდ დიდი თანხა – ოცდაათნი ათასი დრაჰმანი თავისი მოძღვრისთვის, კათალიკოს იოანესთვის შეუწირავს: „რათა განუყოს გლახაკთა“.

დავით მეფეს მრავალი შესაწირი გაუღია საზღვარგარეთ არსებული ქართული მონასტრების ასაღორძინებლად. მეფეს გაუთავისუფლებია არამარტო მონასტრები და ლავრები, არამედ: „ხუცესნიცა სამეფოსა შინა მისსა“ გადასახადებისაგან, რათა ისინი

არ ყოფილიყვნენ საზრუნავით დატვირთულნი და „თავისუფალთა საღმრთო მსახურება მიუპყრან ღმერთსა“. მეფე დიდი პატივით ეპყრობოდა მონაზვნებს: „პატივის პყრობანი მონაზონთანი“, მოკითხვა და სიყვარულით შეწყნარება მათი, იგი მონაზვნებს ყველა საჭირო საგნებით უზრუნველყოფდა.

მეფის მიმართ სასულიერო დასში კრძალვა და შიში ყოფილა გამეფებული, რადგან ვერავინ იკადრებდა: მღვდელმთავარი, მღვდელი, დიაკონი, მონაზონი „უწესოდ სელას“, რადგან მათ იცოდნენ, რომ მეფის წინაშე არაფერი დაიმალებოდა. იმ პერიოდში, ისტორიკოსის მიხედვით, წესიერება და პატიოსნება კანონი იყო ყველასათვის.

მემატიანის ცნობით, მეფეს უამრავი ეკლესია-მონასტერი აუშენებია, მდინარეებზე აუგია ხიდები, გაუყვანია ქვაფენილიანი გზები, მასვე აღუდგენია წარმართთაგან შეგინებული ტაძრები. მეფეს მოციქულებრივი ღვაწლიც ჰქონია, მას არაერთი წარმართი მოუნათლავს და „შეაწყნარნა ქრისტესა“, „რათამცა ყოველი სოფელი მოსტაცა ეშმაკსა და შეასაკუთრა ღმერთსა, რომელითა მიიღო მადლი მოციქულობისა, ვითარცა პავლე და ვითარცა დიდმან კონსტანტინე“. მეფეს თავისი ცხოვრების განმავლობაში მრავალი ტყვე გაუთავისუფლებია და ბევრი მათგანი დაუსაჩუქრებია კიდევ.

დავით მეფეზე განსაკუთრებით მოქმედებდა მძიმე ავადმყოფების ხილვა, ამგვარ შემთხვევებს მემატიანეც შესწრებია: „მრავალგზის გვინილავს იგი დამალტობლად ღაწუთა თვისთა ცრემლითა ხილვასა... სენთა მიერ განცდილთასა“. დავით აღმაშენებლის საქართველოში მთავარი ყურადღება ექცეოდა ადამიანს, იგი ზრუნავდა საკუთარ მოქალაქეებზე, ქვრივ-ობლებზე, ავადმყოფებსა და უცხოელებზეც კი. თავადვე მონიხაზულებდა ხოლმე სნეულებს, მოიკითხავდა მათ და აძლევდა ყველაფერს, რაც საჭირო იყო: „მისცის თითუელსა თქრო საყოფნი“ და „განავის ყოველი საქმე მათი“. კაცთმოყვარე მეფე ბიზად თანხებს ურიგებდა გაჭირვებულებს, ამას იგი

აკეთებდა ფარულად და, რაც მთავარია, ეს არ იყო სახელმწიფო თანხები. მეფე ზოგავდა „საჭურჭლეს“ ანუ ბიუჯეტის თანხებს და მხოლოდ საკუთარს გასცემდა საჭიროების შემთხვევაში. მემატიაზე კვლავ გვაუწყებს, რომ „წყალობა გლახაკთა ესოდენი აქუნდა, ვიდრემდის აღაგსო ზღუა და ხმელი ქუელის საქმემან მისმან“.

დავით აღმაშენებელი კარგად ერკვეოდა იმ პერიოდის საერთაშორისო საკითხებში. იგი არამარტო ერკვეოდა, არამედ სწორად აფასებდა და შესაბამის სიტუაციაში მოქმედებდა კიდევ. დავით აღმაშენებელმა ჯვაროსნების მიერ იერუსალიმის აღებისთანავე დაიწყო მოქმედება და სელჯუკებს ხარკი შეუწყვიტა. მას ასევე მჭიდრო კავშირი ჰქონდა ევროპელ ჯვაროსნებთან, ცნობილია, რომ იერუსალიმის მეფე ბოლდუინი ფარულად იმყოფებოდა საქართველოში.

რუსის-ურბნისის სამკლესიო კრება

მეფის ერთ-ერთი პირველი ნაბიჯი სწორედ რუსის-ურბნისის საეკლესიო კრების ჩატარება იყო. უღირსი საეკლესიო პირების ეკლესიიდან განდევნას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მომავალი წარმატებებისათვის. დავით აღმაშენებელამდე 40 წლით ადრე – ჯერ კიდევ გიორგი მთაწმინდელს სურდა ეკლესიაში არსებული მძიმე სიტუაცია გარკვეულწილად შეეცვალა, თუმცა იმ დროს ეს არ მოხერხდა. ღირსი მამის გიორგი მთაწმინდელის დაწყებულ საქმესა და დავით მეფის მიერ ჩატარებულ კრებას შორის აშკარა კავშირია. კრება ჩატარდა 1104 წელს რუსისა და ურბნისის მიდამოებში. კრების ჩატარება კეთილმსახური მეფის გადაწყვეტილება იყო, რომელმაც კარგად უწყოდა, რომ ქვეყნის უბედურების მთავარი მიზეზი ეკლესიაში უღირსი ადამიანების არსებობა გახლდათ. მემატიალის მიხედვით: „წმიდანი ეკლესიანი, სახლნი ღმრთისანი, ქუაბ ავაზაკთა ქმნილ იყვნეს“. წარმომავლობით დიდგვაროვანი ეპისკოპოსები „მათნივე მსგავსი“ მღვდლების და ხუცეების

კურთხევით იყვნენ დაკავებული. ეს იყო გამიზნული ქმედება და უწესობა საეკლესიო იერარქიის ყველა საფეხურს მოიცავდა. მემატიანე უშუალო თვითმხილველი ყოფილა ამ პოტუცესებისა, მისი სიტყვით „მღვდელთაგან გამოვიდოდა ყოველი უსჯულოება და ცოდვა“.

საეკლესიო კრება გაგრძელებულა მრავალი დღის განმავლობაში, რადგან იძიებდნენ „ფრიადითა გამოწულილვითა“ და დასაბუთლ მიზანსაც მიაღწიეს, „ყოველი ცთომა გამართეს“. უღირსი საეკლესიო პირები კრებას განუკვეთავს: „უღირსად გამოჩინებულნი განკუეთნეს და შეაჩვენეს“. ეკლესიის გაწმენდა უღირსი საეკლესიო პირებისაგან ქვეყნის უდიდესი გამარჯვება იყო. უწესო ადამიანების ნაცვლად კრებას „ჭეშმარიტნი მწყემსნი“ დაუდგენია მაღალ საეკლესიო თანამდებობებზე. რუსი-ურბნისის კრების ძეგლისწერის ავტორი გვაუწყებს: „ნაცულად მათდა სხუნი დავადგინენით, რომელსა ჰასაკისაგან და საქმეთაგანცა აქუნდა წამება და კეთილად განეწუართნეს ზოტცნი დამორჩილებად სულისა“.

რუსი-ურბნისის საეკლესიო კრების პირველი კანონით უღირსი მღვდელმთავრები განუკვეთავთ. კრება ამ საკითხზე ხაზგასმას აკეთებს, როცა აღნიშნავს, რომ დაუშვებელია „აზარწმიდის შენებაჲ სიწმიდეთა“. ეკლესიაში მოღვაწე მღვდელმთავარი უნდა გამოიჩინოდეს წმინდა ცხოვრებით, რადგან „მახლობელ ღმრთისაჲ მახლობელ ცეცხლისა არს“. მეორე კანონით დადგინდა სასულიერო პირთა კურთხევის ასაკი: მღვდელმთავარი – 35 წელი, მღვდელი – 30 წელი, დიაკვანი – 25 წელი. მესამე კანონით დადგინდა ხელდასხმისას, ეკლესიისა და მირონის კურთხევის დროს გამოყენებული ყოფილიყო გიორგი მთაწმინდელის კურთხევანი. მეოთხე კანონით მკაცრად დაიგმო ერთ-ერთი უმძიმესი ცოდვა სიმონია-სასულიერო ხარისხში აყვანა ფულის სანაცვლოდ. მეხუთე კანონით სასულიერო პირებს აღარ შეეძლოთ ეკლესიის ქონების პირადი მიზნებისათვის გამოყენება. მეექვსე კანონით აიკრძალა ეკლესიის

გარეთ ნათლისცემა და გვირგვინის კურთხევა. მონაზონს აეკრძალა გვირგვინის კურთხევა, ხოლო თეთრ სამღვდელოს - მონაზვნის კურთხევა. მეშვიდე კანონით აიკრძალა ჩვილი ქალ-ვაჟის ქორწინება, მშობლებს მიეცათ მხოლოდ დაწინდვის უფლება. მეორე კანონი ქორებისკობოსთა განწესებას ეხება. მეცხრე კანონი შეეხებოდა მოძღვრებს. მოძღვარი იყო ბერი და ისინი მონასტრებში მოღვაწეობდნენ. დადგინდა მოძღვრად მხოლოდ ბერი დადგენილიყო და მათი რიცხვი მინიმუმადე შეემცირებინათ. მეათე კანონით მონასტრებში აიკრძალა ვაჭრობა, სამოქალაქო და წუთისოფლის საქმეებზე მსჯელობა. მეთერთმეტე კანონით აიკრძალა ერთ საკურთხეველზე ერთდროულად რამდენიმე წირვის შესრულება. დიდ ეკლესიებში მთავარ საკურთხეველზე აიკრძალა კერძო მსახურების ჩატარება. შეკვეთილი წირვა დაწესდა ეკლესიის ეგვტერში. მეთორმეტე კანონით სომეხ მონოფიზიტებს, რომლებიც დაუბრუნდებოდნენ მართლმადიდებელ სარწმუნოებას, სრული ნათლისცემა უნდა ჩატარებოდათ. მეცამეტე კანონით მართლმადიდებელს აეკრძალა მწვალებელთან დაქორწინება. მეოთხმეტე კანონით აიკრძალა იმხანად გავრცელებული უწესო ჯვრისწერა. მეთხუთმეტე კანონი წარმოადგენს „განჩინებას სოდომური ცოდვისათვის“. მეთექვსმეტე კანონით აიკრძალა ხატების შეურაცხყოფა. რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების თავმჯდომარე იყო კათალიკოსი იოანე მეოთხე, კრებას ესწრებოდნენ: ევსტრატო მონაზონი, კრების თუალი გიორგი მონაზონი და მწიგნობართუხუცესი და სჯულიერი მოღვაწე არსენ მონაზონი კალიბოსელი (იყალბოთელი).

არსენ ბერი, როგორც სჯულის კანონის მცოდნე და გადამწერი, მეფის სულიერი მოძღვარი და ძეგლისწერის ავტორი, უმნიშვნელოვანესი პირი იყო კრების მიმდინარეობისას. მისი წყალობით რუის-ურბნისის კრების მიმდინარეობამ წერილობითი სახე მიიღო და „ძეგლისწერის სახელით“ ამ მნიშვნელოვანმა სამართლებრივ-კანონიკურმა ძეგლმა ჩვენამდე მოაღწია. იმდენად მნიშვნელოვანი იყო

რუის-უზბნისის კრების კანონები, რომ ძეგლისწერა, როგორც კანონიკური წიგნი, „დიდი სჯულისკანონს“ დაუბრუნეს ბოლოს და ამგვარი სახით საქართველოს ეკლესიაში XVIII საუკუნის ბოლომდე იყენებდნენ. კრების მიერ უღირსი პირების გასამართლებით კი გაიწმინდა იერარქია, რამაც დადებითი შედეგი მოუტანა როგორც ეკლესიას, ასევე სახელმწიფოს. კრების კანონებს ყველა უნდა დამორჩილებოდა საქართველოში, სვეტიცხოვლის საკათალიკოსო ტაძარში ქვის სვეტებზე მიკრული ყოფილა კრების კანონები, რათა ყველა მომლოცველს შეძლებოდა მისი ნახვა.

დიდია კეთილმსახური მეფის ღვაწლი რუის-უზბნისის კრების მოწვევისა და იქ მიღებული კანონების განხორციელების საქმეში. დავით აღმაშენებელმა, კათალიკოსმა იოანემ, მეფის გამზრდელმა – გიორგი მწიგნობართუხუცესმა და არსენ იყალთოელმა ერთობლივი მონდომებით მრავალსაუკუნოვანი პირობებები გადაწყვიტეს ეკლესიაში, სამომავლოდ კი მათმა ღვაწლმა აჩნახული შედეგები გამოიღო ქვეყანაში.

დავითმა გააერთიანა ასევე უმაღლესი საეკლესიო და საერო თანამდებობა და გიორგი ჭყონდიდელი ეპისკოპოსი გახდა მწიგნობართუხუცესი, რომელიც ქვეყანაში ყველა მნიშვნელოვან ღონისძიებას ახორციელებდა.

ბელატიის აზიზა

XII საუკუნის დასაწყისში წმინდა მეფე დავით აღმაშენებელმა ქრისტიანულ სამყაროში გამორჩეული სამონასტრო ცენტრი დააარსა. დავით მეფის შემატიანე აღნიშნავს, რომ გელათის ტაძარი „აღმატებული ყოველთა წინანდელთა ქმნულთა“ იყო და მშვენიერებითა და ნივთ-სამკაულებით ვერცერთი ადრე აგებული ტაძარი ვერ შეედრებოდა. მისი აგება თავად მეფის სურვილი იყო. მან მონასტრის აშენება განსაკუთრებულ ადგილზე განიზრახა: „მოიგონა

აღშენება მონასტრისა, რომელიცა გამოიჩინა მადლმან საღმრთო-
მან“ და რომელიც ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის შობის სახელზე
აიგო. ახალად აგებულ ტაძარში დავით მეფის სურვილით უამრავი
სიწმინდე დააბრძანეს „აღავსო სიწმინდეთა მიერ პატიოსანთა ნაწ-
ილთა წმიდათასა და წმიდათა ხატთა“, მემატრიანე გადმოგვცემს,
რომ გელათში ძნელად საპოვნელი არაერთი ნივთი დააბრძანეს.
სწორუბოვარი მეფე განსაკუთრებით ზრუნავდა, რათა იგი თავი-
სივე სიცოცხლეში შეემკო გამორჩეულად, ამას ადასტურებს მის
მიერ ხანულის მონასტრიდან გელათში ხანულის ღვთისმშობლის
სასწაულმოქმედი ხატის გადმობრძანება. ხანულის ღვთისმშობლის
ხატს პირველი დიდი შენაწირი აღმაშენებელმა მიუძღვნა: „ჩემნი
ალაღნი (ლალნი) და თვალმარგალიტი ხანულის ღვთისმშობლი-
სად შემიწირავს“.

აღსანიშნავია, რომ იშვიათი სიწმინდეები დავით მეფემ ჯერ
კიდევ დაუსრულებელ ტაძარში დააბრძანა და შემდეგ მთელი სი-
ცოცხლის განმავლობაში ზრუნავდა სამეფო ტაძრის შესამკობად,
რისი დასტურია მის მიერ დიდგორის ბრძოლაში დამარცხებული
არაბთა მეფის, დურბეისისათვის წართმეული ძვირფასი თვლებით
შემკული თქრის მანიაკის გელათისთვის შეწირვა: „ღვთისა სახსე-
ნოდ და სამადლობელად ძლევისა მის საკვირველისა“. ამის გარდა
მეფეს გელათისთვის შეუწირავს დიდგორის ბრძოლაში დამარცხ-
ებულ „მეფეთა ტახტნი და საყდაჩნი, სასანთლენი და კიდელნი
ფერად-ფერადნი“.

გელათის გულანის მიხედვით, ტაძრის მშენებლობა 1106 წელს
დაუწყო დავით აღმაშენებელს და დაუსრულებია მის შემკვიდრე
დემეტრე პირველს 1130 წელს. დავითისვე სურვილით გელათი
მეფეთა საძვალედ უნდა გადაქცეულიყო, რაც აღსრულდა კიდევ,
რადგან გელათში საქართველოს 23 მეფე-დედოფალია დაკრძალ-
ული. გელათის სამონასტრო კომპლექსში 1125-1784 წლებში
მეფე-დედოფლებთან ერთად იკრძალებოდნენ ბატონიშვილები, გაე-

ნათელი ეპისკოპოსები და აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსები.

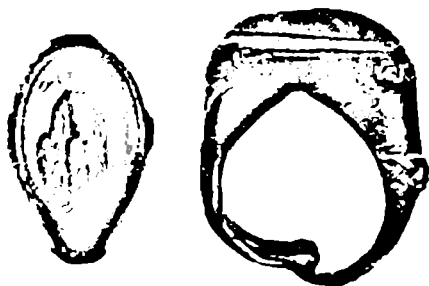
დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის მიხედვით, გელათი შეიქმნა, როგორც სულიერებისა და მეცნიერების ცენტრი. სულიერების თვალსაზრისით, როგორც „მეორე იერუსალიმი“ და მეცნიერების თვალსაზრისით – „სხვა ათინა“. გელათში მოიწვია დავით მეფემ საქართველოსა და უცხოეთში მოღვაწე გამოჩენილი სწავლული მამები, რომელთაც აკადემიაში უნდა დაეწყოთ მოღვაწეობა. გელათის აკადემიამ უდიდესი როლი შეასრულა საქართველოს ისტორიაში, რადგან იქ განათლება მიიღო არაერთმა ქართველმა. გელათში შეიქმნა და ითარგმნა უიმეოათესი სამეცნიერო და სასულიერო ჟანრის ლიტერატურა, რომლის ნაწილმაც დღემდე მოაღწია.

გელათის მთავარ ტაძარში, ჩრდილოეთის კედლის ქვედა რეგისტრში, არსებობს მონასტრის დამაარსებლის დავით აღმაშენებლის ფრესკა, რომელიც ერთადერთია საქართველოში. მეფეს ხელში უჭირავს აღმოსავლეთით, საკუთრიველისკენ მიმართული გუმბათიანი ეკლესიის მოდელი, მეორე ხელში გრაგნილი. ზედა მარჯვენა კუთხიდან, ცის სეგმენტიდან მეფისკენ დაშვებულია ღვთის მაკუთნიველი მარჯვენა. ფრესკას თან ახლავს შარავანდედის ორივე მხარეს ორსეგმნიანი წარწერა, რომელზეც იკითხება: „დიდი, მეფეთა შორის წარჩინებული, აღმაშენებელი საუკუნოდმცა აზს ხსენება მისი, ამინ. დავით“. როგორც მიიჩნევენ, ფრესკა XII საუკუნეში უნდა დაეხატათ თავდაპირველად და XVI საუკუნეში კი მოხდა მისი ხელახლა მოხატვა. დავით მეფე უმეტესად იხატებოდა მოციქულთაწირ მეფე კონსტანტინესა და მისი დედის, ელენე დედოფლის გვერდით.

დიდგორის ოპო-პლევანა საპვირველი“

დავით აღმაშენებლის სამხედრო ნიჭი კიდევ ერთხელ და მთელი სისრულით გამოვლინდა 1121 წელს დიდგორის ველზე. ამ ბრძოლის მიმართ დღემდე არ წყდება ინტერესი, არაერთმა ქართველმა თუ უცხოელმა მეცნიერმა გამოთქვა თავისი აზრი ბრძოლის შესახებ. თუმცა არის ზოგიერთი მოვლენა, რომელზეც გამახვილებული არ ყოფილა ყურადღება, მათ შორის ბრძოლის ველზე მომხდარ ხილულ სასწაულზე. თავად დავითის მემატიანე ბრძოლაში გამარჯვებას ღვთის შეწევნას მიაწერს: „პირველსავე ომსა იოტა ბანაკი მათი და ივლტოდა, რამეთუ ხელი მაღლისა შეეწოდა, და ძალი ზეგარდამო ფარვიდა მას“. ე.ი. დიდგორის ბრძოლაში გამარჯვება არ იყო ჩვეულებრივი მოვლენა, ძალების შეფარდების გამო წარმოუდგენელი იყო ქართველებს მათზე რამდენჯერმე აღმატებულ ლაშქართან წარმატებისთვის მიეღწია.

თბილისის საამირო დიდი ხნის განმავლობაში მტრის ხელში იყო. თბილისი, რომელსაც „უხუცესთა საბჭო“ მართავდა, მთელ აღმოსავლეთში გამოჩენილი ქალაქი იყო, მათ შორის ეკონომიკური თვალსაზრისით. სარფიანი ვაჭრობა მაჰმადიანთა ხელში იყო, ვაჭრებს კარგი კონტაქტები ჰქონდათ იმ პერიოდის მაჰმადიანურ სახელ-

მეფის ბეჭედი წმინდა გიორგის გამოსახულებით. მასზე იყო წარწერა: „წმინდაო გიორგი მმოსავი შენი ვძლევ მტერთა ჩემთა“. ბეჭედს ჰქონდა ხუფი წმინდა ნაწილებისთვის. ინახებოდა გელათის მონასტერში. საიდანაც ავაზაკებმა გაიტაცეს 1904 წელს.

მემატიანე გადმოგვცემს, რომ 1121 წლის მარტში დავითმა აღიდებული მტკვარი გადალახა და ბარდავში გადმო-სული თურქმანები დაარბია: „მოსრნა თურქნი, არბია ბარდავი

და დაცო ორი დღე და ნებიერად მოვიდა შინა სავესე ალაფითა“. დავით მეფის ჯარი იენისის თვეში დაბრუნებულია საქართველოში, სწორედ აღნიშნული ლაშქრობის შემდეგ თურქმანები და „ვაჭარნი განძელ-ტფილელ-დმანელნი წარვიდეს სულტანსა წინაშე... და ესრეთ მოუთხრნეს ყოველნი ჭირნი, მოწვენიული მათ ზედა“. დავითის ისტორიკოსი დეტალებზეც გვესაუბრება, როცა აღნიშნავს, რომ სულთანთან ჩასულ ვაჭრებსა და თურქმანებს თავ-პირი, და ზოგიერთს მთელი ტანიც, შავად შეუღებავს და სულთნისგან დახმარება უთხოვიათ, ამგვარმა მოქმედებამ შედეგი გამოიღო და სულთანმა დააკმაყოფილა მათი თხოვნა.

დავით მეფემ, როგორც ჩანს, წინასწარ გათვალა დიდგორის ველის ის უპირატესობა, რაც წარმატების შესაძლებლობას მისცემდა. მეფემ ხელოვნურად მოუსპო თავის ჯარს უკან დახევის შესაძლებლობა. მართალია დავითმა უკან დასახევი გზა ჩახერგა, მაგრამ მან ამით ჩაკეტა თბილისისკენ მიმავალი გზა, საითკენაც მიიწევდა ილ-ლაზი თავისი უზარმაზარი არმიით, რათა მომარაგებისა და შეესების წყარო მიეღო. თუკი მტრის ჯარი თბილისში მოასწრებდა შესვლას, შემდეგ უფრო გაჭირდებოდა მათი დამარცხება.

1121 წლის ზაფხულში საქართველოში მტრის უზარმაზარი არმია შემოიჭრა, კოალიციურ ჯარს საბოლოოდ უნდა დაესრულებინა ქართველთა სამხედრო წარმატებები და აღეკვეთა საფრთხე, რომელიც მათ საქართველოდან ემუქრებოდა. თურქ-სელჯუკთა გრცელ სახელმწიფოს დაუპირისპირდა ქრისტიანული სახელმწიფო, ამიტომ ეს სელჯუკთათვის მით უფრო მიუღებელი იყო. იმ პერიოდისათვის სელჯუკებს თავისი ყველა მოწინააღმდეგე თითქმის დამარცხებული ჰყავდათ, ამიტომ ისინი საქართველოს გაძლიერებას აღარ დაუშვებდნენ. 1071 წელს სელჯუკებმა მანასკერტთან სასტიკად დამარცხეს ბიზანტიის ჯარები და მისი იმპერატორი ტყვედ ჩაიგდეს. ამით მათ მთავარი მოწინააღმდეგე ქრისტიანული იმპერიის სახით გზიდან ჩამოიცილეს. მათთვის მეორე საფრთხე

ჯვაროსნული თმები იყო, 1099 წელს სელჯუკები დამარცხდნენ ჯვაროსნებთან ბრძოლაში და იერუსალიმი დათმეს, თუმცა ილ-ღაზმა კვლავ მიაღწია წარმატებებს ქრისტიანებთან ბრძოლაში, როდესაც 1118 წელს ანტიოქიის მმართველი როჯერი დაამარცხა. ამ ფონზე საქართველოს გაძლიერება ყოვლად მიუღებელი იყო სელჯუკთათვის, როგორც პოლიტიკურად, ისე რელიგიურადაც. ქართველთა ძლევამოსილი მეფე დიდი ხანია ავიწროვებდა სელჯუკებს, ამიტომ მათ ერთხელ და სამუდამოდ უნდა მოეგვარებინათ ეს პრობლემა.

ფრანგი ვალტერ გოტიე თავის ქრონიკაში დიდგორის ბრძოლის მიზნად იმ დროისათვის შექმნილ საგარეო ვითარებას ასახელებს. მისი სიტყვით, მაჰმადიანთა გაერთიანებულმა ძალამ ილ-ღაზის მეთაურობით იმიტომ ილაშქრა საქართველოში: „რათა მისი (დავითის) დაღუპვის ან განდევნის შემდეგ თავისუფლად და დაუბრკოლებლად შეუდგეს ანტიოქიის დამოჩილებას და ქრისტიანების ამოწყვეტას“. დავით აღმაშენებლის ბრძოლა არ იყო მხოლოდ საქართველოს გადასარჩენად მიმართული, პირიქით, მისმა წარმატებამ გარკვეულწილად გადაარჩინა ქრისტიანული სამყაროს ნაწილი, ანუ ილ-ღაზის გეგმები ჩაიშალა, როგორც საქართველოს, ასევე ანტიოქიის მიმართულებითაც.

„შეკრბეს ესე ყოველნი, შეითქუნეს, შეიმტკიცნეს სიმრავლითა ვითარცა ქვემა ზღვისა, რომლითა აღივსო ქვეყანა, და აგვისტოსა თურამეტსა მოვიდეს თრიალეთს“. ქართველი მემატიანე პრინციპში ეთანხმება უცხოელ ისტორიკოსებს (ურპაეცი, გოტიე და სხვა) მტრის მრავალრიცხოვნებასთან დაკავშირებით, თუმცა იგი ბრძოლის თარიღს არასწორად ასახელებს. მტრის ჯარს დაუკავებია თრიალეთი, მანგლისი და დიდგორი, „რომელ თვით ფერხთა ზედა ვერ ეტეოდეს ამათ ადგილთა“ (ანუ ილ-ღაზის არმია სამ დასახელებულ პუნქტში ვერ ეტეოდა). მეფეს წინასწარ განულაგებია თავისი ჯარი, როგორც გამოცდილებას უკარნახებია: „წყნარად

უმფოთველად და გამოცდილებით და ყოვლად ბრძნად განაგო, და თუ ვითარ თვისნი სპანი დაიცვნა უვნებლად“. ეს ყველაფერი იმდენად კარგად შეუსრულებია დავით მეფეს, რომ ვერც თავად მემპტიანე და „ეგონებ, რომელ ყოველთა ბრძენთა სოფლისათა ენა ვერ შემძლებელ არს მითხრობად“.

მეფის დამოკიდებულება ამ უმნიშვნელოვანესი ბრძოლის წინ კარგად ჩანს ფრანგი გოტიეს სიტყვებიდან, რომელმაც შემოგვინახა დავით აღმაშენებლის მიმართვა ბრძოლის წინ. მეფე თავის სიტყვაში ამხნეებს ქართველ მებრძოლეს, თუმცა მთავარია ის ფაქტი, რომ იგი თავის ლაშქარს ქრისტეს მეომრებად მოიხსენიებს და მათ ღვთის სჯულის დასაცავად თავდადებული ბრძოლისკენ მოუწოდებს, რაც ლოგიკურია, თავად ხომ მესიის მახვილად იწოდებოდა სწორუბოვარი მეფე! მას ასე ესმოდა დიდგორის ბრძოლის მნიშვნელობა – ქართველთა ბრძოლა ჭეშმარიტი სარწმუნოების დაცვის ტოლფასი იყო და მტერს კი მეფე „ემშაკის ურიცხვ მიმდევრებად“ იხსენიებს. ბრძოლაში მტრის გამარჯვება მართლაც კატასტროფა იქნებოდა, რადგან საქართველო განადგურდებოდა, სწორედ ამის გამო მეფე ღვთის მიმართ აღთქმის დადებისკენ მოუწოდებს მებრძოლეს, რომ ისინი „ღვთის სიყვარულისათვის ამ ბრძოლის ველზე“ დაიხოცებოდნენ და არ გაქცეოდნენ ბრძოლის ველიდან. ასეთი მოქმედება, მეფის აზრით, „ჩვენი პატიოსნებისა და სარგებლობისათვის“ იქნება კარგი, მიუხედავად ასეთი ღრმა სარწმუნოებრივი შეგონებისა, მეფეს მაინც დაუჭერია თადარიგი, რათა ბრძოლის ველიდან ვინმე არ გაქცეულიყო. იმდენად დიდი იყო ალბათობა, რომ მტრის უზარმაზარი ჯარის ზეწოლას ვერ გაუძლებდნენ ქართველები. ამიტომ იგი თავიდანვე აფრთხილებს თავის ჯარს, რომ ხეობის შესასვლელი, საიდანაც შემოვიდნენ, უკვე ხეობის ხშირი ხორცებით იყო გადაკეტილი, შესაბამისად მათ მტკიცე გულით უნდა დაეწყით შეტევა. დავით აღმაშენებლის სიტყვა დიდგორის ომის წინ მართლაც საოცარი სიდიადით არის

წარმოთქმული, რის მიხედვითაც კიდევ ერთხელ წარმოგვიდგება დიდებული და ღრმადმოწმუნე მეფე, რომელსაც სასოება ყოველთვის ღვთის მიმართ გააჩნდა, იგი ახლოს დგას თავის ჯვარის თითოეულ წევრთან, მათ თავდადებისკენ მოუწოდებს. ცდილობს სარწმუნოებრივად განამტკიცოს ისინი და სინდისი გააღვიძოს მათში, ამასთანავე მას არ ავიწყდება ადამიანური სისუტეებიც და აფრთხილებს ჯვარს, რომ უკან დახევა შეუძლებელია. საფარაუდებელია, რომ უშუალო თვითმხილველმა ჩაიწერა მეფის მიერ წარმოთქმული ბრძოლის წინა მიმართვა, რასაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს დიდგორის ბრძოლის სრული სურათის შესაქმნელად.

„მეთმარნო ქრისტესანო! თუ ღვთის სჯულის დასაცავად თავდადებით ვიბრძოლებო, არამც თუ ეშმაკის ურიცხვ მიმდევართა, არამედ თვით ეშმაკებსაც აღვილად დავამარცხებო. და ერთს რასმე გირჩევთ, რაც ჩვენი პატიოსნებისა და სარგებლობისათვის კარგი იქნება. ჩვენ, ყველამ, ხელების ცისკენ აპყრობით ძლიერ ღმერთს აღთქმა მივცეთ, რომ მისი სიყვარულისთვის ამ ბრძოლის ველზე დავინოცებით და არ გავიქცევით. და რათა არ შეგვეძლოს გაქცევა, კიდევ რომ მოვინდომოთ, ამ ხეობის შესავალი, რომლითაც შემოვსულვართ, ხეთა ხშირი ხორგებით შევკარით და მტერს, როტა მოგვიანლოვდება ჩვენზე იერიშის მოსატანად, მტკიცე გულით დაუნდობლად შევეუტიოთ“.

დიდგორის ბრძოლის შესახებ დღემდე გამოცემულ სამეცნიერო ლიტერატურაში სათანადო ყურადღება არ გამაჩვილებულა ბრძოლაში მომხდარ სასწაულებს, რომლის შესახებაც ცნობას გვაწვდის, როგორც დავითის მემატიაზე, ასევე „ქართლის ცხოვრების“ სომხური ვარიანტი და სომეხი ისტორიკოსი მათე ურჭაეცი. ჩვენი აზრით, მომხდარი სასწაულის გაუთვალისწინებლობა არამართებულია, რადგან თავად დიდგორის ბრძოლამ სასწაულის გამო მიიღო სახელწოდება „ძლევაი საკვირველი“, ე.ი. მემატიაზე

ბრძოლაში გამარჯვებას ღვთაებრივ სასწაულს მიაწერს და მისი აღნიშვნა აუცილებელია.

ბრძოლაში გამარჯვებას ღვთის შეწევნას მიაწერს დავითის ისტორიკოსი: „რამეთუ პირველსავე თმსა იოტა ბანაკი მათი და ივლტოდა, რამეთუ ხელი მაღლისა შეეწოდა, და ძალი ზეგარდამო ფარვიდა მას“. ამის შემდეგ მემატიაზე წმინდა გიორგის ხილულად გამოცხადებაზე საუბრობს, „წმინდა მოწამე გიორგი განცხადებულად და ყოველთა სახილველად წინაუძღოდა მას და მკლავითა თვისითა მოსრვიდა ზედამოწეწულთა უსჯულოთა“, ე.ი. დიდმოწამე გიორგი კაბადოკიელი თავად ანადგურებდა მტერს და ამას ყველა ცხადად ხედავდა, მემატიაანის თქმით წმინდა გიორგის არამარტო ქართველები, არამედ მტრის მეზობლებიც ხედავდნენ, „თვით იგი უსჯულონი და უმეცარნი მოღმართ აღიარებდეს და მოგვითხრობდეს სასწაულსა ამას მთავარ-მოწამისა გიორგისასა“. მტრის მეზობლები მხოლოდ დატყვევების შემდეგ შეძლებდნენ მოეთხროთ და ელიარებიანთ წმინდა გიორგის სასწაულის შესახებ, თუ როგორ შეიმუხრნენ მისი ხელით „სახელოვანნი იგი მეზობლონი არაბეთისანი“.

მეფის გარდაცვალება

დავითის მემატიაზე გრცლად არ საუბრობს მეფის გარდაცვალების მიზეზზე, თუმცა გარკვეულწილად მაინც მიგვანიშნებს, რომ ცხოვრების განმავლობაში დავითი არაერთხელ დამავდა: „რამეთუ მრავალგზის მრავალთა მიზეზთა და განსაცდელთა სიკვდილისათა მთავარდა იგი“. გასაცდელებს შორის მემატიაზე მხოლოდ რამდენიმეზე საუბრობს: „მცირედი მივსცეთ თხრობასა“, იგი პირველად ასახელებს მუხრანში ნადირობის დროს მომხდარ შემთხვევას, როდესაც მეფეს ცხენი წაქცევია და ძლიერ დამავებულა: „სამ დღე ყოვლად უსულოდ მდებარე იყო უძრავად“. ე.ი. სამი დღის განმავლობაში მეფე უგონოდ ყოფილა და მხოლოდ სისხლის

ამონთხევის შემდეგ მოსულა გონს. სავარაუდოა, რომ აღნიშნული დაზიანების დროს დავით მეფემ მუცლის ღრუში რაღაც დაზიანება მიიღო, ამასთანავე წაქცევის დროს მან შესაძლოა თავიც დაარტყა, რის გამოც გონება დაკარგა. მეორე შემთხვევაში მემატიანე გადმოგვცემს, თუ როგორ ესროლეს „კარსა კარვისა თვისისა“ ისარი, რომელიც მეფეს ყელზე დაკიდებულ მთავარანგელოზის ხატს მოხვედრია. ამ შემთხვევას იგი სასწაულს უკავშირებს: „ძალმან საღმრთომან განარინა მშვიდობით“. რამდენჯერმე ყიფილებს განუზრახავთ ღალატი და მეფეს თავს დასხმის ხმლით, შუბითა და მშვილდ-ისრით, თუმცა „არათღეს მიუშვა ღმერთმან კვერთხი ცოდვილთა მართალსა ზედა“.

დავით მეფე ზამთარში 1125 წლის 24 იანვარს, შაბათ დღეს გარდაცვლილა, თრმოცდაცამეტი წლის ასაკში.

შესაძლოა დავით მეფე შეაწუხა დაავადებამ, რომელიც მას ჰქონდა და თავისივე სურვილით იგი ქუთაისში წავიდა, სადაც 24 იანვარს „ვითარცა ჰრულითა ჩათამე შუენიერთა დაიძინა მამათა თვისთა თანა“. ე.ი. დავით მეფე მშვიდად გარდაცვლილა „მამათა თვისთა თანა“. დავით აღმაშენებელი გარდაცვალების დროს ყოფილა 53 წლის, სულ უმეფია თცდათექვსმეტი წელი. მემატიანე არაფერს გვაუწყებს მეფის გარდაცვალებით გამოწვეულ მწუხარებაზე ან როგორ დაკრძალეს მეფე, რაც ცოტა უცნაურია.

დავით აღმაშენებელმა წინასწარ გაამზადა თავისი განსასვენებელი გელათის მონასტრის სამხრეთ კარიბჭეში- „თვით მის მიერვე წინათ განჩინებულთა განსასვენებელად“, ანუ მისი გარდაცვალებისას კარიბჭე უკვე დასრულებული უნდა ყოფილიყო და მეფეს გადაუწყვეტია მონასტრის შესასვლელში, თვალსაჩინო ადგილას მოეწყო მისი განსასვენებელი. ჩვენი აზრით, საფლავის ქვის ეპიტაფია თავად მეფეს უნდა შეედგინა, საფლავის ქვა ადგილობრივი წარმოშობისაა და იგი საკმაოდ დიდი ზომისაა.

ქვა აღმოსავლეთიდან დასავლეთის მიმართულებით იყურება და

მის მოლიან ზედაპირზე 131-ე ფსალმუნის მე-14 მუხლის სიტყვებში იკითხება. ვფიქრობთ, რომ დავით აღმაშენებელმა საგანგებოდ ამოაკვეთინა აღნიშნული ფსალმუნის მე-14 მუხლი:

„ესე არს განსასუენებელი ჩ(ე) მი უკ(უნითი) უკ(უნისამდე);
ესე მონაგს; აქა ღ(ა)ვემკვიდ(რ)ო მე“.

ვინაიდან გელათის აგება მეფემ საღვთო მინიშნებით გადაწყვიტა, დავითმა გააზრებულად აიზრია სამხრეთი კარიბჭე სამუდამო განსასვენებლად.

დავით წინასწარმეტყველის ფსალმუნის ქვაში ამოკვეთილი წარწერა დღეისათვის საკმაოდ არის დაზიანებული. სწორუბოვარ მეფეს სამაზადისო ტკივილი წაჰყოლია, იგი ვერ მოესწრო მისგან დაწყებული გელათის მონასტრის დასრულებას, რის გამოც თავის ანდერძში ღმრთმა მწუხარებას გამოთქვამს: „დარჩა მონასტერი სამარხნავი ჩემი და საძუალე შვილთა ჩემთა უსრულად და წარმყუა მისთვისაც ტკივილი სამაზადისო“.

დავით მეფემ გაათავისუფლა თბილისი, რომელიც თოხასი წლის განმავლობაში მტრის ხელში იყო. მან საქართველოს შემადგენლობაში ძირძველი ქართული ტერიტორიების გარდა არაქართული მიწებიც მოაქცია. სომხეთი, შირვანი, ოვსეთი, დარუბანდი. მეფის მიერ შექმნილ ახალ სამეფოს ბიზანტიის იმპერიასთან მეტოქეობა შემთხვევით როდი უნდოდა. დავითის ძლიერმა სახელმწიფომ მომდევნო ასი წელი იარსება და, რომ არა მონღოლები, არაფინ იცის, რა სიმაღლეს მიაღწევდა, უფრო მეტიც, მეფის მიერ გაწეულმა განსაკუთრებულმა ღვაწლმა კიდევ დიდხანს გაუწია სამსახური ქვეყანას, დღესაც მეფის ხსენება აღტაცებას იწვევს ყველა იმ ადამიანში, ვისაც ამის შეფასების უნარი აქვს.

მეფე-წმინდანს არა მხოლოდ დავით მეფსალმუნესთან, არამედ ბიზანტიის იმპერატორ მოციქულთასწორ კონსტანტინე დიდთანაც აიგივებდნენ. ამის დასტურია გელათში გამოსახული დავით მეფის

ფრესკა, რომელიც კონსტანტინე დიდის და ელენე დედოფლის ფრესკათა გვერდით არის გამოსახული. დავით მეფე სინას მთის წმინდა გიორგის ხატსა და მონეტებზეც ბიზანტიურ სამეფო შესამოსელშია წარმოდგენილი. დავით აღმაშენებელს გააჩნდა საფუძველი, რომ ჩაეცვა ბიზანტიელ იმპერატორთა მსგავსი ბისონი. ხობის მონასტრის საწინამძღვრო ჯვარს შემდეგი სახის ასომთავრული წარწერა ამშვენებდა: „პატიოსანო ჯუარო, ადიდე უძლეველი აფხაზთა და ქართველთა და რანთა და კახთა და სომეხთა მეფე დავით და შეიწყალე“. წარწერა მეფის დაკვეთით შეუსრულებიათ მისი გასაოცარი მოღვაწეობის უკანასკნელ პერიოდში.

1510 წელს გელათის მონასტერს თავს დაესხა ახალციხიდან გადმოსული ოსმალთა ჯარი ტახტის მემკვიდრე სელიმის მეთაურობით. მტრის თავდასხმის დროს დაზიანებულია გელათის მონასტერი, საბედნიეროდ, ოსმალები მალევე წასულან იმერეთიდან. იმერეთის მეფის ბაგრატ მესამის (1510–1565) ინიციატივით მეთექვსმეტე საუკუნის შუახანებში გელათში აღდგენილი სამუშაოები დაიწყო, ხელახლა მოიხატა ტაძარი, მტრის შემოსევის საფრთხე კვლავ არსებობდა, ამიტომ ბაგრატ მეფემ აფხაზეთის კათალიკოს ევდემონ ჩხეტიძესთან ერთად გადაწყვიტა, რომ წმინდა კეთილმსახური მეფის დავითის ნაწილები სამხრეთის კარიბჭიდან გადაესვენებინათ ღვთისმშობლის მთავარი ტაძრის საკურთხეველში. გადასვენების შემდეგ დავით მეფე წმინდანთა დასში შერაცხეს. მომდევნო საუკუნეში კი წმინდა მეფის საფლავზე მოაწყვეს სამწირველო, რომელმაც მეცხრამეტე საუკუნემდე იარსება.

1184 წელს ერთიანი საქართველოს სამეფო ტახტზე ადის წმინდა კეთილშესახური მეფე თამარი, რომლის მემატიანეც მას „ყოველთა მეფეთა შორის უდიდესს“ უწოდებს. თამარ მეფემ თავისი განსაკუთრებული მოღვაწეობით უდიდესი სიყვარული მოიპოვა თანამედროვეთა შორის, ასევე მას შემდგომ პერიოდშიც დიდ პატივს მიაგებდნენ. თამარ მეფეს ჰყავდა ორი მემატიანე: „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ და ბასილი ეზოს-მოძღვარი. ორივე მათგანი გასაოცარ

ცნობებს გვაწვდის წმინდა მეფის შესახებ.

თამარ მეფის პირველი მემატიანე „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანის“ ავტორი თამარ მეფის შესახებ მხოლოდ სარწმუნო ამბებს გადმოგვცემს: „გინა თუ მიხილავს, გინა თუ ბრძენთა და გონიერთა მასმიან გარდავსცე ისტორიასა“. იგი თხრობის დასაწყისშივე „სამგზის სანატრელს“ უწოდებს მეფეს და აღნიშნავს, რომ თამარი ღვთისაგან გამორჩეული პიროვნება იყო და ამის გამო მის ტახტზე ასვლას ყველამ დაუჭირა მხარი: „თანადგომითა ყოველთა პატრიარქთა და ეპისკოპოზთა, დიდებულთა იმერთა და ამერთა, ვაზირთა და სპასალართა“. დედოფალს, ტრადიციის მიხედვით, ძვირფასი გვირგვინი ქუთათელმა მთავარეპისკოპოსმა ანტონმა დაადგა: „აწვიეს მონაზონი ღირსი და მადლშემოსილი, მთავარეპისკოპოსი ქუთათელი ანტონი საღირის-ძე, მიღებად გვირგვინისა“, ხოლო „ვარდანძეთა“, „საღირისძეთა“ და „ამანელისძეთა“ ხმლის დადების რიტუალი აღუსრულებიათ. მემატიანის მიხედვით, „თამარ შვიდ-მნათობიერი“ ღვთისაგან განდიდდა, თამარ მეფეს ტახტზე

ასვლისთანავე გაუცია უამრავი მოწყალება: „განხსნა საჭურჭლენი მონაგებნი პაპათა და მამათა მისთანი“, „იხსნა მოვალენი ვალთაგან“, განსაკუთრებით კი დახმარებია ქვერივ-თბლებს“...

თამარის მეფობის დასაწყისშივე დიდებულებს წინააღმდეგობა გამოუვლენიათ და განუცხადებიათ, რომ ძველ ხელისუფალთ აღარ დაემორჩილებოდნენ. მათთვის მიუღებელი ყოფილა ყუბასარის ამირსპასალარობა, რომელიც იმ დროს ლოგინად იყო ჩაგარდნილი. თუმცა თამარ მეფემ აქ გამოავლინა თავისი ხასიათი, მან არ დაუთმო დიდებულებს და ყუბასარი „პატივითა დაიჭირა დღემდი მიცვალებისა“, აქ შენიშნავს „ისტორიანი და აზმანის“ ავტორი, რომ: „თამარი სახიერ იყო და მოწყალე, მოიხსენა სიყვარული“, მან ყუბასარს დაუფასა ერთგული სამსახური და „ზრდილობა მისი“.

ამის შემდეგ მეჭურჭლეთუხუცესი ყუთლუ-არსლან „ცხოვარმან ჯორის სახედ“ ისანში კარვის დადგმა ითხოვა, კარავში დიდებულები მიიღებდნენ გადაწყვეტილებებს და მეფეს აცნობებდნენ: „ვაცნობებდეთ თამარს, მეფესა და დედოფალსა; მაშინლა სრულ იქმნებოდეს განგებული ჩვენი“. თამარ მეფეს ეს მოთხოვნა წყენია: „იწყინა, და გაიკვირვა“, რადგან ეს ნიშნავდა „დასასრულისა ხელმწიფობისა პატრონისასა“. მეფეს ყუთლუ არსლანის შეპყრობა უბრძანებია, რის გამოც სიტუაცია დაძაბულა, თუმცა საბოლოოდ თამარ მეფემ მოახერხა პრობლემის მოგვარება და ქვეყნის დაწყნარება.

მეფის მეორე ისტორიკოსი ყურადღებას ამახვილებს თამარის საჩრემუნობებზე მხარზე: „ღვთისმოშიში, ტკბილი, სახიერი, ეკლესიათა და მონაზონთა მოყვარე“. თამარ მეფეს თავისი სამლოცველო ეკვდერი ჰქონია გელათში, რაც ბუნებრივია, რადგან გელათში იყვნენ დაკრძალულნი მისი წინაპრები: მამა-გიორგი მესამე, ბაბუა-დემეტრე პირველი და დიდი ბაბუა დავით აღმაშენებელი. სწორედ გელათს უკავშირდება ძველი გადმოცემა, რომლის მიხედვითაც თამარი წირვაზე წასასვლელად ემზადებოდა და სამეფო

სარტყელზე ძვირფას ღილებს იმაგრებდა, ამ დროს მისთვის მსახურს მოუხსენებია, რომ კართან ერთი უპოვარი ქალი იდგა და მოწყალებას ითხოვდა. მეფეს დალოდება უბრძანებია, მაგრამ როდესაც იგი გამოსულა, მთხოვნელი აღარ დახვედრია. ამის გამო თამარ მეფეს მოუხსნია სამეფო სარტყელი და „ხახულის ღვთისმშობლის“ ხატისთვის შეუწირავს. მას ისეთივე განსაკუთრებული კრძალვა ჰქონია ხახულის ღვთისმშობლის სასწაულმოქმედი ხატისადმი, როგორც დავით აღმაშენებელს. აღნიშნული გადმოცემა რეალური უნდა იყოს, რადგან 1842 წლის გელათის მონასტრის ქონების აღწერილობაში თამარ მეფის სარტყელის შესახებ ნათქვამია: „ერთი სარტყელი შეკერილი თქრომკედით, თვლებში მოჭედილი ვერცხლით და მოთქროვილი თვლებით შემკული და ერთი დიდი მარგალიტი ვერცხლის ჯაჭვით კიდი“.

შამქორის ომი

1195 წელს ადარბადაგანის მმართველმა აბუბექრმა შეკრიბა დიდძალი ჯარი და საქართველოს წინააღმდეგ გამოეშურა. თამარ მეფემ ბრძანება გასცა, რათა სასწრაფოდ შეეკრიბათ ლაშქარი. ღვთისმშობმა მეფემ ყველა მონასტერსა და ეკლესიაში ღამისთვის ლოცვების აღსრულება ბრძანა, არც გაჭირვებულები დაეიწყებია მეფეს: „რათა მოიცალონ ლოცვად და მოწყალე ყონ ღმერთი“, განსაცდელის ჟამს საჭირო იყო მთელ ერს ელოცა ღვთის წინაშე და ამის გამო თამარმა ღარიბები ყოველნაირად უზრუნველყო.

მეფემ სიტყვით მიმართა შეკრებილ მხედრობას და გაამხნევა ისინი, მან მებრძოლეს აუხსნა, რომ მხოლოდ ღმერთს მინდობოდნენ და სასოება ქრისტეს ჯვრის მიმართ ჰქონოდათ. შემდეგ მეფემ ანტონ ჰყონდიდელს უბრძანა, რათა გამოებრძანებინათ „ძელი ცხოვრებისა“ (ცხოველსმყოფელი ჯვარი) და ქართველთა

მხედრობის წინ წაემძღვარებინათ. თავად თამარ მეფე ფეხშიშველი მეტეხის ტაძარში მიბრძანდა და ღვთისმშობლის ხატის წინაშე ილოცა მეფეს მთელი დღე ტაძარში გაუტარებია, რადგან ბასილი ეზოსმოდღვარი გვაუწყებს, რომ „არა დასცხრებოდა ცრემლითა ვედრებად, ვიდრემდის სრულ ყო ღმერთმან სათნოველი მისი“. ორიოდღე დღის შემდეგ ეახლა მეფეს სარგის თმოგველი და აცნობა ქართველთა ბრწყინვალე გამარჯვების შესახებ. აბუბეგრის ლაშქარი დამარცხდა, თავად ათაბაგი გაიქცა ბრძოლის ველიდან: „განერა ერთითა მონითა“.

ბრძოლის შემდეგ სამადლობელი ლოცვები აღუვლენიათ გამარჯვებულებს, მადრასების (მეჩეთი) ნაცვლად „აღმართნეს ეკლესიანი“ (მოძრავი ეკლესიები) და ყველას ესმოდა „ღალადება მღვდელთა აღთნისადმი: უფალო საბათო ძალთასა“. უამრავი ტყვე და ალაფი ჩაიგდეს ხელში ქართველებმა. მემატეანის სიტყვით, ქალაქის კარიდან-გლდანის ხევამდე იყო ტყვეთა რიგი, თავად თამარ მეფე მიბრძანებულა და „ათაყუანეს ყოველნი იგი თავნი სპარსეთისანი“. ამის შემდეგ აურაცხელი სიმდიდრე ძღვენად მიუერთმევიათ, უამრავი ოქრო, სამკაული, ჭურჭელი, თვალი პატიოსანი და მარგალიტები.

მიუხედავად ამდენი სიმდიდრისა, ერთხელ არ „განლაღებულა“ კეთილმსახური მეფე, პირიქით, კიდევ უფრო დაიმდაბლა თავი ღვთის წინაშე და ყოველივე გასცა: „ქვრივთა, თბოლთა და დაგრდომილთა“, ეკლესიანი განამდიდრა, ღმერთსავე შესწირა ყოველივე, ე.ი. ღვთის მიცემული უფალს დაუბრუნა ისევ. შამქორის ბრძოლაში ბრწყინვალე გამარჯვების შემდეგ თამარ მეფემ თავისი სახელოვანი წინაპრის, დავით აღმაშენებლის მსგავსად ბაღდადის ხალიფას დროშა, რომელიც „მოიღო შალვა ახალციხელმან, წარგზავნა ესე მონასტერსა დიდსა (გელათს) წინაშე ხახულის ღვთისმშობელისასა“.

1202 წელს საქართველო ახალი განსაცდელის წინაშე აღმოჩნდა, რუმის მბრძანებელი უზარმაზარი ჯარით გამოემართა და შეურაცხყოფელი წერილი გამოუგზავნა თამარს, მან სჯულის დატყევა მოსთხოვა მეფეს, რის სანაცვლოდაც ცოლად შეირთავდა, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი ხარჭად დასმა ჰქონდა გადაწყვეტილი. ზაქარია ამირსპასალარმა ველარ მითიმინა და „უხეთქნა“ რუქნადინის მოციქულს, იგი „ვითარცა მკუდარი დაეცა“ უგონოდ. საბოლოოდ გადაწყდა, რომ ბრძოლა გამართულიყო, ჯავახეთში შეიკრიბა იმერ-ამერის ჯარი, თამარ მეფეც მიბრძანდა ვარძიამი, ვარძიის ღვთისმშობლის წინაშე ცრემლით ილოცა მეფემ, დავით სოსლანი და სპა მისი შეაფედრა ღმერთს. თავად ოძრხეს ხევში, ბასიანიდან ერთი დღის სავალზე დაბანაკებულა დედოფალი, მას თან ახლდნენ ქართლის კათალიკოსი თევდორე, „კაცი წმიდა“, მრავალნი ეპისკოპოსნი და მონაზონნი, ასევე იოანე შავთელი და ევლოგი სალოსი, რომელსაც წინასწარცნობის უნარი ჰქონდა. ამ წმინდა მამებთან ყოფილა თამარ მეფე, დღე და ღამე „ლოცვითა ფსალმუნებითა, ღამისთევითა დაუძინებულად“ ლიტანიობდა. მეფეს ბრძანება გაუცია, რომ ყველა ეკლესია-მონასტერში ღამისთევის ლოცვები აღეველინათ.

სასტიკ თმში თრიფე მხარეს მრავალი მებრძოლი დაღუპულა, თუმცა მტრის ჯარში ყოფილა მეტი მსხვერპლი. ბრძოლაში თავი გამოიჩინეს ზაქარია მხარგრძელმა, შალვა და ივანე ახალციხელებმა, ზაქარია გაგელმა. გადამწყვეტ ბრძოლაში დავით სოსლანი ჩაერთო, წყალობა მოიღო ღმერთმა და მონედა „მოსაგთა ჯუარისათა, და განადიდა ღიდება დავითისი და თამარისი ვარძიისა ღმერთისმშობელმან“. რუქნადინის უზარმაზარმა ლაშქარმა ზურგი უჩვენა ქართველებს. სადაც აღამიანს თვალი მიუწვდებოდა, ტყეების მსგავსად „ლაშქარი იხილვებოდა ლტოლვილი“. ისტორიანის ავტორი გაკვივებულია უზარმაზარი არმიის განადგურებით და

იმით, თუ როგორ მოხედა წყალობით ღმერთმან „სამკვიდრებელსა თვისსა“ და გარძიის ღვთისმშობელმა როგორ უენებლად დაიცვა „ერე ქართველთა“.

თძრეს ხევში ყოფნის დროს იოანე შავთელი და ევლოგი სალოსი თამარ მეფესთან იყვნენ, ერთ დღეს ევლოგი სალოსმა ცისაკენ მიაპყრო მზერა და სამეზბის გაიმეორა: „აჰა, წყალობა ღმრთისა სახლსა ზედა თამარისსა მოიწია!“. ღირს მამას წინასწარ ეუწყა ბრძოლაში ქართველთა გამარჯვების შესახებ. გამარჯვებული მეფე-დედოფალი თბილისში დაბრუნდა, სადაც წაუბრძანებიათ რუქნადინის დროშა და მრავალი წარჩინებული წაუყვანიათ, რომლებიც ტყვედ ჩაგარდნენ. თამარ მეფემ პურთბა გაუმართა ტყვეებს და შემდეგ ციხეებში გაგზავნა ისინი, ეზინკის სულთანს თბილისში დაუტოვებია და შემდეგ ნალის ფსად გაუყვია. ბრძოლის შემდეგ მოპოვებული თქროსა და ბროლის ნივთები ეკლესიებში გაუგზავნია ღვთისმშობელს მეფეს, ხოლო გლახაკებს მრავალი წყალობა უყო.

ღვთისმოთხილი დედოფალი

თავისი მეფობის მეხუთე წელს თამარ მეფე გელათში დამკვიდრებულ 12 მწირ ბერს საზრდოს აძლევს და მამულებს სწირავს, რათა მათ მირონცხებული მეფის სადღეგრძელოდ და მოსახსენებლად ელოცათ: „დასნდებოდიან ყოვლიდგე დაუცადებლად იგი მწირნი თორმეტნივე ტრაპეზს“. გელათში ჯერ კიდევ დავით აღმაშენებლის დროიდან ჩამოყალიბდა მკაცრი ბერ-მონაზვნული სკოლა, რომელიც თანდათან უფრო ვითარდებოდა და საუკუნეების განმავლობაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა.

თამარ მეფის დროს მრავალი გამარჯვება მოიპოვა ქართველთა მხედრობამ, ისტორიანის ავტორი გვამეფებს, რომ ყოველივე ღვთის შეწევნით ხდებოდა: „ამა ძლევითა და გამარჯუებითა იყო თვით მეფე მეფეთა (ღმერთი)“. ყველა გამარჯვება მიმადლებული

თამარ მეფის ფრესკა-
ყინწვისის ცაძარი
XIII საუკუნე.

თამარ მეფე ქართულ
წყაროებში: „ღვთისა სწორი,
სამგზის სანაგრელი, სასიერი
და მოწყალე, ღვთისმოშიში,
ცკბილი, ეკლესიათა და
მონაზონთა მოყვარე“

თამარი დაკრძალეს გელათში
„წარიყვანეს სამეკიდრებელსა
მათსა გელათს და დამარჩეს
სამარხოსა პატიოსანსა“

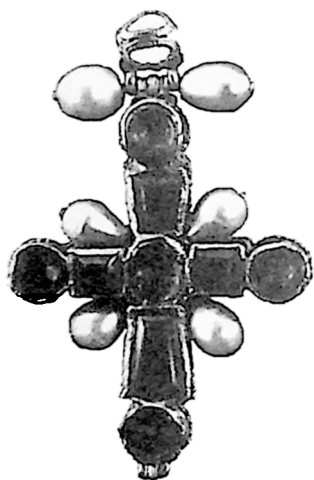
იყო ღვთისაგან, რადგან თავად თამარი იყო უპირველესი ღვთის-მოსავი. მემატიანე გაკვირვებულია ღვთიესათნო ხელისუფლის პიროვნებით, ამიტომ საჭიროდ თვლის ყოველივე გვაუწყოს. ვერავითარმა დიდებამ თამარ მეფე ვერ შეცვალა: „არც მეფობამან გვირგვინისამან“, „არცა ქვათა პატიოსანთა უხუად ქონებამან“, „არცა სპათა (ჯვარის) სიმრავლემან“. წუთისოფელში არსებულმა ძალაუფლებამ, სიმდიდრემ და სხვა სიამებმა ღვთისმომში მეფე ვერ შეცვალა, თამარი „არა მიდრკა“, „ვერცა წარიპარა სიმდიდრემან“. მისთვის უცხო იყო წუთისოფლისეული საცთურები. მისი ცხოვრების წესი ძალიან მკაცრი ყოფილა: „რამეთუ ღამე ყოველ მღვიძარება, ლოცვა, მუხლთდრეკა და ცრემლით ვედრება ღმრთისა“ მიმართ განსაკვიფრებელი. ღამისთვის ლოცვების შემდეგ თამარ მეფე ხელსაქმით (ქსოვა-რთვა) ყოფილა დაკავებული, მიღებული შემოსავალი კი გლახაკებსა და გაჭირვებულებს მიეცემოდა. ლოცვისა და ხელსაქმის შემდეგ დაღლილ მეფეს ძალიან ცოტა ეძინა: „მცირედ მიიძინის ბუნებითისა წესისაებრ“.

რეალურად თუკი შევხედავთ, თამარ მეფე ცხოვრობდა, როგორც მონაზონი, იგი ღამით ხანგრძლივად ლოცულობდა და შემდეგ ხელსაქმით იყო დაკავებული, ყოველივე ამასთან ერთად ქვეყანას მართავდა, მართლაც გაოცებას იწვევს მისი ასეთი თავდადება, ამიტომაც უკვირს მეფის მემატიანეს. თამარის პირველი ისტორიკოსის მიხედვით, მეფეს ერთ ღამით ჩვენება უხილავს: ბრწყინვალე, სამოთხის მსგავსი ადგილი იხილა, სადაც ყოფილა ერთი ტახტი: „უპატიოსნესი ყოველთა დასაჯდომელთა, თქრთა“. მეფე შესულა იმ ადგილზე და ჩათვალა, რომ მისთვის იყო განმზადებული თქრთს ტახტი. მაგრამ მას ნათლით მოსილი კაცი გამოეცხადა და უთხრა: „შენი არა არს საჯდომი ისი“. მანვე აუწყა თამარს, რომ ეს ტახტი გამზადებული იყო მეფის ერთ-ერთი მსახურისთვის, რომელსაც თორმეტი მღვდლისთვის კუართ-ფილონები მოექსოვა, ამის გამო „იგი უზეშთაეს შენსა არს“.

ხილვის შემდეგ მეფეს თავისთან დაუბარებია მსახური, რომელმან „აღიარა თორმეტი მღვდლისთვის“ შესამოსლების დამზადება და მათთვის გადაცემა. იმ დღის შემდეგ თამარ მეფეს ალექსანდრიიდან ჩამოტანილი მატყლით დაუწყია თორმეტი მღვდლის შესამოსლის დამზადება. მემატიაზე ყურადღებას ამახვილებს იმ ფაქტზე, რომ თამარ მეფე ხელსაქმიდან შემოსულ თანხებს ურიგებდა გლახაკებს და იგი ამისთვის სახელმწიფო სახსრებს არ ხარჯავდა.

მეფე თავისი ღვთისმოშიშებით და მოქმედებით ყველასთვის მაგალითის მიმცემი იყო. თამარ მეფის მოღვაწეობის პერიოდში ყველა საეკლესიო „წესი ლოცვისა“, როგორც ტიპიკონი მოითხოვდა, ისე აღესრულებოდა. დარბაზის წევრთაგან ვერაგინ გაბედავდა წირვას არ დასწრებოდა.

თამარ მეფის გარდაცვალება და დაკრძალვის ადგილი

თამარ მეფის გულსაკიდი
ფეხარი

1207 წელს ბრძოლაში მიღებული ჭრილობისაგან გარდაიცვალა თამარის მეუღლე დავით სოსლანი, რომელიც გელათის სამეფო საძვალეში დაკრძალეს. მემატიაზე კეთილ სიტყვებს არ იშურებს სოსლანის მიმართ: „მიიცვალა სოსლან დავით, კაცი აღსავსე ყოვლითა სიკეთითა, საღმრთოთა და საკაცობოთა, შესახედავად განშუენებული, წყობათა და ომთა შინა მხნე“. დავით სოსლანი დიდმარხვის პერიოდში გარდაცვლილა, იმ დროს ლაშა-გიორგი ყრმა ყოფილა, ხოლო რუსუდან უფრო მოზრდილი ასაკის. ამ დროს თამარ მეფე გეგუთის

სამეფო სასახლეში იმყოფებოდა და იქ ივლოვა მეუღლე. თამარ

მეფემ დაგით სოსლანის გარდაცვალების შემდეგ რამდენიმე წელი კიდევ იტოცხლა, აქედან გამომდინარე, თამარი 1207 წელს ვერ გარდაიცვლებოდა.

თამარ მეფეს ქმრის გარდაცვალების შემდეგ დიდხანს ალარ უტოცხლია, იგი რამდენიმე წელიწადში დააფადდა. ნაჭარმაგვეში აღმოაჩნდა უკუზრნებელი სენი ქართველთა სათაყვანებელ დედოფალს, დღითიდღე სუსტდებოდა თამარ მეფე, დიდხანს ფარავდა დედოფალი სატკივარს, არ უნდოდა ვინმე შეეწუხებინა. თამარის ავადმყოფობას მთელი ერი დიდ მწუხარებაში ჩაუგდია, მეფეს უმკუზრნალეს, თუმცა ყველანაირი ცდა ამათ გამოდგა. გარდაცვალების წინ თამარმა ყველანი თავისთან მოიწვია და დალოცა: „ძმანო და შვილნო, აწ მივიწოდები უხილავისა მიერ“, კეთილმოწმუნე დედოფალმა უფალს შეავედრა თავისი სამეფო: „ქრისტე ღმერთო, შენ შეგვედრებ სამეფოსა ამას, რომელი შენ მიერ მერწმუნა, და ერსა ამას პატიოსნითა სისხლითა შენითა მოსყიდულსა, შვილთა ამათ ჩემთა, რომელი შენ მომცენ, და მერმე სულსა ჩემსა“. დღემდე არ არის დადგენილი თამარ მეფის გარდაცვალების ზუსტი წელი. სამეცნიერო ლიტერატურაში 1213 წელს უთითებენ, ზოგი ცნობით 1207, 1210, 1215 წლებს მიიჩნევენ.

თამარ მეფის გარდაცვალებას უდიდესი მწუხარება გამოუწვევია საქართველოში: „მიიცვალა მეფე თამარ ხმელსა დგომასა შინა. მოიწია მწუხარება დიდი და მიუთხრბოელი [ყოველთა] მკვიდრთა საქართველოსათა“. თამარ მეფის ორი ისტორიკოსი – „ისტორიანი და აზმანის“ ავტორი და ბასილი ენოსმოძღვარი – გარკვევით გვეუბნება, რომ თამარი დაკრძალეს გელათის სამეფო მონასტერში. ორივე შემატიანე მეფის თანამედროვე იყო და დაესწრნენ მის დაკრძალვას გელათში. იმავე ცნობას გვაწვდის თამარის ვაჟის – ლაშა-გიორგის შემატიანეც:

1. „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი: „და წარიყვანეს სამკვიდრებელსა მათსა გელათს და დამარხეს სამარხსა პატიოსანსა“.

2. ბასილი ეზოსმოძღვარი: „და თამარ დაიძინა ძილი იგი მართალთა თუესა იანვარს იც... მაშინ აღმოიყვანეს და მცირეთა დღეთა მცხეთად დადევს, მერმე უკანასკნელ თვით მუხვე გელათს დაამკვიდრეს თვისსა შინა სამარხოსა, დიდებად მუნ შინა დამკვიდრებულითა პაპათა და მამათა მისთა სახელოვანთა მეფეთა თანა“.

3. ლაშა-გიორგის შემატყუანე: „მეფობასა შინა დაყო ოცდასამი წელიწადი და აღვიდა წინაშე ღმრთისა, სადა იგი მკვიდრობენ წინასწარმეტყველნი და მამათმთავარნი, და მეფენი, თუესა იანვარსა თორმეტს, დღესა თთხშაბათსა, აგარათა სომხითისათა, ქრონიკონსა თთხას ოცდაშვიდსა. დამარხეს ახალსა მონასტერსა გელათს“.

სამივე წყაროს ავტორი თამარ მეფის თანამედროვეა, მათ ზუსტად ასახეს თავიანთ თხზულებებში ის რეალობა, რაც თამარის დაკრძალვის ადგილს უკავშირდება. ყურადღებას იქცევს იოანე შავთელის თამარ მეფის ქება, სადაც იგი აღნიშნავს: „ვნატრი ელაღსა, თვით მას გელათსა, სად რომ დაჰფლავენ წმინდა სხეულთა“. მეფის თანამედროვე ამ სიტყვებით მიგვანიშნებს თამარის გელათში დაკრძალვის ფაქტს. ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმას, რომ გელათის სამეფო საძეაღეში დაკრძალეს თამარ მეფის ყველა უახლოესი ადამიანი, მისი ოჯახის წევრები და შთამომავლებიც. თავდაპირველად გელათში დაიკრძალა მონასტრის დამაარსებელი, თამარის დიდი ბაბუა-დავით აღმაშენებელი, თამარის ბაბუა-დედმეტრე პირველი (დამიანე), თამარის მამა-გიორგი მესამე, თამარის მეუღლე-დავით სოსლანი, თამარის შვილები-ლაშა-გიორგი და რუსუდან მეფე, ასევე თამარის შვილიშვილი დავით ნარინი. უდავოა, რომ თამარ მეფე გელათში დაკრძალეს, თუმცა თანამედროვე საქართველოში ეს საკითხი მოსახლეობის უმრავლესობისათვის უცნობია და ზოგი საერთოდ აბსურდულ ვარაუდებს გამოთქვამს. თამარ მეფე რომ ნამდვილად გელათის სამეფო საძეაღეშია დაკრძალული, გვიანდელი პერიოდის წყაროებიც მოწმობს.

თამარის საფლავი გელათშია, მაგრამ ჩვენთვის უცნობია, სა-

ფლავის ზუტი ადგილმდებარეობა, ანუ რომელ ეკვდერშია დაკრძალული. საკითხი ბუნდოვანი გახდა 1920 წელს, როდესაც ექვთიმე თაყაიშვილმა გელათში ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ეკვდერში გათხარა ჩრდილოეთის კედელთან არსებული საფლავი, რომელშიც თამარის ნაწილები არ აღმოჩნდა. მეოცე საუკუნის დამდეგამდე აღნიშნულ ეკვდერში გელათის სამღვდლოება იხდიდა პანაშვიდს, რის გამოც 1920 წელს ექვთიმე თაყაიშვილმა ეკლესიის წარმომადგენლებთან ერთად (გათხრებს ესწრებოდა მიტროპოლიტი ნაზარი) სწორედ ის საფლავი გათხარა, რომელიც გელათში ტრადიციულად ითვლებოდა თამარის საფლავად. სამომავლოდ შესასწავლია გელათის საკურთხეველი, სადაც მოიპოვება წმინდა მეფის ნაწილები.

თამარ მეფეს განსაკუთრებულ პატივს მიაგებს ტაო-კლარჯეთის (დღევანდელი თურქეთის) ტერიტორიაზე მცხოვრები ქართული წარმომავლობის მოსახლეობა, თანამედროვე ეტაპზე ევროპაში ჩატარებული გამოკითხვების შედეგად თამარ მეფემ მსოფლიოს ქალ მონარქებს შორის პირველ სამეულში დაიკავა ადგილი. დღემდე არ განელებულა თამარის მიმართ პატივისცემა საქართველოში. როგორც კათალიკოს-პატრიარქი ლეონიდე ბრძანებდა: „განა ყოფილა წამი, რომ თამარის სიყვარულს ფართო ალაგი არ სჭეროდეს ქართველი ერის გულში, თამარის ქება, თამარზე მღერა მტირე ხანს მაინც შეწყვეტილიყოს ჩვენს ქვეყანაში? იშვიათია ვინმე მათგანი ჩასწვდომოდეს ერს ისე ღრმად გულში, როგორც თამარი“. ძნელია არ დაეთანხმო ამ სიტყვებს: დღემდე უამრავი გადმოცემა, შესხმა და ლეგენდაა შემორჩენილი თამარ მეფეზე, საქართველოს ყველა კუთხის წარმომადგენლები ცდილობენ თამარის საფლავი თავიანთ კუთხეში მოიპოვონ. შესაბამისად დღეს კიდევ უფრო მეტად გვესაჭიროება თამარ მეფის ცხოვრების შესწავლა, გაზრება და იმ გასოცარი ეპოქის დანახვა, რომლის მსგავსი იშვიათად ყოფილა სამყაროში.

ზმონდა მოწამე მეფე დიმიტრი თავდადებული

1270 წელს საქართველოს სამეფო ტახტი დაიკავა 11 წლის დიმიტრი მეორემ. პატარა უფლისწულს მამა, მეფე დავით ულუაღრე გარდაეცვალა. საქართველო ამ პერიოდში მონღოლთა უძლიერესი იმპერიის ბატონობის ქვეშ იყო, ქართველებს მტრის სასარგებლოდ ჯარის გამოყვანა და უზარმაზარი ხარკის გადახდა ევალებოდათ. დიმიტრის ტახტზე ასვლა მონღოლებს უნდა დაემტკიცებინათ, ამის გამო უფლისწულს ურდოში წასვლა მოუწია. სადაც იგი წაიყვანა მისმა აღმზრდელმა სადუნ მანკაბერდელმა. მონღოლთა ყაენს მთელი საქართველო დაუმტკიცებია დიმიტრი მეფისათვის (სამცხის გამოკლებით) და უკან გამოუსტუმრებია.

მეფედ კურთხევის წესი კათალიკოსს აღუსრულებია მღვდელმთავრებთან ერთად, ჯერ კიდევ ყმაწვილ მეფეს, როგორც ქრისტიან ხელისუფალს ეკადრებოდა, გლახაკთა და თბოლთათვის თანხა დაურიგებია, ყველა მადლობდა ღმერთს და იდგა დიდი სიხარული.

გავიდა დრო, დიმიტრი მეფე 16 წლის გახდა, მეფე გამორჩეული ყოფილა ფიზიკურად, მემკვიდრის ცნობით: „ტანით ახოვან, შესახედავად ტურფა, ცხენოსანი და მშვილდოსანი რჩეული“. ახალგაზრდა მეფე ქრისტიანული სიკეთეებით იყო შეძკული: უხვი, გლახაკთა, ქვრივთა და დავრდომილთა მოწყალე, ყველა გაკვირვებული იყო მეფის ასეთი თვისებებით. დიდი დავით აღმაშენებლის მსგავსად, დიმიტრი მეფე ღამით გადიოდა ქალაქში და მოწყალეებას არიგებდა, ამის შესახებ ყველას სკოდნია და თბლები და გაჭირვებულები ღამით დადიოდნენ ქუჩებში მოწყალეების მისაღებად. მკითხველს არ გაუკვირდება მეფის ესოდენ გამორჩეულება, რადგან იგი მხურვალე მლოცველი და მმარხველი იყო, დღის განმავლობაში რამდენიმე ასეულ მეტანიას აღასრულებდა.

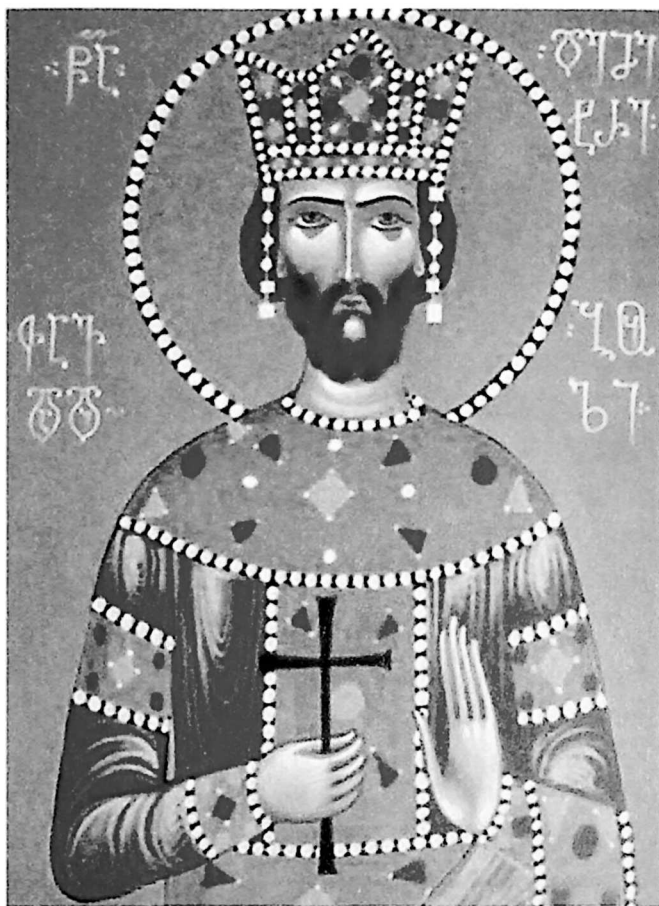
მმართველობის პერიოდში დიმიტრი მეფეს არაერთი პრობლემა შეექმნა, მისი აღმზრდელი სადუნი ცდილობდა, რაც შეიძლება

მეტი ტერიტორია მიეტაცებინა, მან მეფეს თელავისა და ბელაქნის გადაცემა მოსთხოვა. ამგვარი ქმედებით სადუნი სამეფო ხელისუფლების დასუსტებას უწყობდა ხელს. ამის გარდა ქვეყანას აჩანაგებდა მონღოლთა დაუსრულებელ ლაშქრობებში მონაწილეობა, მრავალი ქართველი ვაჟკაცი დაიღუპა ბრძოლებში. ერთ-ერთი ასეთი ლაშქრობიდან დიმიტრი მეფე გამარჯვებული დაბრუნებულა, როგორც ჩანს, ყაენს ქართველთა მონაწილეობა უხვად დაუსაჩუქრებია. ამან საშუალება მისცა მეფეს მტრისაგან დანგრეული ქვეყანა ფეხზე წამოუყენებია.

აღდგენას საჭიროებდა სამეფო სასახლე ისანშიც, აღდგენილ რეზიდენციაში მეფეს მონასტერი აუშენებია, სადაც მეტეხის ღვთისმშობლის ხატი დაუსვენებია.

მაღე დიმიტრი მეფეს არღუნ ნოინი სწევია თბილისში. ახალგაზრდა ხელისუფალი დიდ საგონებელში ჩავარდნილა, რადგან ნოინს მისთვის და მოუთხოვია რძლად. მეფე დიდ ჭკუნივანში იმყოფებოდა, რადგან „სულითა ტკიენეულითა ეძიებდა ღონესა, რამეთუ სძაგდა წარმართისა ქორწინებად დაჲ მისი ქრისტეს აღმსარებელ“. ამ კონკრეტულ შემთხვევაშიც კარგად ჩანს მეფის საბრძოლველობრივი მდგომარეობა, თუმცა მას ქვეყნის სასარგებლოდ ანგარიში უნდა გაეწია მონღოლებისთვის. საბოლოოდ იგი დათანხმებულია არღუნის მოთხოვნას, რადგან ადრე არღუნისთვის მეფის მამას, დავით ულუს ჰქონია მიცემული პირობა.

ამის შემდეგ ქვეყანა დამშვიდებულია და დიმიტრი მეფე თავად განაგებდა თავის სამეფოს, მაგრამ, როგორც კი განსაცდელები შეწყვეტილა, ქართველებს მაშინვე დაუწყიათ ღვთისგან განდგომა-„მიდრკეს გზისაგან საღმრთოსა“. დიმიტრი მეფეს სამი ქალი შეუერთავს, შემდეგ მეფის მსგავსად სამი ქალი შეუერთავს სადუნსაც, მათ ამგვარ მოქმედებას დიდებულიებშიც არეულობა გამოუწვევია, რადგან საეკლესიო მამულების მიტაცება დაუწყიათ, მათ შორის მესხ აზნაურებს აწყურის ტაძრის მამულები მიუტაცებიათ.

დიმიტრი მეფე - უხვი, გლახაკთა, ქვრივთა და დავრდომილთა
მოწყალე, მხურვალე მლოცველი და მმარნველი

წმინდა მოწამე დიმიტრი თავდადებული, განისვენებს
სვეტიცხოვლის საკათალიკოსო ტაძარში.

ასეთ უწესობათა გამო კათალიკოს ნიკოლოზსა და მანყვერელ ეპისკოპოს ნიკოლოზ ჯუანშერის ძეს მხილება დაუწყიათ, თუმცა მათ შეგონებებს ყურად არავენ იღებდა. ამის გამო ქვეყანაში მრავალი ბოროტება აღმოცენებულა, ყველა ცდილობდა ფულის მოხვეჭას: „არავენ იპოვებოდა სამართლის მყოფელი“, ვინაიდან მღვდელმთავრები და მღვდლები ყოფილან „ლალ-ამბარტაგან, ანგარ-ბოროტის მყოფელ, უწესო“. ამას ყოველივეს კი, ჟამთააღმწერლის მიხედვით, ღვთის სასჯელი გამოუწვევია: „ღვთის სასჯელი – ცოდვათა ჩვენთათვის“. საყურადღებოა, რომ ჟამთააღმწერელი, დავით აღმაშენებლის მემკვიდრის მსგავსად, შეწუხებულია სასულიერო პირების უწესო მოქმედებით, რის გამოც ღვთის სასჯელს არ დაუყოვნებია.

იმ პერიოდში მომხდარა დიდი მიწისძვრა ვნების პარასკევსა და დიდ შაბათს და „დაიქცეს საყდარნი და მონასტერნი, ეკლესიანი, ციხენი, სახლნი“. მიწისძვრის დროს დაზარეულა აწყურის ღვთისმშობლის სახელობის საყდარი, რომლის გუმბათიც ჩამოქცეულა და „ვითარ ქუდი კაცისა ესრეთ დაერქუა ხატს“. იმ დროს მრავალი ადამიანი დაღუპულა, მთელ ქვეყანაში ყოფილა დიდი გლოვა და გოდება.

1275 წელს დიმიტრი მეფეს კვლავ მოუწია მონღოლთა სასარგებლოდ ეგვიპტეში ლაშქრობა, სადაც მას განსაკუთრებული გმირობა გამოუჩენია. ბრძოლის დროს მონღოლი მანგუ დემურისთვის მეფეს უთხოვია, რომ ქართველთა ჯარი მოწინავედ დაეყენებინა. სასტიკ ბრძოლაში მრავალი ქართველი დაღუპულა, მეფე კი სასწაულებრივად გადარჩენილა ცოცხალი. აბაღა ყაენს პატივი უცაა დიმიტრისთვის და საქართველოში გამოუსტუმრებია.

ამის შემდეგ მემკვიდრე საყვედურობს მეფეს, რადგან იგი შეცვლილა. ეკლესიათა შემამკობელი, მოწყალე და ღვთისმოშიშ ხელისუფალი „მცირედ მიდრკა და აღერია წარმართთა“. მრავალცოლიანობის გამო მეფეს კათალიკოსი ნიკოლოზი ამხელდა,

თუმცა „ვერ აზრწმუნა“. ამის გამო კათალიკოსი გადამდგარა და ჯვარისმტვირთველი აბრძაპამი უკურთხებია საკათალიკოსო ტახტზე. კათალიკოსი ნიკოლოზი, რომელიც უკვე მოხუცებული ყოფილა, თავის მამულში წასულა სამოღვაწეოდ – და „მარხვითა, მღვიძარებითა და გლახაკთ მოწყალებითა მიიცვალა“.

კათალიკოს ნიკოლოზის შემდეგ დიმიტრი მეფე ათონის მთიდან ჩამოსულ ბასილი მონაზონს უმხელთა. ეს მონაზონი წინასწარტნობის მადლით ყოფილა დაჯილდოებული, ბერს ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელი გამოცნადებია და მეფე უწესო ქორწინებაში უმხელთა. ბასილი მონაზონი მეფეს სიწმინდის დაცვისკენ მოუწოდებდა და ეუბნებოდა, რომ თუკი უწესო ქორწინებას დაუტევებდა: „მე თავმსდებ გექმნე რათა კეთილად წარგეპართოს მეფობა შენი“. წმინდა ბერი მთავრებსაც ამხელდა ცოდვებში და დაფარულ გულისთქმებს აუწყებდა მათ. ბასილი მონაზონს მეფე ვერ დაურწმუნებია, მაგრამ მას აუხსნია, რომ: „პირველნი საქმენი შენნი, ლოცვა და ცრემლნნი“ აზრს დაკარგავდა, თუკი ის არ დაუტევებდა უწესო ქორწინებას, უპატიოდ მოკვდებოდა და დაკარგავდა მეფობას.

მეფეს არაფერი უბასუხია ბასილი მონაზონისათვის, „რამეთუ იყო წმიდათა კაცთა პატივისმცემელი“.

გავიდა დრო, ილხანთა ურდოში მოხდა შეთქმულება, რომელშიც ბრალი დადეს დიმიტრი მეფესთან დაახლოებულ ბუღა ნოინს. ჟამთააღმწერელი გვაუწყებს, რომ დიმიტრი მეფემ „მოიგო სიმდიდრე დიდად დიდი... რამეთუ თანა-შეეწეოდა ნოინი დიდი ბუღა“. შეთქმულების გამო ბუღა და „ყოველნი ნათესავნი მისნი“ ყაენს სიკვდილით დაუსჯია, შემდეგ საქართველოში გამოუგზავნია ელჩი და დიმიტრი მეფე ურდოში დაუბარებია. მეფეს დარბაზის სხდომა მოუწვევია, სადაც შეკრებილან კათალიკოსი, ეპისკოპოსები, წარჩინებულები, გარეჯისა და სხვა მონასტერთა მღვდელ-მონაზვნები. შეკრებაზე დიმიტრი მეფე ბრწყინვალე სიტყვით გამოსულა. იგი

მიიჩნევდა, რომ მან მეფობა ღვთისაგან მიიღო, რადგან თათართა მძლავრობის დროს თბოლი და მცირეწლოვანი დარჩენილა: „ღამიცვა და მიმაწია ასაკად სისრულისა, და მომმადლა მეფობა, სკიპტრა და ბორფიონი მეფობისა“. ღვთისმომშიმი მეფე აღიარებს, რომ საქართველო ღვთისმშობლის წილხდომილი ქვეყანაა: „ყოვლადწმიდამან ღვთისმშობელმან, რომლისა ნაწილადცა ვართ“. მეფე დარწმუნებული იყო, რომ მას განზისნებული ყაენი არ დაზოგავდა: „ვეგონებ ბოროტისყოფასა ჩემთვის“, თუკი არ გაემგზავრებოდა ურდოში. მეფის მსჯელობით, თუ იგი გაემგზავრებოდა მთიულეთს და ციხე-სემავრეებს შეეფარებოდა, თავს გადაიჩენდა, მაგრამ ასეთ სიცოცხლეს რა ფასი ექნებოდა, ვინაიდან მის სამეფოში უამრავი ქრისტიანი დაიღუპებოდა და ეკლესია-მონასტრები მოთხრდებოდა, ხატები და გვრები შეიმუსრებოდა. დიმიტრი მეფემ საკუთარ თავზე მადლა დააყენა ქრისტიანი მოასახლეობა და სიწმინდეები, მისთვის მიუღებელი იყო თავის გადარჩენა, რასაც სანცვლოდ მთელი სამეფოს განადგურება მოჰყვებოდა. თუმცა მან ზუსტად იცოდა, რომ თუკი ყაენთან გამოცხადდება, მოკლავდნენ: „დასტურობით უწყი მომკლავს“.

თუმცა იგი აგრძელებს ქრისტიანული მსოფლმხედველობით გაგვრებულ მსჯელობას, სადაც აღნიშნავს, რომ ცხოვრება წარმოვალია და „დღენი ჩუენნი სიზმრებრ და აჩრდილებრ წარვლენ“ და ადამიანს მალე მოუწევს წუთისოფლიდან გასვლა. ასეთ შემთხვევაში მეფის ცხოვრება აზრს დაკარგავდა, თუკი მის გამო ადამიანები დაიღუპებოდნენ და იგი ცოდვებით დამძიმებული გავიდოდა წუთისოფლიდან: „რა სარგებელ არს ცხოვრება ჩემი, უკეთუ ჩემთვის მრავალი სული მოკუდეს და მე ტვირთ-ძიძიე ცოდვითა განვიდე სოფლისა ამისგან“. როგორც ჩანს, მეფეს დარბაზის სხდომაზე მისვლაშივე უკვე გადაწყვიტა ურდოში წასვლა, რადგან მას, როგორც ვთქვით, შეგნებული ჰქონდა მონღოლთა თავდასხმის მთელი სიძიძიე, რომელიც ხალხზე გადაივლიდა. მეფე მიიჩნევდა, რომ იგი

უნდა წასულიყო ურდოში და, რაც მოსახდენი იყო, მოხდებოდა: „იყოს ნება ღმრთისა! უკეთუ მომკლან, ვგონებ რომე ქუეყანა უვნებლად დარჩეს“. ე.ი. მეფე თავის სიცოცხლეს ღმრთის ნებას მიანდობდა, მისთვის უმთავრესი ქვეყნის გადაჩენა იყო.

მეფის სიტყვებს კათალიკოსი, ეპისკოპოსები და სასულიერო პირები გაუკვირვებია: „ვითარ დადგა მეფემან სული თვისი ერისა მისისათვის“. თუმცა მათ მეფისთვის მთიულეთში ან აფხაზეთში წასვლა ურჩევიათ, როგორც ეს მამამისს, დავით ულუს გაუკეთებია ძველად.

მეფეს არ გაუზიარებია მათი აზრი, რადგან ისინი ამას მისი ერთგულებისა და სიყვარულის გამო ამბობდნენ და თავის გადაწყვეტილებაზე დარჩენილა: „მეწყალვის უბრალო ერი, ვითარცა ცხოვარნი კლვად უღთნო აზიან... მე დავსდებ სულსა ჩემსა ერისათვის ჩემისა, და არ დავიშლი ურდოში წასვლასა“. ამ შემთხვევაში მეფე შეუვალია, მას გადაწყვეტილი აქვს ურდოში წასვლა, რითაც უნდა, რომ გადააჩინოს უბრალო ხალხი, ეს მოქმედება სახარების უმთავრესი პრინციპის აღსრულებას ნიშნავდა, რაც თავდაპირველად იესო ქრისტემ აღასრულა.

მეფის ამ სიტყვებზე აბრაჰამ კათალიკოსს უბასუხია, რომ მრავალ ქართველ მეფეს აუზრიდებია მტერთან წასვლა და დაუცავს თავი, მაგრამ თუკი დიმიტრი მეფე გაემგზავრებოდა ურდოში და თავისი ერისათვის თავს გაწირავდა: „ჩვენ ყოველნი ეპისკოპოსნი ვიტვირთავთ ცოდვათა შენთა“, ასევე ღვთის წინაშე შერაცხილ იქნები მოწამეთა შორის, რადგან, სახარების სწავლების მიხედვით, უფრო დიდი სიყვარული არ არსებობს: „რათა დასდვას კაცმან სული თვისი მოყუასისთვის“.

მეფეს ძალიან გაუზარდა კათალიკოსის სიტყვების მოსმენა და მტკიცედ გადაწყვიტა ურდოში გამგზავრება. წასვლის წინ მან თავისი მეძევადრე „ყრმა მცირე“ ტაოში-იშხნის ციხეში გაგზავნა.

მეფე დიმიტრი თავის მცირეწლოვან შვილ დავითთან, ქართველ მთავრებსა და მღვდელ-მონაზონ მოსესთან ერთად ურდოში გაგზავრებულია.

ურდოში ჩასული დიმიტრი მეფე და მისი მცირეწლოვანი ყმა ყაენს დაუპატიმრებია, ამ დროს მეფესთან ყოფილა მღვდელ-მონაზონი მოსე. ქართველთა მეფე ყაენის ბრძანებით არგნით უცემიათ. მონღოლური წესის მიხედვით, ვისაც არგნით სცემდნენ, სიკვდილით აღარ სჯიდნენ. ყველა დარწმუნებული იყო, რომ მეფეს სიკვდილით აღარ დასჯიდნენ, თუმცა ყაენმა დაარღვია წესი და მეორე დღეს მეფე „სამსჯავრო სახლში“ წაუყვანიათ, სადაც დაუკითხავთ – ჰქონდა თუ არა კაემირი ბულა ნოინთან. მეფეს ბრალი ვერ დაუმტკიცეს. დიმიტრის მონღოლი ნოინები პატვის სცემდნენ, მათგან ერთ-ერთი მისულა ყაენთან და მეფის გათავისუფლება უთხოვია, თუმცა იგი უარით გამოუსტუმრებია ყაენს. საბოლოოდ მონღოლი მმართველის თორმეტ მსახურს მეფის სიკვდილით დასჯა უბრძანებია. დიმიტრი სიმშვიდით შეხვედრია ამ გადაწყვეტილებას, მას „მხიარულითა პირითა“ მოუკითხავს ქართველი მთავრები, რომელთან ერთადაც მოლალატე ხუტლუ ბულაც ყოფილა. უკანასკნელი თხოვნა უბრძანებია მეფეს გადაგვარებული ქართველისთვის. დიმიტრი მეფეს სიკვდილის წინ მცირეწლოვანი დავითის გადარჩენა უთხოვია ხუტლუ ბულასთვის. ქართველ მთავრებს ველარ გაუძლიათ ამ მძიმე სიტუაციაში და ტირილით დაუტოვებიათ თათანი. წამების წინ მეფეს მხურვალედ ულოცია და წმინდა ზიარება მიუღია. შემდეგ მტარვალეbs ცხენზე შეუსვამთ და წაუყვანიათ. უკანასკნელ წუთებში კვლავ უთხოვია მეფეს ლოცვა: „და ილოცვიდა ცრემლთა მოდინებითა ქუეყანასა ზედა“, ლოცვის დასრულების შემდეგ მიზონცხებულ მეფეს თავი მოკვეთეს.

მეფის დასჯის შემდეგ ღვთისაგან სასწაული აღსრულებულა:

„რამეთუ მზემან შარავანდედი თვისი უჩინო ყო სრულიად“ და სიბნელე ჩამოვარდნილა. წარმართები დიდად გაუკვირვებია სასწაულს. როგორც ქრისტეს ენებისას აღსრულდა სასწაული, მსგავსად მომხდარა „საქართველოს წამებული მეფის“ დიმიტრის აღსრულების შემდგომ. მოწამე მეფე დიდმარხვის მესამე შაბათს დაუსჯიათ, 1289 წლის მარტის თვეში. მოსე მღვდელ-მონაზონის დიდი მონღოლებით სიკვდილს გადარჩენილა უფლისწული დავითი, რომელიც ტაჩარ ნოინს გამოუთხოვია ყაენისგან და თავისთან წაუყვანია აღსაზრდელად.

წმინდა მოწამე მეფის სხეულს დიდი ხნის განმავლობაში იცავდნენ მონღოლები, არ უნდოდათ იგი ქართველებს წაეღოთ. მრავალი წაჩინებული ყოფილა იმ ღროს ურდოში, თუმცა ვერავინ გაბედა მეფის სხეულის გამოთხოვა. ამის გამო კათალიკოს აბრამასა და მოსე მღვდელს მოუსყიდათ მონღოლები და „მოიპარეს ღამით გუამი დიმიტრი მეფისა“, იმ ღროს სასწაულებრივად ურდოში თბილისელი ვაჭრები გამოჩენილან, რომელთაც თევზი მიჰქონდათ თბილისში. სწორედ მათ ჩამოუტანიათ მოწამე მეფის სხეული საქართველოში. დიმიტრი მეფე მცხეთაში, სამეფო საძვალეში დაუკრძალავთ.

წმინდა მოწამე მეფე ლუარსაბი

წმინდა მოწამე ლუარსაბ მეფე დაიბადა ქართლში XVI საუკუნის ბოლოს. მამამისი, მეფე გიორგი X (1600-1603) იყო ქართლის სახელგანთქმული მეფის სიმონის (1582-1600) ვაჟი. ლუარსაბის დედას თამარი რქმევია. გიორგისა და თამარს ჰყოლიათ ასევე ორი ქალიშვილი – ელენე და ხორეშანი. ლუარსაბი ადრეულ ასაკში დაობლებულა, ქვეყანა კი დიდ საფრთხეში ჩავარდნილა. ამ პერიოდში ირანის ტახტი დაიკავა შაჰ აბას ბირველმა (1603-1629), რომლის მიზანი იყო, ქართლისა და კახეთის ქართულ სამეფოებში დასრულებულიყო ბაგრატიონთა მეფობა და ქრისტიანული მოსახლეობა ირანში გადაესახლებინა.

1606 წელს მცხეთის კათალიკოს ზაქარეას დახმარებით ლუარსაბ მეფეს ქართლის ტახტი დაუკავებია. ამ დროს ლუარსაბი 13 წლის ყოფილა. იოანე ბატონიშვილის ცნობით, იგი მიუყვანიათ მცხეთას, სვეტიცხოვლის ტაძარში და „სცხეს საცხებელი მეფობისა და აკურთხა მეფედ კათალიკოზმან ზაქარეამან“. გამეფებიდან სამი წლის შემდეგ, 1609 წელს, ახალგაზრდა მეფე განსაცდელში ჩავარდა. იგი ზაფხულში ცხინეთის მცირე ციხეში იმყოფებოდა, სწორედ ამ დროს ჯაგანეთ-თრიალეთის გზით ქართლში შემოსულა ოსმალთა დიდი ჯარი. მათ უჩუმრად გაუვლიათ თრიალეთი და მანგლისის ხევამდე მიუღწევიათ. მანგლისის მახლობლად სოფელ კველთაში მტერს თეოდორე ხუცესი შეუპყრია და მისთვის მეფის ადგილსამყოფელის სწავლება მოუთხოვია. ღვთისმომემ ხუცესს თავი გაუწირავს და მტრის ჯარი სულ სხვა გზით წაუყვანია: „ხუცესმან აღირჩია საკუდილი, ვიდრე განცემად მეფისა“. თევდორე მღვდელს რკონის ხევის მიმართულებით წაუყვანია მტერი, ძალიან ბრძოლ გზაზე, სადაც მრავალი მათგანი დაღუპულა „სლვასა მათსა ცხენნი მრავალნი და კაცნი შთაინთქნეს კლდეთა“.

საბოლოოდ მტერმა შეიტყო სიმაღლე, თევდორე მღვდელი სასტიკად უწამებიათ და თავი მოუკვეთავთ. ქართველებს შეუტყვი-

წმინდა მოწამე მეფე დუარსაბ მეორე.

ათ მტრის შემოსვლა და მომზადებულან, ბრძოლის წინა ღამით მტკვრის მარჯვენა სანაპიროზე დაბანაკებულან. ჯაბის მთელი ღამით ღვთის წინაშე ცრემლით უღოცია და ღვთისთვის მტერზე გამარჯვება უთხოვია. დილით ლიტურგიის აღვლენის შემდეგ მეპრძოლებს წმინდა ზიარება მიუღიათ. ბრძოლაში ახალგაზრდა მეფესა და გიორგი სააკაძეს ყველასთვის გმირობის მაგალითი მიუციათ, საბოლოოდ მტრის ჯარი გატენილა და გაქცეულა. ლუარსაბ მეფეს შაჰ აბასისთვის უცნობებია გამარჯვება და ბრძოლაში მოპოვებული ალაფის ნაწილი ირანში გაუგზავნია. ამის შემდეგ ცბიერ შაჰს მეფისათვის საკუთარი დის, ელენეს მითხოვება უბრძანებია. მეფის და, ელენე, ძალიან ღამაში ყოფილა ფიზიკურად. ლუარსაბ მეფეს კათალიკოსსა და დიდებულებთან თათბირი გაუმართავს აღნიშნულ საკითხზე, სადაც გადაწყვეტილია ელენეს შაჰთან გაგზავნა, ვინაიდან სხვა გზა არ იყო.

ლუარსაბ მეფეს თავის დასთან გაუმართავს საუბარი, სადაც აღუნიშნავს, რომ „თუკი შენ არ დასთანხმდები, უნებლიეთ ბრალი გექნება ხალხის უბედურებაში, დაინგრევა ქვეყანა და ეკლესია-მონასტრები, განადგურდება სამეფო“. მრავალი თხოვნის შემდეგ ელენე დათანხმებულია და იგი შაჰ აბასთან გაუგზავნიათ.

ცნობილია, რომ ლუარსაბ მეფესა და გიორგი სააკაძეს შორის დიდებულების ჩარევის გამო ჩამოვარდნილა მტრობა. ბერი ეგნატაშვილი გვაუწყებს, რომ სააკაძესთან სტუმრად მყოფ მეფეს ძლიერ მოსწონებია მასპინძლის და, ისინი დაქორწინებულან, მაგრამ მეფე დიდგვაროვნებს აუძულებიათ სააკაძის დას გამოტეხოდა: „მოიყვანა ქალი ტურფად შუენიერი და ჰყვანდა თუესა რაოდენისამე“. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული ქორწინების წინააღმდეგი ყოფილა ლუარსაბ მეფის დედა, დედოფალი მარიამი, მაგრამ მას ვერაფერი გაუწყვია. მეფესთან დაპირისპირების შემდეგ გიორგი სააკაძეს მოკვლაც დაუპირეს, ამის გამო იგი ირანში გადახვეწილა. გიორგი სააკაძე ლუარსაბ მეფისათვის გამხდარა მტერი, შაჰ აბასმაც კარ-

გად გამოიყენა მეფე-მოურავს შორის არსებული დაპირისპირება. შაჰი წამოსულა და განჯაში დაბანაკებულია, საიდანაც კახეთის მეფე თეიმურაზისთვის შეილის გაგზავნა შემოუთვლია.

ბევრი ფიქრის შემდეგ თეიმურაზ მეფეს უფროსი ვაჟი ალექსანდრე და დედა, ქეთევანი გაუგზავნია, მაგრამ შაჰს ბოლოს თეიმურაზ მეფისთვისაც უბრძანებია მისვლა. ამ შემთხვევამ თეიმურაზი დააჩქარა, რომ შაჰს სამეფო ოჯახის განადგურება სურდა, ამიტომ იგი დაუკავშირდა მეფე ლუარსაბს და საერთო მტრის წინააღმდეგ გაერთიანება სთხოვა: „შაჰაზე ყაენი საქართველოსთვის ავი არის, და მოურავიც ხომ მტერი არის შენი, და იმას მოჰყავს ყაენი და უნდათ ქვეყნის წახდენა, გავერთდეთ“. ქართლისა და კახეთის მეფეებს ფიცით შეუკრავთ პირობა, რომ ისინი ერთად იბრძოლებდნენ შაჰის წინააღმდეგ. სამღვდლოება და თავადზნაურობა შეკრებილა ნარეკვავის ჭალაში და პირობა დაუდევთ: „ფიცითა ესრეთ, რათა არა ერთმან მეორესაზედ იხმიონ რამე მზაკვრობაი, და ესრეთვე სული თვისი დასდონ ქრისტიანთა და ერისათვის თავი თვისი“.

ნათელია, რომ ქართველი მეფეების ბრძოლა ქრისტიანული საწმინდეების გადასარჩენად მიმდინარეობდა და აუცილებელი იყო უძლიერესი მტრის წინააღმდეგ ერთობლივი ძალებით გამოსულიყვნენ. შაჰ-აბასი 1614 წელს თავისი ჯარით კახეთში შემოსულა, თეიმურაზ მეფე იძულებული გამხდარა უკან დაეხია, ამ დროს მას ჟალეთს მყოფი ყიზილბაშთა ჯარი გაუნადგურებია, მაგრამ მტრის სიმრავლის გამო მან კახეთი დატოვა. თეიმურაზ მეფე ქართლში, მუხრანში მყოფ ლუარსაბ მეფესთან მისულა. ვერაგ შაჰს ზამთრის მიუხედავად 5 იანვარს თორღის ციხე აუღია და კახეთის საგანძურს დაუფლებია, შემდეგ კი მტრის ალავერდის წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი შეუმუსრავს: „შეაგინნა წმიდანი ეკლესიანი კახეთისანი და წარმოვიდა ქართლსა ზედა“. თეიმურაზი და ლუარსაბი თავისი ჯარით დაპირისპირებია შაჰ აბასის მრავალ-

ტიცხოვან აზმიას, თუშტა ვერაფერი გაუწყვიათ. ამის გამო ქართ-ველი მეფეები იძულებული გამხდარან იმერეთში მეფე გიორგისთან გადასულიყვნენ და იქ შეეფარებინათ თავი.

ქართლში მისულ შაჰს იმერეთის მეფისთვის შეუთვლია მეფეების გადაცემა, რის გამოც უამრავ სიმდიდრეს დაჰპირებია. იმერეთის მეფეს შაჰთან აფხაზეთის კათალიკოსი მალაქია და თავადი ლევან აბაშიძე გაუგზავნია, მეფეების გადაცემაზე უარი განუცხადებია და მათთან შერიგება უთხოვია. შაჰს კი კათალიკოსისა და ლევან აბაშიძისთვის თავი მოუჩვენებია და უთქვამს: „ბატონი თეიმურაზი ჩემი მტერი არისო, მაგას არც შევირიგებ და არც მინდა. მეფე ლუარსაბს კიდევ შევირიგებ და, თუ მოვა და შემომირიგდება, წყალობასაც ვუზამ“. ლუარსაბ მეფის დასარწმუნებლად ეშმაკ შაჰს თავის მეუღლე ელენესათვის უბრძანებია ძმასთან წერილის გაგზავ-ნა. შაჰს ასევე დაურწმუნებია თავადი შადიმან ბარათაშვილი, რომ მეფეს არაფერს დაუშაგებდა. გორში დაბანაკებულ შაჰ აბასს ყვე-ლა დაურწმუნებია, რომ იგი არაფის არაფერს აგებდა და ყველას დაიცავდა, ვინაიდან: „სიძე ვარ მეფისა თქვენისა ლუარსაბისა, მე იგი მიყვარს, ვითარცა საკუთარი ძე ჩემი, და მსურის ბედნიერება მისი“.

შაჰის მცდელობის მიუხედავად, ლუარსაბ მეფეს სცოდნია მტრის რეალური ზრახვები. კათალიკოსი ბესარიონი გადმოგვცემს: „უწყი ესე, ვითარმედ სიცრუეითა იხემებს ამას ყოველსადა ზაკუეით ჰნე-ბავს შეტყუება ჩემი, ზოლო უკეთუ არა ვერჩდე და მხოლოდ თავი ჩემი დავიცვა უვნებელად, რამ იყოს სარგებელი, და ქუ-ყანამ ჩემი წარწყმდეს და ეკლესიანი მოთხრდენ, უმჯობეს არს სიკუდილი ჩემი ესევეითარსა ცხოვრებასა“.

თეიმურაზ მეფემ და „სრულიად იმერელთა“ ურჩიეს მეფეს, რომ არ წასულიყო შაჰთან, რადგან „ყიზილბაშთ მრავალი ტყუილი იციანო და დაუნდობარნი კაცნიც არიანო“. სხვა ცნობით ლუარსაბ მეფისათვის თეიმურაზ მეფეს, გიორგი იმერთა მეფეს და დედას,

დედოფალ მარიაშს ცრემლით უთხოვიათ, რომ არ წასულიყო შაჰთან, ვინაიდან იგი ძალიან ბოროტი იყო. შადიმან ბარათაშვილი კი მეფეს შეაგონებდა, რომ არ მიექცია დედის და დის (ხორეშანის) ცრებლებისთვის ყურადღება და მინდობოდა მხოლოდ ქრისტეს.

ღვთის ბრძენით აღვსილი მეფე ლუარსაბი გამგზავრებულია იმერეთიდან და გორში ჩასულა შაჰ აბასთან, რომელსაც კარგად მიუღია მეფე: „პატივი სცა ლუარსაბს და მოიყვანა თვისთა თანა და დიდად განიხარა ყაენმან შააბაზ და სცა დიდი პატივი“. რამდენიმე ხნის შემდეგ შაჰ აბასს თბილისში წასვლა მოუსურვებია, სადაც მას ლუარსაბ მეფისათვის განუცხადებია, რომ ყარაიას ველზე წასულიყვნენ სანადიროდ. ყარაიას ველზე ლუარსაბ მეფეს საუცხოოდ უნადირია, რამაც კიდევ უფრო გააბოროტა ვერაგი შაჰი. ამ პერიოდში ლუარსაბ მეფეს თავისი დის, ელენეს საიდუმლო წერილი მისვლია, რომელშიც იგი ძმას ევედრებოდა, რომ შაჰს „ასე გამოჩვენებით, სიკეთით და შუენიერებით ნუ ერვენებით... შურიანი და ხვანჯიანი კაცი არისო და ეწყინებათ შენი სიკეთე გულში“. წერილზე ლუარსაბ მეფესაც უპასუხია და მიუწერია: „ვიცი აღარ გამიშვებსო და, რადგან კი აღარ გამიშვებსო, ისევ-ისევ კარგად ვერვენებით, ისი სჯობსო“.

ლუარსაბ მეფის წამება

ლუარსაბ მეფეს შეგნებული ჰქონდა, რომ შაჰ აბასს გადაწყვეტილი ჰქონდა მისი სიკვდილით დასჯა. მეფე ამის გამო თანხმდებოდა მის ყოველ ახალ შემოთავაზებას. ყარაიადან შაჰ აბასს გილან მაზანდარანში, ირანის ტერიტორიაზე უბრძანებია წასვლა, რადგან „კარგი სანადირო არისო, წარვიდეთ მუნცათ“. შაჰს ირანში ჩასვლის შემდეგ მოუთხოვია ლუარსაბ მეფისათვის სჯულის გამოცვლა. „რა მოიყვანა აშრაფს, მამინ დაჰპატიჟა სჯული. ხოლო მან არა უსმინა და არცა უარ-ყო სჯული თვისი“. ბესარიონ

კათალიკოსის ცნობით, შაჰ აბასი განრისხებულია ნადიმის დროს, რომელიც მას დიდმარხვაში მოუწყვია: „ვითარცა სხდეს იგინი და იყო განცხრომად ფრიადი, მაშინ აიძულა მას ჭამად თევზისა და ფრიადცა აიძულებდა, რადთა ერჩიდეს ბრძანებასა მისსა და ჭამოს თევზი“. მეფეს უარბი უთქვამს შაჰისათვის და განუცხადებია, რომ წმინდანთა მიერ დადგენილია, რომ მარხვაში თევზის მიღება არ შეიძლება და ის არ დაარღვევს დადგენილ წესებს: „უკეთუ აწ გერჩდე და ვჭამო თევზი, მეჩმე კუალად მაიძულთ ჭამად ხორცისა და ესრეთ მცირედ-მცირედ დაიხსნას ყოველი წესი. არა უწყია, მეფეო, რამეთუ ქრისტიანე ვარ“.

ამის შემდეგ შაჰის ბრძანებით ლუარსაბ მეფისათვის ხორცის ნაცვლად თევზი მიუერთმევიათ, რაზეც ასევე უარბი განუცხადებია მეფეს: „უკეთუ აწ ამას ზედა გექმნე მორჩილ, მეჩმელა მაწვით მე სჯეული მაჰმადისა“. შაჰი ამის შემდეგაც აძალებდა მეფეს თევზის მიღებას, რის გამოც ლუარსაბს სუფრა დაუტოვებია და თავის სადგომში წასულა. მეფის წასვლა შაჰ აბასს შეურაცხყოფად მიუღია და მისგან ქრისტიანობის დატყვება მოუთხოვია, თუკი მეფე მაჰმადიანურ სარწმუნოებას მიიღებდა, იგი დიდი პატივით დაბრუნდებოდა თავის სამეფოში, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას სასტიკი წამება ემუქრებოდა. მეფე იდგა, ვითარცა კლდე და ძლიერი შაჰის სიტყვები არაფრად ჩაუგდია, იგი „არა იგონებდა ქვეყნიერსა ზრუნვასა, არამედ ზეცად მიმართ აღაფრენდა გულსა და გონებასა“. წმინდა მოწამე მეფე წინასწარ გრძნობდა „განსვლად და ყოფად ქრისტეს თანა“ და იგი ცდილობდა მიეხატა „მეფეთა შორის წარჩინებულისა და მოწამისა მეფისა აზრილისა და ვახტანგისა და იტყოდა მოციქულისა მიერ თქმულსა: „უკეთუ მოგკუდე ქრისტესთვის, მრწამს, რამეთუ მის თანაცა ვსცხონდეთ“.

შაჰ აბასს ლუარსაბ მეფის შეპყრობა უბრძანებია და გადაუწყვეტია გაეგზავნა გულაბის ციხეში, რომელიც შირაზში მდებარეობდა. შირაზში წასვლამდე ლუარსაბ მეფეს თავისთან დაუბარე-

ბია ქართველები, რომლებიც მას ახლდნენ ირანში და მათთვის უბრძანებია ანდერძის შედგენა: „ესეკა დაუტეობ საწუთოსა ამას სოფელსა და განგეშორები თქუენგან და წარვალ მეუფისა ჩემისა ღ-თისა წინაშე... ნუ დამივიწყებთ“. მეფე ითხოვდა, რომ ქართული წესით დაეკრძალათ: „მნებაეს თქუენ მიერ, რათა წესისაგებ საქართველოსა აღუტეთო ზარი და ხმა დაფლვისა ჩემისა და ეგრეთ სტიროდეთ ჩემ ზედა, რამეთუ ამიერითგან არღარა მეგულგების სმენა ხმისა თქუენისა“. ქართველებს დაუწყიათ ტირილი და გოდება- „მწოლარე იყო მეფე ლუარსაბ და მიუტირებდენ ქართველნი ხმითა საზარელითა“. ბერი ეგნატაშვილის ცნობით, შემდეგ მეფეს მოუწოდებია ეპისკოპოსისთვის, რომელსაც მღვდლები და დიაკვნები ხლებია თან. მეფეს შიშითა და კრძალვით მიუღია წმინდა ზიარება, იგი მადლობდა ღმერთს და იტყოდა, რომ არც ანგარების, არც სიმდიდრის სიყვარულით დაუტევებია მამული და „ვერვინ შემძლებელ იყო შეპყრობად ჩემდა და ვერცა გამოყვანებად სიმაგრეთა მათგან“. მეფე აღნიშნავს, რომ მან თავისი მოქმედებით დაიცვა სამეფო მოთხოვნისაგან და მას არ ეწყალების მეფობა, სიჭაბუკე, „არცა დიდება, პატივი, და სანთვაგენი, მრავალფერი ტაბლანი და გამოჩუენებით ღზინნი... მღერანი და მეფობრივი ცხედარი და ტახტ-გვირგვინოსნებანი“.

ღვთისმოშიშმა მეფემ შეგნებულად დათმო მეფური პატივი და მიწიერი სიამეები, ღვთის სიყვარულით შეძლო საკუთარ სამშობლოსა და ხალხს ზვარაკად შესწირვოდა. მან არ დაინდო თავისი ახალგაზრდობა, ფიზიკური ძალა და ყოველივე, რაც მეფობის ღრთს აქვს ადამიანს, მისთვის სარწმუნოებაა ყველაფრის გამსაზღვრელი. ლუარსაბ მეფეს შვიდი წელი გაუტარებია გულაბის ციხეში, სადაც მას „ღღე და ღამე ასწაგებდეს სჯულსა მუჰამედისასა“. ნიკოლოზ მროველის მიხედვით, მეფეს შვიდი წელი გაუტარებია ბნელ საკანში, სადაც ის ითმენდა მის მიმართ შეურაცხყოფას. ამ ხნის მანძილზე მას აიძულებდნენ მიეღო მაჰმადის სჯული. წმინდა მოწამე

მეფე კი ამ შვიდი წლის განმავლობაში მარხვითა და ლოცვით ძლიერდებოდა. მამინ შაჰ აბასს მეფესთან ხალხი გაუგზავნია და მისთვის ისევ მოუთხოვია საჩუქრების უარყოფა, რაზეც ლუარსაბ მეფეს კვლავ მტკიცედ უპასუხია: „ესე შვიდი უკვე წელი არს, რომელ ვიტანჯები მე და დღე-ყოველ მცუელნი ამა ციხისანი მაიძულებენ დატევებად სჯულისა, არამედ ესე გეუწყით, რომელ ვერცა დიდებამან, ვერცა ტანჯუამან და ვერცა სიკუდილმან შემიძლოს განყენებად ქრისტესა. და რამცა გეგულებით, ჰყავთ ადრე, ვინაიდგან მზა ვარ სიკუდიდ ქრისტესთვის“. შემდეგ მეფეს მცირე დრო უთხოვია ლოცვისათვის, მტარვალებს მისი თხოვნა გაუთვალისწინებიათ. მეფეს ჰქონია მფარველი ხატი ყოვლადწმინდა დედოფლისა ღვთისმშობელისა, რომლის წინამეც მუხლი მოუღრეკია და დაუწყია მხურვალე ლოცვა: „ჰოი, ყოვლად წმიდაო დედოფალო, ღვთისმშობელო, შემწეთ ყოველთა ქრისტიანეთაო, შენდამი დამიცს ყოველი სასოებაჲ ცხოვრებისა ჩემისა, შენ ხარ მფარველი ჩემი... შენ მიიხე წინაშე ძისა შენისა და შემტოე წმინდათა მოწამეთა თანა, რათა მეცა ვადიდებდე მამასა და ძესა და წმინდასა სულსა, ამინ“.

ბესარიონ კათალიკოსის ცნობით, წამების წინ მოწამე მეფეს საქართველოს გადარჩენისთვის ულოცია და შემდეგ თვითზიარება მიუღია: „აღდგა მიერ ლოცვისაგან და მერმე მთილო წმიდაჲ საიდუმლოჲ ხორცი და სისხლი საუფლოჲ, რომელი აქუნდა მის თანა დაკრძალული, რამეთუ უღონო იყო მუნ მღდლისა პოვნობაჲ, და მით ეზიარა თვით. და მერმე აზიარა ორნიცა იგი მონანი თვისნი“. ლუარსაბ მეფეს წინასწარ ჰქონია მომზადებული ზიარებისთვის ნაწილები (ქრისტეს სისხლი და ხორცი) და რადგან მას არ ჰქონდა შესაძლებლობა სასულიერო პირისაგან მიეღო ზიარება, როგორც მირონცხებულმა მეფემ, თავად განახორციელა ეს რიტუალი: ჯერ თავად ეზიარა და შემდეგ მან აზიარა მასთან მყოფი ორი ქართველი მსახური.

ზიარების შემდეგ ლუარსაბ მეფეს მტარვალთათვის უთქვამს, რომ თავიანთი საქმე აღესრულებინათ. „და მოიღეს საბელი მშვილდისა, მოაბეს ყელსა და მით მოამთუეს. და ესრეთ სრულყო წამება თვისი და შეიზარცა წმიდათა მოწამეთა კრებულთა თანა... და აწ სხენან წმიდანი ნაწილნი მის მეფისა და მოწამისა ლუარსაბისანი მუნ ციხესა გულაბყალისასა“. წმინდა მოწამე მეფე აღესრულა 1622 წლის 1 მარტს გულაბის ციხეში, 35 წლის ასაკში, მისი წმინდა ნაწილები დღემდე განისვენებს ირანში. ლუარსაბ მეფე ერთადერთი ქართველი წმინდა მეფეა, რომლის წმინდა ნაწილები საქართველოში არ არის დასვენებული.

იოანე ბატონიშვილი გვაუწყებს, რომ იმ ღამით მოწამეთა სხეულები არ დაუკრძალავთ, და „ღამესა მას შინა, ვითარცა თოვლი ფრიად ბრწყინვალე და ნათლით შემოსილი, და მეფესა მას ზედა სვეტი ნათლისა. მოვიდეს მრავალნი მუნ მცხოვრებნი უკვე თათრნი და სხვანი, და ზა იხილეს ესე, მიეცნენ განკვირებასა და აქებდნენ წმინდანთა“. იმავე ცნობით, როდესაც დაუფლავთ წმინდა მოწამენი, მათ საფლავზე მისული ადამიანები „მიიღებენ კურნებასა ვიდრე დღეინდლად დღემდეცა“.

ღვთისმომწმინდა მეფემ დაითმინა შეიღწლიანი ტყვეობა გულაბის საშინელ ციხეში, იგი ვერ გატენეს, ვერ შეაშინეს მიუხედავად მრავალწლიანი ტანჯვა-წამებისა, მან დაითმინა ყოველივე და სარწმუნოების მტკიცე მაგალითი მისცა მასთან მყოფ თრ ქართველს, რომლებიც ასევე მოწამეობრივად აღესრულნენ – ისინიც მშვილდის საბლით მოუშთვიათ. სამწუხაროდ, მათ შესახებ ჩვენ არანაირი ცნობები არ გვაქვს. ვიცით მხოლოდ, რომ წამების მეორე დღეს ციხეში ერთი საერთო საფლავი გათხარეს და წმინდა მოწამე მეფე და მსახურნი ერთად დაკრძალეს.

წმინდა დიდმოწამე ქეთევან დედოფალი

წმინდა დიდმოწამე ქეთევან დედოფალი დაიბადა ქართლში, დაბა მუხრანში, დაახლოებით 1575 წლის ახლო ხანებში. იგი იყო კონსტანტინე მეფის (1479-1505) შთამომავალი და ამოთან მუხრანბატონის ქალიშვილი. დედოფლის ცხოვრების ავტორი აღნიშნავს, რომ ქეთევანი იყო: „სწავლული სარწმუნოებით“, „სათნოებათა მომგები“, მორცხვი, ბრძენი, „მხნე კეთილთა მოქმედებათადმი“ და „უმშვენიერესი“. ქეთევანი 13 წლის ასაკში დააქორწინეს კახთა მეფე ალექსანდრე მესამის ვაჟზე – დავით ბაგრატიონზე. მათ შეეძინათ სამი შვილი: თეიმურაზი, ბაგრატო და ელენე. დავით ბაგრტიონი დაუპირისპირდა საკუთარ მამას, ალექსანდრეს და „მიუღო მამას მეფობაჲ“, ხოლო ძმა გიორგი ციხეში ჩასვა. თუმცა მოძალადე შვილს დიდხანს არ დასცალდა, მან ექვსი თვე იმეფა და გარდაიცვალა – „არა ჰყოვნა მსგავრმან საღმრთომან და დავით... წარვიდა სოფლად საუკუნოდ“.

ქეთევან დედოფალი დარჩა ქვრივად 27 წლის ასაკში, იგი იძულებული გახდა თავისი შვილები თეიმურაზი და ელენე ირანის შაჰთან აბას პირველთან გაეგზავნა მძევლებად. 1605 წელს ირანის შაჰმა გადაწყვიტა კახეთის მეფის ტახტზე ალექსანდრეს გამაჰმადიანებული ვაჟის კონსტანტინეს აყვანა, რომელსაც დაავალა, რომ მოეკლა მოხუცი მამა, ძმა გიორგი და თავად ასულიყო ტახტზე. კონსტანტინე ბატონიშვილი 7 წლის ასაკიდან სპარსეთის შაჰის კარზე იყო გაზრდილი და მაჰმადიანობა ჰქონდა მიღებული. გადაგვარებულმა კონსტანტინემ შეასრულა შაჰის ბრძანება, მან მუხანათურად მოაღვლეინა საკუთარი მამა, ალექსანდრე მეფე, ძმა გიორგი, აბელ ანდრონიკაშვილი და რუსთაველი ეპისკოპოსი.

ქეთევან დედოფალს „სხეულნი იგი წმინდანი“ (ალექსანდრე მეფე და გიორგი ბატონიშვილი) ალავერდის ტაძარში დაუკრძალავს დიდი პატივით. „ემშაკთა თანა მდგომარემან კონსტანტინე მოიგონა“, კიდევ ერთი უსჯულოება და, ისლამის სჯულის მიხედვით, საკუ-

თარი ძმის ქვრივის-ქეთევან დედოფლის ცოლად შერთვა მოინდო-
მა. აღშფოთებულმა დედოფალმა მოუწოდა კახეთის დიდებულებს
და დახმარება სთხოვა მათ. 1605 წლის 22 ოქტომბერს ქეთევან
დედოფლის მიერ შეკრებილმა ლაშქარმა დაამარცხა მოღალატე
კონსტანტინეს ჯარი, თავად კონსტანტინე კი დავით ჯანდიერმა
ბრძოლაში მოკლა. ღირსეულმა დედოფალმა მოღალატე ბატონიშ-
ვილის შესაფერისი პატივით დაკრძალვა ბრძანა და თავად სამეფოს
მართვას შეუდგა, რადგან კახეთში მეფე აღარ იყო. ამ პერიოდში
ქეთევან დედოფალმა დიდი ღვაწლი გასწია, მან არერთი ეკლე-
სია-მონასტერი შეამკო და გაამშვენიერა. დედოფალმა „განჰლინა
ხორცნი მარხვითა და მღვიძარებითა“, ქეთევანი განსაკუთრებით
ბევრს ლოცულობდა, იგი დღე და ღამე ფსალმუნებს კითხულობდა
და „ესრეთ განსწმიდა და მოკრძაღნა ხორცნი სიწმიდით“. ქეთევან
დედოფალმა გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი, როდესაც მან შაჰ
აბასს ძღვენი გაუგზავნა და თავისი ვაჟის, თეიმურაზის დაბრუნე-
ბა ითხოვა. იმდროინდელი პოლიტიკური სიტუაციის გამო შაჰმა
დათმობა ამჯობინა და თეიმურაზი კახეთში დააბრუნა. განარე-
ბულ დედოფალს შვილისთვის უთქვამს: „განვისვენებ ამიერთგან
მოცლილი ხორციელთაგან და სოფლიოთა საქმეთა და ზრუნვად
ვჰყო სულიერთათვის საქმეთა“. ქეთევან დედოფალმა აღასრულა
თავისი მისია, მან გადაარჩინა კახეთი გამუსულმანებისაგან, შური
იძია მოღალატე კონსტანტინე ბატონიშვილზე, შემდეგ კი დროე-
ბით მართა სამეფო, შაჰ აბასთან მიაღწია შეთანხმებას და თეიმუ-
რაზი კახეთში დააბრუნა.

აღსანიშნავია, რომ ქეთევან დედოფალი ორჯერ ჩადის ირანში,
1604 წელს შვილების მძევლებად დასატოვებლად და მეორედ
1607 წელს თეიმურაზის მაგივრად. აქედან ნათელია, რომ ქეთევან
დედოფალი ქვეყნის საკეთილდღეოდ თავს არ ზოგავს, იგი იცავს
სამეფოს და საჭიროების შემთხვევაში ჩადის ირანის შაჰთან, რათა
გადაარჩინოს სამეფო და დაიცვას მცირეწლოვანი მეფე. მას მე-

ქეთევან დედოფალი - „უქრისტიანესი დედოფალი... სანატრელი
დედოფალი... ბრწყინვალე, შვენიერი, ქრისტეს სძალი, წმინდა
ნეტარი, დიდმოწამე“...

სამედაც მოუწია ჩასვლა ირანში და 10 წელი გაატარა ტყვეობაში, რომლის დროსაც კიდევ ერთხელ გამოავლინა სიმტკიცე და სარწმუნოებრივი თავდადება. ირანის შაჰს გადაწყვეტილი ჰქონდა ქართლ-კახეთის განადგურება და ქართველ მეფეთა ირანში გადასახლება. ამისათვის მან მოუწოდა ქართლის მეფეს, ლუარსაბ მეორეს, ხოლო შემდეგ თეიმურაზ მეფეს. თეიმურაზმა თავისი სახელოვანი დედა წარავლინა ირანის შაჰთან, რადგან ფიქრობდა, რომ შაჰი „აზ-აღარა ააოხრებს სამეფოსა ჩემსა“. 1614 წელს ქეთევან დედოფალთან ერთად ირანში გაემგზავრა თეიმურაზის მცირეწლოვანი ძე ალექსანდრე, შემდეგ კი შაჰმა უფროსი ვაჟის, ლევანის ჩასვლაც მოითხოვა. ქეთევან დედოფალს ფარულად უცნობებია თეიმურაზისათვის, რათა მეორე ვაჟი არ გაეგზავნა ირანში, მაგრამ მეფეს ლევანი მაინც გაუგზავნია შაჰთან. ბერი ეგნატაშვილის ცნობით: „ქეთევან, და თრნი ძენი თეიმურაზისნი, ალექსანდრე და ლევან, გააგზავნა შირაზს და მუნ ტყვედ ყვეს“. ვერაგმა შაჰმა მოახერხა, თეიმურაზის ქალიშვილი თინათინიც წაიყვანა ირანში და ცოლად შეირთო.

წმინდა დედოფალმა ტყვეობაში 10 წელი გაატარა, იგი იმყოფებოდა ქალაქ შირაზში, მასზე თვალთვალი შაჰმა შირაზის გამგებელს, წარმომობით ქართველს, იმამ-ყული ხან უნდილაძეს დაავალა. ათი წელი მონაზვნურ ღვაწლში გაატარა დედოფალმა: „მარნეთა“, „მღვიმარებითა“ და „ხმელთა ზედა წოლითა“ ხორცი დათრგუნა. 1620 წელს ქეთევან დედოფალს საშინელი ამბავი აუწყეს: შაჰ აბასს თეიმურაზ მეფის ვაჟები ლევანი და ალექსანდრე დაუსაჭურისებია, რის გამოც ლევანი შემლილა, ხოლო ალექსანდრე გარდაცვლილა.

გაბორტყებულ შაჰს იმამ ყული ხანთან კაცი გაუგზავნია და შეუთვლია: „ქეთევან დედოფალი თუ გათათრდეს, ნურას აწყენო და, თუ არ გათათრდეს, აწამე და საჯელით მოჰკალით“. იმამ ყული ხანს ქეთევან დედოფლისთვის ყაენის შემონათვალი მოუხსენებია და უთქვამს, რომ მიეღო ისლამის სჯული, რაზეც

დედოფალს უარი განუცხადებია. ამის გამო დედოფლის მხლებლები ძალით გაუთათრებიათ, იძულებით გაუთათრებიათ ასევე მისი პირადი მღვდელი, რომელიც წარმოშობით იმერეთიდან ყოფილა.

ქეთევან დედოფალს სპარსეთში თბილისში მღვდელი ახლდა თან, მათგან პირველი მოსე დედოფლის წამებამდე სამი წლით ადრე (ე.ი. 1621 წელს) უწამებიათ. წამების წინ მღვდლისთვის ქრისტიანობის უარყოფა მოუთხოვიათ, რაზეც მღვდელს უარი განუცხადებია. „იგი სამინელი წამებით მოკლეს“. ქეთევან დედოფალს 1620 წელს შვილიშვილები დაუსაჭურისეს, რასაც ერთი მათგანი გადაჰყვა, ხოლო 1621 წელს სულიერი მოძღვარი აწამეს. როგორც ჩანს, შაჰი ფიქრობდა, რომ დედოფალი საბოლოოდ დაეცემოდა და რჯულს შეიცვლიდა, მაგრამ ქეთევან დედოფალი კიდევ უფრო განმტკიცებულა რწმენაში. მასთან მოსე მღვდლის წამების შემდეგ მეორე მღვდელი მოღვაწეობდა, რომელიც ყოველდღე ლოცულობდა დედოფალთან, უკითხავდა სახარებასა და მოციქულთა ეპისტოლეებს, ლოცვებსა და ქადაგებებს. წმინდანთა ცნოვრებას... ეს წიგნები მათ ენაზე იყო დაწერილი. რ. გულბენკიანი ფიზიკურადაც აღწერს დედოფალს და გვაუწყებს, რომ „ღვთისმოსავი ქალბატონი ტანდაბალი გახლდათ. დაახლოებით თრმოცი წლისა უნდა ყოფილიყო, ხელთ მლოცველის ჯოხი ეპყრა. ქვრივივით შავად მოსილს, თავ-კისერიც მოშავო საბურველით დაეფარა. მეტად პირმშენიერი და დარბაისელი. არაჩვეულებრივად წმინდა და სასიამოვნო... მისი ლამაზი დიდი შავი თვალები ირეკლავდნენ იმას, რაც მის სულში ხდებოდა, რამეთუ ღვთის მსახურთა ღვთიური მადლი მათ სახეზედაც გამოანათებს ხოლმე“. ალბათ სხვაგვარად ვერც წარმოიდგენდა ვინმე ქეთევან დედოფალს, იგი, როგორც ჩანს, თავის შვილიშვილს გლოვობდა, რადგან შაჰებში იყო ჩაცმული და გამორჩეული იყო თავისი ქრისტიანული თავმდაბლობით, რაც შეუმჩნეველი არ რჩებოდა. აღნიშნული ცნობები ფასდაუდებელია წმინდა დიდმოწამე ქეთევან დედოფლის პიროვნების შესაფასებლად.

ქეთევან დედოფლის წამებამდე მღვდელი გიორგი უწამებიანთ სპარსელებს, რის გამოც მღვდელს უარყვია ქრისტიანობა – „ჰნუ-და დრომ ხუცესსა გიორგის მოწოდებისა და მოუწოდეს მტარვალ-თა და სატანჯველთამან მიწოლარემან უარჰყო მანცა ქრისტიმ“. დაცემული მოძღვარი თავად დედოფალს გაუმხნევებია და მისთვის უთქვამს: „რამსამე ჰსრძნი ეგრეთ, იმერო... ვინ არს, რომელიცა ქუეყანასა ზედა დაჰშთამცა საუკუნოდ... არა გახსოვს რამ უყვეს ძესა ღუთისასა, ვითართა იგი ყოვლად წმიდანი ხელნი და ფერხ-ნი მისნი ძელსა ზედა დამსჭუაღნეს. დავითმინით უკუემ ძვირ-ნი, რათა ვეზიარნეთ ვნებათა ქრისტესთა“. ქეთევან დედოფალმა წამების წინ თავად მოუწოდა სასულიერო პირს სიმტკიცისაკენ და მღვდელს იესო ქრისტეს ჯვარტმა და წამება მოაგონა. დედო-ფალი მტკიცეა სარწმუნოებაში, მის ირგვლივ მყოფი ადამიანები აწამეს ან სარწმუნოება შეაცვლევენიეს იძულებით. მტარვალებს იმედი ჰქონდათ, რომ მღვდლის მოწოდებას ქეთევან დედოფა-ლი გაითვალისწინებდა, მაგრამ დედოფლისთვის იდეალი მხოლოდ ქრისტია, იგი ვერ გატეხა უახლოესი ადამიანების გარდაცვალებამ და წამებამ. მოახლოვდა მისი ცხოვრების ყველაზე მნიშვნელოვანი დღი, მას უნდა დაემტკიცებინა ყველას წინაშე ქრისტეს ჭეშმარი-ტი სარწმუნოება. შაჰ აბასს აღრიდანვე ჰქონდა დედოფლის წამე-ბა გადაწყვეტილი, გულბენკიანი დედოფლის წამების თბ მიზეზს ასახელებს. პირველი ის, რომ ხელმწიფე შაჰ აბასს ეჭვი ეპარე-ბოდა – დედოფალი თავის ძეს, თეიმურაზს წერილებით ამცნობს ყოველივეს, რაც სპარსეთში ხდებათ. მეორეც ის, რომ მოსკოვის დიდმა მთავარმა ელჩი გაუგზავნა შაჰს თხოვნით, გაეთავისუფლე-ბინა დედოფალი და ელჩთან ერთად გამოეგზავნა. ვფიქრობთ, რომ რუსი ელჩების ჩასვლამ დააჩქარა დედოფლის წამება, ხოლო რაც შეეხება შაჰ აბასს, მას, როგორც აღვნიშნეთ, ადრევე ჰქონდა გადაწყვეტილი დედოფლის წამება, რადგან მან სამი წლით ადრე მოსე მღვდელი აწამებინა, შემდეგ კი დედოფლის გარემოცვა იძუ-ლებით გაათავთრა. ცხადია, ეს ყველაფერი დედოფლის გასატყუად იყო მოფიქრებული, თუმცა შაჰმა მიზანს ვერ მიაღწია.

ქეთევან დედოფლის სასტიკი წამების შესახებ ცნობებს გვაწვდის ქართული და უცხოური წყაროები. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ბერი ეგნატაშვილისა და მ.გულბენკიანის ცნობები ქეთევან დედოფლის წამების შესახებ.

იღვა 1624 წელი, ქართველთა სათაყვანებელი დედოფალი შირაზში აწამეს. ბერი ეგნატაშვილი: „ხოლო გაუბეს ხელ-ფეხი და გააშიშვლეს წმინდა ქეთევან დედოფალი და განხურვებულის გაზებით დააგლიჯეს ძუძუები და განხურვებული საჯები ნაგლეჯს ხორცზედან შემთაწყეს და დააგლიჯეს. გაახურეს ღუზსმები და დაუყარეს ქუეშე და ზედ გაატარეს, დააწინეს და შიშველაზედ ზედ შემთაყარეს ღუზსმანი განხურვებული. კუალად განხურვებული ქუაბი დაარქუეს თავსა ზედან“. შემდეგ დედოფალი განხურვებულ ქვაბში ჩაუსვამთ და ქვაბზე თავსახური დაუხურავთ, ბოლოს კი „შემთაწყვეს განხურვებული ბარები შუბლსა ზედა და

წმინდა დიდმოწამე ქეთევან დედოფალი. პანო ქალაქ ლისაბონის ა'გრასას მონასტერში, წამების სცენა.

ახეთქა თავის კეფა“. ეგნატაშვილის ცნობით, დედოფალი მზავალი სატანჯველით უწამებიან, თუმცა მხოლოდ ზემოთაღნიშნულით კმაყოფილდება. როგორც წერს, მას უსარგებლია ქეთევან დედოფლის მეტაფრასული ცხოვრების ვარიანტით. იგი კიდევ ერთ საინტერესო ცნობას გვაწვდის: იმ ადგილზე სადაც დედოფალი უწამებიან, ბალახი აღარ ამოდითდა: „რომელსა ზედან აწამეს, ადგილსა მას ატლარა მოვა მწვანე და ჩანს ადგილი იგი ესრეთ, ვითარმედ მნახველნი სცნობენ აქა ქმნილა რამეთ“.

მ.გულბენკიანი: წამების წინ დედოფალს შეუნარჩუნებია სრული სიმშვიდე და შაჰის მსაჯულისთვის უბასუხია, რომ შეესრულებინათ ხელმწიფის დანაბარები, რომ ღმერთის წყალობით იგი მზად არის ყოველგვარი წამება აიტანოს, რითაც დაამთმებს და შეინარჩუნებს ქრისტიანულ, ჭეშმარიტ სარწმუნოებას. ქეთევანს დრო უთხოვია, რათა სამლოცველოში ელოცა და აზრი მოეკრიბა, მას უკანესკენლად თვალცრემლიანი ლოცვა აღუვლენია ქრისტეს წინაშე და ღვთისგან ძალა და მხნეობა უთხოვია. „ლოცვა რომ დაამთავრა, ადგა, სამლოცველოს კედლებზე განლაგებულ წმინდანთა გამოსახულებებს შეხედა, სიყვარულით შესთხოვა ჩვენი უფლის წინაშე ეშუამდგომლათ მისთვის ამ განსაცდელში... პირში ნაკურთხი პურის ნატეხი ჩაიდო, სწრაფად გამოვიდა სამლოცველოდან, შაჰის მსაჯულებთან მივიდა და უთხრა, რომ შეეძლოთ შედგომოდნენ მათი ხელმწიფის ბრძანების შესრულებას“.

დედოფლის თვითნებარების ფაქტს ადასტურებს დომენტი კათალიკოსი, რომელმაც წმინდანის ცხოვრება შეადგინა, იგი წერს: „ხოლო დედოფალმან ილოცა და ეზიარა უნრწნელსა ხორცსა და სისხლსა ქრისტესსა და მეტყე წარმოთქვა მრწამსი სრულიად ღმრთისბრწყინვალედ“.

შემდეგ ჯალათებს დედოფლისთვის ხელების შეკვრა მოუნ-

დომებიანთ, რაზეც ქეთევანს უარი განუცხადებია: „მაჰმადიანებით უკან ნუ შემიკრავთ ხელებს, წინ შემიკარით, როგორც ქრისტიანებს უკრავენ, რათა შემეძლოს ხელები მაღლა აღვაპყრო, ჩვენი ღმერთისა და უფლისკენო“. ამის შემდეგ ჯალათებს წამება დაუწყიათ, მათ ჯერ გაგარგარებული „სპილენძის ჭურჭელი დაადგეს თავზე, შემდეგ ლამაზ სახეზე ჩამოუტურეს და გახურებული მარწუხებით სახიდან ხორცი მოგლიჯეს. ჯერ მარჯვენა, შემდეგ მარცხენა ლოყიდან... დედოფალი წელს ზემოთ გაამიმეღეს, გაგარგარებული მარწუხები ჩასჭიდეს და მის მკერდს წვალე-ბა დაუწყეს, დაუწვეს და მოაგლიჯეს ძუძუები“. ნათელია, რომ დედოფლის წამება უშუალო თვითმხილველის მიერაა აღწერილი, რაზეც თავად გულბენკიანი გვაუწყებს, რომ მან დედოფლის წამება მამა ამბროსიო ღუშ ანჟუმის მიერ გამოქვეყნებული ცნობების მიხედვით აღწერა.

წმინდა ქეთევანი, რომელიც სასტიკად იყო ნაწამები, საბოლოოდ მიწაზე დაცემულა და მისთვის ჯალათებს სხეულზე თრივე მაყალი დაუყრიათ, „ნაღვერდალი მას წვაგდა, მაგრამ არ ახრჩობდა, მარწუხები ხორცს გლეჯდნენ, მაგრამ სიცოცხლეს ვერ ატომევდნენ“, საბოლოოდ წმინდა მოწამე ჯალათებს ხელებით დაუხრჩვიათ: „ხელები მაგარ ტყინაზე სასტიკი აღმოჩნდა. თითები უფრო სასტიკი აღმოჩნდა... ხელებსა და თითებს აღმოაჩნდათ ის სიკეთე, რომელიც მარწუხებსა და ნაღვერდალს აკლდა. მათ დაამჩქარეს სახელოვანი დედოფლის სიკვდილი“. როგორც ჩანს, ჯალათები გამმაგდნენ დედოფლის გმირობაზე, მან ყოველი ტანჯვა და გვემა ღირსეულად დაითმინა, დედოფლის სიმშვიდე-სა და თავდაჯერებას ვერაფერი დააკლო მარწუხებმა და ცხელმა ქებაჰმა. სასტიკმა ჭრილობებმა, რომელიც დედოფალს მიაყენეს, აზრი დაკარგა, სწორედ ამის გამო ველარ მოითმინა ერთ-ერთმა ჯალათმა და დედოფალი სიცოცხლეს გამოასალმა. მსაბინი-

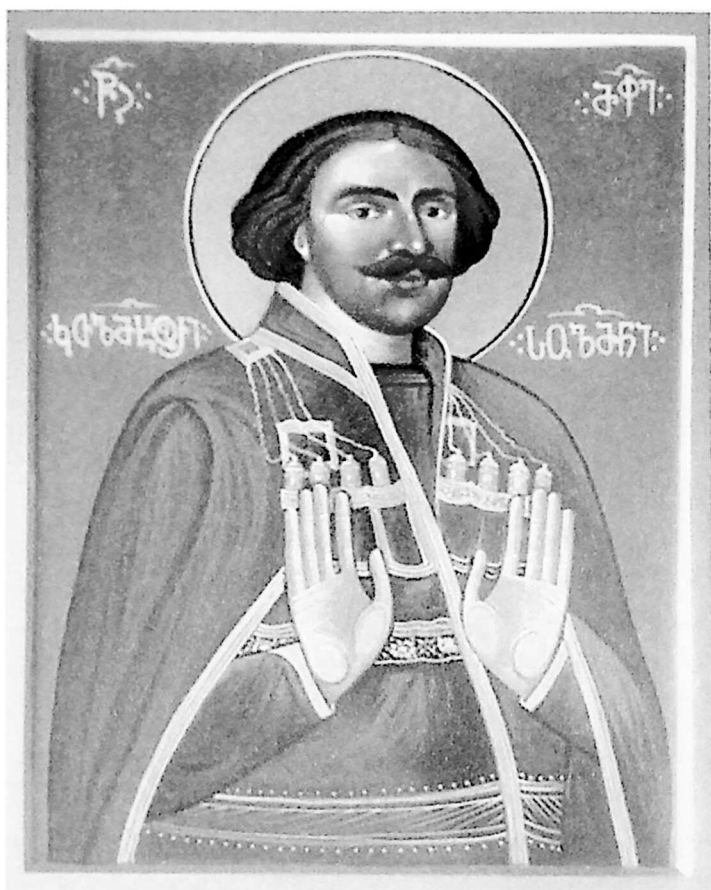
ნი ქეთევან დედოფლის ცხოვრების აღწერისას აღნიშნავს, რომ ვიდრე წმინდა დედოფალს გაეარებადებოდა ქებას დაახურავდნენ თავზე, მას უკანასკნელი სიტყვები წარმოუთქვამს: „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა, ამინ“. გახურებულ ქებას მთლიანად დაუფარავს დედოფლის სახე-კისერი, ქებაი მას მხრებზე ეხებოდა. ქართველმა დედოფალმა ქრისტიანული სარწმუნოება უამრავი ხალხის წინაშე დაამოწმა, იგი ვერ გატყუეს, ქედი ვერ მოადრეკინეს და მოწამეთბრივი გვირგვინი მოიპოვა.

ასე სახელოვნად აღესრულა დიდებული დედოფალი, მისმა მოწამეთბრივმა ღვაწლმა უდიდესი გამოხმაურება ჰპოვა იმდროინდელ სამყაროში, დედოფლის სახელს განადიდებდნენ, როგორც ქართველი, ასევე უცხოელი ავტორები. ასეთ მოწამეთბრივ ღვაწლს მხოლოდ დევნილობის პერიოდის ქრისტიანები თუ დაითმენდნენ, ამიტომ ყველასთვის გასაკვირი აღმოჩნდა ქეთევანის ამგვარი თავდადება.

წმინდა მეფე სოლომონ პირველი

XVIII საუკუნეში დასავლეთ საქართველო ურთულეს პოლიტიკურ სიტუაციაში იმყოფებოდა. იმერეთის მეფე სოლომონ პირველმა (1752-1784) გადაშენების საფრთხის წინაშე მდგომი ქვეყანა იხსნა თავისი შეუპოვარი და მიზანმიმართული ქმედებებით. უმძიმესი საგარეო და სამიზნო პოლიტიკური სიტუაციის მიუხედავად, მან ქრისტიანული მსოფლმხედველობით გამსჭვალული იდეოლოგია გაატარა სამი ათეული წლის მანძილზე და უშუალოდ დაუპირისპირდა ოსმალეთის უდიდეს იმპერიას, რომელსაც ამ დროისათვის საქართველოს ერთ მესამედზე მეტი უკვე მიტაცებული ჰქონდა. ოსმალური საფრთხის გარდა ქვეყანას ანადგურებდა მოღალატე-დიდგვაროვან თავადთა ქმედებები, რადგან მათთვის ტახტზე ძლიერი მეფის ყოფნა მიუღებელი იყო, ამასთანავე ისინი ჩართულნი იყვნენ „ტყვეთა სყიდვაში“, რაც განსაკუთრებით აჩანაგებდა დასავლეთ საქართველოს. ამ ურთულეს პერიოდში ტახტზე აღის 17 წლის მეფე სოლომონ I, რომელსაც ხელმეფეობის ნაცვლად დაუპირისპირდნენ საკუთარი თჯახის წევრებიც კი, მათ შორის ბაბუა ლევან აბაშიძე, დედა თამარ აბაშიძე და ბიძები-მამუკა და გიორგი ბაგრატიონები. მიუხედავად ამდენი განსაცდელისა, ახალგაზრდა მეფემ შეძლო, ყველა ეს წინააღმდეგობა დასძლია და ქვეყანა განადგურებისაგან იხსნა. სოლომონ პირველს წილად ხედა პატივი თანამედროვეებს „მეორე აღმაშენებელი“ და „ქრისტიანთა ნათელი“ ეწოდებინათ.

სოლომონი ალექსანდრე იმერთა მეფის (1720-1752) და დედოფალ თამარ აბაშიძის უფროსი ვაჟი იყო. მას ჰყავდა დაძმები: დავითი, იესე, ბაგრატ, არჩილ, გიორგი, პეტრე და მარიაში. სოლომონის ძმა იესე, შემდგომში იოსები, დასავლეთ საქართველოს კათალიკოსი გახდა და მეფის აქტიური მხარდამჭერი იყო. გადმოცემით ცნობილია, რომ სოლომონ მეფე რიონის ხეობაში, სოფელ მამაწმინდაში გაუგზავნიათ აზნაურ მესხთან, მისი უშუა-

სოლომონ I - „უშუჯულოთა მაჰმადიანთა ძირითურთ
აღმომეხერელი და ქრისტესთვის მრავალგზის
სისხლდათხეული - იმერთა მეორე აღმაშენებელი“.

ლო გამზრდელი კი ვინმე ნაფიჩავაძე ყოფილა. ერთ-ერთი ძველი გადმოცემით, ახალგაზრდა უფლისწულს ჯერ კიდევ ყმაწვილკაცობაში დაუწყო ფარული ბრძოლა სამშობლოს გამყიდველთა წინააღმდეგ, როცა მას ჩამოუყალიბებია საიდუმლო საზოგადოება, რომელსაც „წმინდა გიორგის რაზმი“ ეწოდებოდა. სოლომონი გულზე ატარებდა ჯვარს, რომელშიც „ძელი ჭეშმარიტის“ ნაწილი იყო ჩაბრძანებული, სწორედ ამ სიწმინდეზე შეუფიცავს ერთგულება რაზმის თითოეულ წევრს. დღე არ გავიდოდა, ქვეყნის ორგული არ აეწიოკებინოთ, ვინც თათრების მომხრედ და ერთგულად იყო შენიშნული. რაზმს სოლომონი ხელმძღვანელობდა. მან ჯერ კიდევ ჭაბუკობისას დაისახა მიზნად, რათა იმერეთში ტყვეებით ვაჭრობა შეწყვეტილიყო.

1752 წელს გარდაიცვალა სოლომონის მამა ალექსანდრე მეფე, რომელიც გელათში წმინდა ანდრიათა სახელობის ეკლესიაში დაკრძალეს. ტახტზე ავიდა ჯერ კიდევ ყმაწვილი მეფე სოლომონი, რომელსაც უამრავი განსაცდელი ელოდა. ძლიერი მეფის ტახტზე ასვლა ქვეყნის ორგულთა ინტერესებში არ შედიოდა, ამიტომ მეფეს დაუპირისპირდნენ უახლოესი ადამიანები და ტახტიდან ჩამოაგდეს იმერეთის თავადებმა, რომელთაც სათავეში ედგა მეფის ბაბუა ლევან აბაშიძე, როსტომ რაჭის ერისთავი, კათალიკოსი ბესარიონი და ორი ბიძა – მამუკა და გიორგი ბატონიშვილები. რამდენიმე ხნის შემდეგ სოლომონ მეფე ტახტს იბრუნებს და იგი აქტიურ მოქმედებაზე გადადის. მან დასავლეთ საქართველოში აკრძალა ტყვეთა სყიდვა, რითაც ძალიან გაანაწყენა ოსმალეთის იმპერიის სულთანი. სოლომონ მეფემ ტახტზე ასვლისთანავე აკრძალა ტყვეთა გაყიდვა, რითაც მან დაიპირისპირა ის დიდებულები და მთავრები, რომლებიც ჩართულნი იყვნენ ამ საქმეში.

1768 წელს სოლომონ მეფე რუსეთის იმპერატორ ეკატერინე მეორისადმი გაგზავნილ წერილში აღნიშნავდა: „ათორბეტი წელიწადი არის, რომ სულთნის ჯარსა და ჩვენ ბრძოლა გვაქვს,

და შეიდგა ჩემს ქვეყანაში შემოვიდნენ ფაშები, ტყვის ხარა-
ჯა და ტყვე მოითხოვეს და რომ არ მივეცი, ზამთარ-ზაფხულ
ძლიერი თმი გვექონდა. ქრისტეს შეწევით... მტერი ყოველთვის
დამარცხებული და შერცხვენილი წავიდა. თსმალეები სპეციალ-
ურად ზრდიდნენ გადასახადებს, რათა მისი გადახდა ქართველს
ვერ შეძლებოდა, რითაც იგი თრი უკიდურესობის წინაშე დგებოდა:
ან უნდა შეეცვალა სარწმუნოება და მაჰმადიანობა მიეღო, ან
თავისი ნებით გაეყიდა თუჯანის რომელიმე წევრი, მცირეწლოვანი
თუ ზრდასრული შვილი და გადასახადები გადაეხადა. სოლომონ
მეფე ყველაფერს აკეთებდა, რათა მოსახლეობისათვის თსმალური
გადასახადები შეემსუბუქებინა, მან XVIII საუკუნის 60-იან წლებში
თსმალური გადასახადები საბოლოოდ გააუქმა. სოლომონ მეფის
ვერცერთმა წინამორბედმა მეფემ ეს ვერ შეძლო.

1759 წლის 4 დეკემბერს სოლომონ მეფის ინიციატივით დასავე-
ლეთ საქართველოს საეკლესიო კრება გაიმართა ქუთაისში. კრების
მიზანი იყო ეკლესიის უფლებების აღდგენა და ტყვეთა სყიდ-
ვის აკრძალვა. ქვეყნის გაძლიერების საქმეში სოლომონს ეკლესია
უნდა დახმარებოდა, სწორედ ამ მიზნით მან ქუთაისში, სადაც
უკვე მრავალი წელია მღვდელმთავარი აღარ იჯდა, გამართა
საეკლესიო კრება. სოლომონ მეფემ თავისი ინიციატივით მოწვეულ
საეკლესიო კრებაზე დაამტკიცა ტყვეთა სყიდვის აკრძალვა, ხოლო
დასაველეთ საქართველოს დიდებულებს ღვთისა და ერის წი-
ნაშე პირობა დაადებინა, რომ ისინი ამ საშინელ ცოდვაში აღარ
მიიღებდნენ მონაწილეობას. კრებაზე არაერთი მნიშვნელოვანი დად-
გენილება მიუღიათ: 1. ერისკაცთაგან მიტაცებული ყმა-მამულები
ეკლესიას დაუმტკიცდა. 2. საეკლესიო ყმები განათავისუფლა ზედ-
მეტე გადასახადისაგან და საეკლესიო გადასახადები დააკანონა. 3.
ეკლესიის ეკონომიური მეურნეობის საქმეებში ჩარევა ერისკაცებს
აუკრძალა. 4. საეკლესიო თანამდებობებიდან უღირსნი გადააყენა
და ღირსეულები მოიწვია. 5. შეამკო და ააგო ეკლესია-მონასტრე-

ბი. ტყვეთა სყიდვის აკრძალვით სოლომონ მეფემ განადგურებისაგან იხსნა ქვეყანა, მისმა თავდადებულმა ბრძოლამ აჩვენა უდიდესი შედეგები გამოიღო. დასავლეთ საქართველოში დაიწყო მოსახლეობის გამრავლება, აღდგა არაერთი ეკლესია-მონასტერი, ძლიერი მონარქის ხელისუფლება ყველამ აშკარად იგრძნო.

სოლომონ მეფემ განსაკუთრებით იზრუნა გელათის მონასტრის აღდგენა-განახლებაზე, რადგან ეკლესია 1759 წლის ლეკების თავდასხმის გამო დაზიანდა. მეფემ „საკუთრითა მონაგართა, თვისითა დახურა ახლად სრულიად ეკლესია რკინის“ სახურავით. სოლომონ მეფემ თავის მეუღლე მარიაშვილს დადიანთან ერთად გელათის მონასტერი გაათავისუფლა გადასახადისაგან და მრავალი კუთვნილი მამული დაუბრუნა.

ხრესილის ომი

1757 წლის 14 დეკემბერს სოლომონ მეფემ თავისი მოღვაწეობის განმავლობაში ყველაზე დიდი ბრძოლა გაუმართა ოსმალთა დამპყრობლებს. ოსმალთა დიდი სერასკირები გოლა - ფაშა, ქემხა ახალციხის ფაშა და ბაშა-ალა იმერეთის საბოლოოდ გასანადგურებლად მოდიოდა, მტერს მხარს უმაგრებდა ასევე იმერეთის ციხეებიდან (ქუთაისი, ბაღდათი, შორთბანი, ცუცხვათი) გამოყვანილი ოსმალთა ჯარის შენაერთები და როსტომ ერისთავის, ლევან აბაშიძისა და თავად წულუკიძის მხედრობაც, რომელთა ჩაბრუნებამ რამდენიმე ათასი კაცი უნდა ყოფილიყო. ოსმალთა არმია რამდენჯერმე აღემატებოდა ქართველთა ჯარს და იგი 40-45 ათასი კაცისაგან შედგებოდა.

14 დეკემბერს, გამთენიისას, ქართველთა ჯარმა სოლომონ მეფის ხელმძღვანელობით (რომელიც ჯარის მარჯვენა ფლანგს მეთაურობდა) გათენებამდე დაიწყო მტერზე შეტევა. მეფეს არ უძინია, რადგან იგი მთელი ღამე დაჩოქილი ღოცულობდა, დილით კი მას აუესია აზარფეშა და უთქვამს: „დიდება ღმერთსა! ღმერთო,

გაუმარჯვე ჩემს ჯვარს, საქრისტიანოს დახსნისათვის მსხვერპლად დამზადებულს“. მეფემ კარგად იცოდა ის დიდი საფრთხე, რაც ოსმალეთის იმპერიასთან დაპირისპირებას შეიძლებოდა გამოეწვია, სწორედ ამის გამო მან შეწყენა ღვთისაგან ითხოვა. ქართველთა ბრძოლა ხრესილის ველზე კი საქრისტიანოს გამოსახსნელად წარმოებულ ბრძოლას შეადარა. მეფეს ბრძოლაში დაუმარცხებია ოსმალთა ჯვარის სარდალი, რასაც მტრის რიგებში არევე-დარევა გამოუწვევია. უმეთაუროდ დარჩენილმა ოსმალთა ჯარმა ბრძოლის გაგრძელება ვეღარ შეძლო და მათი დიდი ნაწილი განადგურდა. დასავლეთ საქართველოს მეფე-მთავართა სწორმა მოქმედებამ და თავდადებულმა ბრძოლამ უმაღლ შედეგი გამოიღო. ბრძოლაში განადგურდა მტრის 40 ათასიანი არმია, რომლის მიზანიც სულთნის ბრძანების შესრულება და პატარა იმერეთის სამუდამოდ ოსმალეთის იმპერიაზე დაქვემდებარება იყო.

ომიერეთის და ქუთაისის გათავისუფლება

სოლომონ მეფემ რუსეთ-თურქეთის ომის დროს მთლიანად გაათავისუფლა იმერეთი თურქთა ბატონობისაგან. მეფემ სწორად შეაფასა მოვლენები და მან ოსმალებს სამუდამოდ ამოუკვეთა ფეხი იმერეთიდან. ეს იყო სოლომონ მეფის უდიდესი დამსახურება, რის გამოც იგი ხალხმა განსაკუთრებით შეიყვარა.

1770 წლის 15 მაისს სოლომონ მეფემ ცუცხვათის ციხე გაათავისუფლა მტრისაგან. 1770 წლის 13 იანვარს მეფეს ლეკებთან ბრძოლაში გაუმარჯვია. 1770 წლის 19 ივნისს სოლომონ მეფეს ქუთაისი გაუთავისუფლებია, ოსმალთა გადარჩენილი მებრძოლენი შიდა ციხეში შესულან და იქ გამაგრებულან. 1770 წლის 9 ივლისს სოლომონ მეფეს საკუთარი ძალებით აუღია შორაპნის ციხე. 1770 წლის 6 აგვისტოს, ფერისცვალება დღეს, რუსთა ჯვარის დახმარებით სოლომონ მეფემ ქუთაისის შიგა ციხე აიღო.

1770 წლის 6 აგვისტოს (ძვ.სტ.), უფლის ფერისცვალების დღეს, დამთავრდა ქუთაისის საეკუნიოგანი ტყვეობა, ოსმალები სამუდამოდ განიდევნენ ქუთაისიდან, აღსრულდა სოლომონ მეფის სურვილი, მისმა 18 წლიანმა ბრძოლამ შედეგი გამოიღო, იგი ბრძანებდა: „დღე და ღამე მსურვალედ ვმეცადინებოდი ღონითა აღფხვრასა ბილწითა ოსმანთასა“, მეფის დიდი ხნის სურვილი ყოფილა ბაგრატის ტაძრის გათავისუფლება: „მრავალჟამითგან მენება გამოხსნა შენისა ცის სფეროის უმაღლესის ეკლესიისა... თათარ ოსმანთა მტკიცედ ეპყრათ ქუთაისისა ციხე-ქალაქი“. ოსმალთა ქუთაისში დარჩენის შემთხვევაში საბოლოოდ განადგურდებოდა ბაგრატ მესამის მიერ აგებული ბრწყინვალე ტაძარი და იმერეთში აღმოიფხვრებოდა ქრისტიანული სარწმუნოება. სოლომონმა სანუკვარ მიზანს მიაღწია. ახალგაზრდა 35 წლის მეფემ ძველი სატახტო დედაქალაქი გაათავისუფლა უძლიერეს მტერთან ბრძოლაში. აღსანიშნავია, რომ სოლომონ მეფე ღვთისმშობლის შეწევნას მიაწერს თავის გამარჯვებას: „ჟამსა შეწევნითა შენითა, დედაო ღვთისათ, შთამეჭრა გულსა ცუცხლი შურისგებისა უცხო თესლთა მათ ზედა და ვიძიე საღმთო შური“.

სოლომონ მეფის დამსახურებით ოსმალთა ქვეყნიდან განდევნის შემდეგ არაერთი ეკლესია-მონასტერი აიგო. სოლომონის მეფობაში აუგიათ მაღლაკის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ეკლესია, რომელშიც ქუთაისის პალაისტომის ღვთისმშობლის ხატი დაუბრძანებიათ. ამავე პერიოდში აუგიათ კაცხის სვეტიცხოვლის სახელობის ეკლესია, ჭალატყის ჯვრის სახელობის ეკლესია. მეფედღოფლის მიერ მრავალი ეკლესია-მონასტერი გათავისუფლებულა გადასახადებისაგან.

მეფე სოლომონის მოღვაწეობის პერიოდში მრავალი ადამიანი გადაურჩა ტყვეთა სყიდვას და არაერთი მათგანი იქნა გამოხსნილი ტყვეობიდან, შეუფასებელია ამ დიდებული მეფის ღვაწლი. რომ არა მეფის ბრძოლა, დღეს უფრო მცირერიცხოვანი იქნებო-

და საქართველო. სოლომონ მეფე იბრძოდა, რათა საბოლოოდ გაეძევათ დასავლეთ საქართველოდან ოსმალები, მეფის ბოლო ბრძოლაზე ამ ფაქტს ადასტურებს, მან გაათავისუფლა ქობულეთი და ჩაქვი ოსმალთა ბატონობისაგან, თუმცა ღალატის გამო მან ვერ შეინარჩუნა აღნიშნული ძირძველი ქართული კუთხე.

მეფის გარდაცვალება

1778 წელს სოლომონმა დაკარგა საყვარელი მეუღლე მარიამ დადიანი, ხოლო 1780 წელს გარდაიცვალა ტახტის ერთადერთი მემკვიდრე ალექსანდრე ბატონიშვილი. უახლოესი ადამიანების დაკარგვამ და ბოლოს ჩაქვის ბრძოლაში განცდილმა მარცხმა ჯერ კიდევ ახალგაზრდა მეფე სიკვდილის პირას მიიყვანა. ქართველ ბაგრატიონთა შორის ერთ-ერთი გამორჩეული მეფე 49 წლის ასაკში მოულოდნელად გარდაიცვალა. მისი თანამედროვენი გარკვევით აღნიშნავენ, რომ სოლომონ მეფე ნაჭიშკრევის ბრძოლაში განცდილი მარცხის გამო დარღს გადაჰყვა. მეფის ქუთაისში გარდაცვალებას ადასტურებს მისი პირადი ექიმი ვიტენბერგი, რომელიც 1784 წლის 25 აპრილს წერილს უგზავნიდა გენერალ პოტიომკინს, სადაც აღნიშნავდა: „წმინდა გიორგობის დღესასწაულზე, 23 აპრილს, სოლომონ მეფე მსახურების შემდეგ შუადღის ორ საათზე, ჩაცმის დროს გარდაიცვალა მოულოდნელად. შესაძლებელია ეს გამოწვეული ყოფილიყო ინსულტის შეტევით“, როგორც ვიტენბერგი აღნიშნავს „აპოპლექსური დარტყმა“. თუმცა კონკრეტულად, რა იყო სიკვდილის მიზეზი, რთული სათქმელია. სოლომონ მეფე თავისი სურვილის შესაბამისად დაუკრძალავთ გელათის მთავარ სამეფო ტაძარში, რაც მის მიმართ განსაკუთრებულ პატივისცემაზე მეტყველებს. 2016 წლის 22 დეკემბერს საქართველოს ეკლესიის წმინდა სინოდმა სოლომონ მეფე წმინდანთა დასში შერაცხა. მეფის ხსენება დაწესდა ახალი სტილით 6 მაისს.

წმინდა გიორგი სოლომონ მეოთხე

იმერეთის მეფე დავით არჩილის ძე, იგივე სოლომონ II, უკანასკნელი ქართველი მონარქის სახელით შევიდა ისტორიაში. დავით არჩილის ძე ბიძამ, სოლომონ მეფემ, მემკვიდრედ გამოაცხადა და სახელიც ბიძის საპატივცემულოდ ეწოდა – სოლომონი. სოლომონმა ბავშვობა პაპის, ერეკლე მეფის კარზე გაატარა. 1775 წელს მამა, არჩილ ბატონიშვილი ადრე გარდაიცვალა და ფაქტიურად ერეკლე მეფე მფარველობდა. მისი დახმარებით 1789 წელს სოლომონმა იმერეთის მეფის ტახტი დაიკავა. სოლომონ მეფის ერთ-ერთი პირველი ხელმოწერა

ივერიელთა ერთობის ტრაქტატზე: „უფლისა იესო ქრისტეს მონა, მეფე ყოვლისა საიმერეთისა შვილიშვილი თქვენი სოლომონი“. ამ სტრიქონებში აშკარად იგრძნობა დიდი პატივისცემა ერეკლე მეორისადმი.

17 წლის სოლომონმა ლეჩხუმში სამეგრელოს მთავარ გრიგოლ დადიანის ქალიშვილ მარიამზე იქორწინა და შემდეგ ივლისის თვეში აკურთხეს მეფედ. სოლომონ მეფეს მდინარე რიონის პირას ჰქონდა ორი სამეფო სასახლე. პირველი მდებარეობდა ჰოსპიტალთან, ცაცხვების სიახლოვეს, სასახლე შედგებოდა ოცი ოთახისაგან. მეორე სასახლე მდებარეობდა ქალაქის ბალის მიმდებარედ, რომელსაც უწოდებენ თქროს ჩარდახს, სადაც ხვდებოდა ხალხს. მეფე ხელით შეაყენებდა თუზბე მის წინაშე მუხლმოდრეკილ რიგით ადამიანებს

და ეუბნებოდა: „უხერხულია, არ არის საჭირო, მუხლმოდრეკა საჭიროა მხოლოდ ღვთის წინაშე, მე კი ცოდვილი ადამიანი ვარ“. სოლომონი იყო ალერსიანი, მშვიდი, მოწყალე, თავმჯიანი, უყვარდა წმინდა წერილი და სასულიერო წიგნების კითხვა. სოლომონ მეფე ყოფილა სამუშაოზე დაბალი, მრგვალი პირსახის, საამო და მიმზიდველი. ყოველთვის ეცვა ქართული ჩოხა, ევროპული მაუდის, წაბლისფერი. განიერ ლურჯ ოსმალურ შარვალს ქართული სამოგვის წაღები და მწვანე ქოშები ამშვენებდა. მეფეს განუშორებლივ ეხურა მაღალი ქართული ქუდი. წელზე ერტყა ვერცხლის ქამარი და მდიდრულად მორთული ხანჯალი. გულზე მეფე ოქროს ძეწკვით ყოველთვის ატარებდა ძელი ჭეშმარიტის ხატს, რომელიც დიდი პატივისცემით სარგებლობდა იმერეთში. ღვთისმომში მეფე დილით 7 ან 8 საათზე იღვიძებდა და მიდიოდა ეკლესიაში წირვის მოსასმენად. ავადმყოფობის შემთხვევაში ან ცუდ ამინდში მეფე მიდიოდა დედოფლის ოთახში, სადაც ყოველთვის ლოცულობდა მოძღვარი კვირისა და უქმე დღის გარდა, ხოლო კვირა დღესა და უქმე დღეს დედოფალიც კარის ეკლესიაში მიდიოდა წირვაზე. მოწმუნე მეფე კეთილზნობრივი პიროვნება იყო, ეს კარგად ჩანს მისი ცხოვრებიდან, იგი უბრალოებით გამოირჩეოდა ხალხთან მიმართებაში და ყოველდღიურად წირვებსაც ესწრებოდა. პ. გნოლოსაროვის ცნობით, მეფე ზაფხულს ქუთაისში ატარებდა, ხოლო ზამთარს ვარციხის სამეფო რეზიდენციაში.

სოლომონ მეფეს განსაკუთრებული ურთიერთობა ჰქონდა იმ პერიოდის გამორჩეულ საეკლესიო მოღვაწეებთან, მათ შორის საქვეყნოდ ცნობილ მღვდელმთავარ ანტონ ჭყონდიდელთან (დადიანი), რომელიც 1809 წელს მეფესთან იმყოფებოდა ვარციხეში და მისგან აღსარებებს იბარებდა. უკანასკნელ ბაგრატიონ მეფეს განსაკუთრებით უერთგულა სულიერმა მოძღვარმა იესე დეკანოზმა, ბერობაში ილარიონ ყანჩაველმა. იგი თან წაჰყვა ლტოლვილ მეფეს ოსმალეთში და დიდი პატივი მიაგო.

იმერეთის მეფე სოლომონ მეორე. უკანასკნელი ქართველი
ბაგრატიონი მონარქი - „მოწყალე, ფრიად ალერსიანი და
კეთილმორწმუნე, მშვიდი, მდაბალი და მართალი“.

გამოქვეყნებულ ისტორიოგრაფიულ ნაშრომებში, ქართულ არქივებსა და მუზეუმებში შემორჩენილი სიგელებიდან ირკვევა, რომ სოლომონ მეფე ერზე მზრუნველი მონარქი იყო, იგი განსაკუთრებით იღწვოდა ასევე, რომ დავიწყებას არ მისცემოდა მისი სახელოვანი ბიძის, სოლომონ პირველის სახელი. სოლომონ მეფემ თავის მეუღლესთან ერთად არაერთი ეკლესია-მონასტრის სიგელი განაახლა და მამულები შესწირა. 1792 წელს მარიამ დედოფალმა შესაწირავი გაიღო სხვაგის მონასტრის სასარგებლოდ. 1796 წელს სოლომონ მეფემ დიდი შესაწირი გაიღო ტაბაკინის წმინდა ნიკოლოზის მონასტრის სასარგებლოდ. 1797-1800-იან წლებში სოლომონ მეფემ თავის მეუღლესთან ერთად განაახლა გოგნის უდაბნოს, კაცხის მონასტრის, ილორის წმინდა გიორგის, ჩხარის წმინდა გიორგის, ნიკორწმინდის ტაძრის, გელათის წმინდა გიორგისა და ქუთაისის სობორის ტაძრის სიგელები. სოლომონ მეფის ბრძანებით აიკრძალა მოწამეთის მონასტრის მამულების ხელყოფა.

სოლომონ მეფემ 1804 წლის 25 აპრილს ხელი მოაწერა ელაზნაურის ხელშეკრულებას, რომლის საფუძველზეც იგი რუსეთის იმპერიის ქვეშევრდომი ხდებოდა. შვილის არყოლის შემთხვევაში მის მემკვიდრედ კონსტანტინე ბატონიშვილი (დავით გიორგის ძის შვილი) ცხადდებოდა. სოლომონ მეფეს ამ დროიდან ტახტის შენარჩუნებისათვის ბრძოლა უწევდა, რადგან არაერთხელ დაირღვა მისი უფლებები. მეფემ კავშირი დაამყარა ერეკლე მეორის ვაჟთან, ალექსანდრე ბატონიშვილთან, რათა სჭიროების შემთხვევაში ისინი ერთობლივი ძალით გამოსულიყვნენ საბრძოლველად. თავისი მეფობის უკანასკნელი წლები სოლომონმა ვარციხეში გაატარა, როგორც ლტოლვილმა, რადგან მას ქუთაისში აღარ დაედგომებოდა, მეფის რეზიდენციასა და სასახლეში რუსული სამხედრო

ნაწილები იდგნენ. საბოლოოდ 1810 წლის თებერვალში სოლომონ მეფე შეიპყრეს და თბილისში გადაიყვანეს, საიდანაც მან მოახერხა გაქცევა და სათავეში ჩაუდგა განმათავისუფლებელ მოძრაობას, რომლის მიზანიც იმერეთიდან რუსული ჯარების გაძევება იყო. აღსანიშნავია, რომ მეფის გაქცევის ხელშეწყობისათვის რამდენიმე უდანაშაულო ქართველი დახვრიტეს, ისინი ავლაბარში დაუკრძალავთ და მათ საფლავზე თანამედროვეებს ზეგარდამო ნათლის სვეტი უხილავთ. უთანასწორო ბრძოლების შემდეგ სოლომონ მეფე დამარცხდა და იძულებული გახდა ოსმალეთში გადასულიყო.

მეფის გარდაცვალება

სოლომონ მეფემ სიცოცხლის ბოლო წლები ოსმალეთში, ქალაქ ტრაპიზონში გაატარა. უკანასკნელი ქართველი მეფე ცდილობდა დახმარება ოსმალეთიდან, საფრანგეთიდან ან ირანიდან მიეღო, თუმცა არაფერი გამოვიდა. სიცოცხლის ბოლომდე სოლომონს ჰქონდა იმედი, რომ იგი კვლავ შეძლებდა სამშობლოში დაბრუნებას, მაგრამ ახალგაზრდა მეფე ოსმალეთში ავად გახდა. 1813 წლის 29 ოქტომბერს სოლომონ

სოლომონ მეფის საფლავი და ეკვდერი ტრაპიზონში. დაანგრიეს 1922 წელს

მეფემ უკანასკნელად მოახერხა სამშობლოში ჩასვლა (ფოთში ჩასვლა).

მეფის დაავადების შესახებ ცნობებს გვაწვდის მისი სულიერი მოძღვარი იესე ყანჩაველი. სწორედ მამა იესეს 1817 წელს შედგენილი წერილიდან ვგებულობთ, რომ სოლომონ მეფე ძლიერ ავად ყოფილა. ფოთში მეფისათვის მარიამ დედოფლის წერილი მიუერთმევიათ, დედოფალი მეუღლეს სთხოვდა, რომ რუსეთის ხელმწიფეს გარიგებოდა და რუსეთში ჩასულიყო, მაგრამ სოლომონ მეფისათვის მიუღებელი იყო იმპერატორობის წასვლა, რადგან მან ძალით წაართვა სამეფო და იძულებული გახდა თსმალეთში გადახვეწილიყო. სოლომონს ტრაპიზონში იქაური ექიმი მკურნალობდა, მაგრამ მკურნალობას შედეგი ვერ გამოუღია. მეფეს მარჯვენა მკერდს ქვემოთ რაღაც წამონაზარდი ჰქონია, რომელიც საბოლოოდ სიმსივნედ გადაქცეულა. სოლომონი ნახევარი წლით ადრე მიმხვდარა, თუ რა განსაცდელი ეწვია, ამის გამო სიცოცხლის ბოლო დღეებში განსაკუთრებული მლოცველი და მმარხველი გამხდარა. მამა იესეს სიტყვით, სოლომონ მეფემ საღვთო მადლით წინასწარვე იცოდა ამ ქვეყნიდან გასვლის შესახებ, ამიტომ იგი სასთებას საკუთარ მოძღვარზე ამყარებდა, რადგან იმედი ჰქონდა, რომ გარდაცვალების შემდეგ მამა იესე მას მოიხსენიებდა. 1815 წლის 7 (ახალი სტილით 20) თებერვალს სოლომონ მეფე გარდაიცვალა. მამა იესემ სოლომონის დატოვებული ფულით ასორმოცდაათ მონასტერში მეთრედმოსვლამდე მოსახსენიებელი დაუწესა მეფეს. სოლომონი დიდი პატივით დაკრძალეს ტრაპიზონის წმინდა გრიგოლ ნოსელის სახელობის ეკლესიის ეზოში.

აღნიშნულ ეკლესიაში ბერძენი მღვდელმთავარი სწირავდა და მეფეს ყოველდღე იხსენიებდნენ, ტაძრის მრევლი კი ხატის მსგავსად ემთხვეოდა სოლომონის საფლავს. ღირსეულ დაკრძალვასთან ერთად მოძღვარს გარდაცვლილი მეფის სულის სათხად წმინდა

გრიგოლ ნოსელის სახელობის ტაძრისთვის თქრითი მოჭედილი სახარება შეუწირავს, რომელსაც შემდეგი წარწერა ჰქონდა: „შეიწირე წმინდათ გრიგოლ, აქა მდებარე სრულიად იმერთა მეფე ქე არჩილისა მეორე სოლომონისა მიერ წმინდა ესე სახარება“.

მეფის დაკრძალვა მისი გარდაცვალებიდან მე-3 ან მე-4 დღეს შემდგარა და მას ადგილობრივ ბერძენ მართლმადიდებლებთან ერთად თურქეთის ქართველობა და მეფის ამაღლის წევრები 60 კაცის ოდენობით დასწრებიან. სოლომონ მეფისაგან ამაღლის თითოეულ წევრს 500 ყურეში (115) მანეთი ეძლეოდა. სოლომონის გარდაცვალების შემდეგ მათი უმრავლესობა სამშობლოში დაბრუნდა.

სოლომონ მეფე წმინდა გრიგოლის სახელობის ტაძრის ეზოში თვალსაჩინო ადგილზე დაკრძალეს, საფლავის ქვას შემდეგი წარწერა ჰქონდა: „საფლავსა ამას შინა მდებარე არს იმერთა მეფე სოლომონ, წელი ჩტიე“ (1815). ქვემოთ კი მისი სახელოვანი წინაპრის, დავით აღმაშენებლის მსგავსად ფსალმუნის სიტყვები ეწერა: „ჰსაჯენ, უფალო, მავნებელნი ჩემნი და ჰბრძოდე მბრძოლთა მათ ჩემთა“. ღვთისმთავრის მონარქი უფალს მიანდობს მის წინააღმდეგ მებრძოლთა და მავნებელთა განსჯა-გასამართლებას, რომელთა შორის მეფე ალბათ რუსებსა და იმ ვაი ქართველებს გულისხმობდა, რომლებმაც უღალატეს მას. „განსაჯე, უფალო, ჩემი მავნებლები და ებრძოდე ჩემ წინააღმდეგ მებრძოლთა!“ დავით წინასწარმეტყველი სწორად მისადაგებული მართლის ლოცვით მიანდობს და შესთხოვს უფალს, რომ მან განსაჯოს, განბრჭოს, გამოიტანოს სწორი გადაწყვეტილება და, უპირველეს ყოვლისა, ამას ითხოვს მისი მოწინააღმდეგეების სასიკეთოდ, რათა მათ თავი დაანებონ ბრძოლასა და მტრობას.

მეფის საფლავზე საკმაოდ შთამბეჭდავი ზომის ეკვდერი აუგიათ, რომელიც ოთხ სვეტზე დადგმულ გუმბათოვან ნაგებობას წარმოადგენდა და მონასტრულიც ყოფილა. სოლომონ მეფის საფლავის

თავზე მარად მანათობელი კანდელი ეკიდა. საქართველოს უკანასკნელი მონარქის საფლავზე ბაგრატიონთა გერბი და სიმბოლოები ყოფილა გამოხატული, რითაც ხაზგასმული იყო, რომ ბიბლიური დავით მეფის შთამომავალი ქართველი მეფე უცხოეთში აღესრულა. ასევე არ იყო შემთხვევითი ის ფაქტი, რომ საფლავზე დავით მეფისაღმუნის 34-ე ფსალმუნის სიტყვები იყო დაწერილი. სოლომონ მეფის საფლავის მარმალის ფილაზე ძველი ქართული ხუცური ასოებით შესრულებული ყოფილა ასევე შემდეგი წარწერა: „განმეძაყცა მე პირველქმნილი სიკეთე...“ XX საუკუნის დამდეგს მეფის საფლავზე შესრულებული არაერთი წარწერა და სიმბოლო უკვე დაზიანებული იყო. 1875 წელს XIII საუკუნის წმინდა გრიგოლ ნოსელის სახელობის საკათედრო ტაძარი გადაუკეთებიათ, ხოლო 1922 წელს თურქმა ფანატიკოსებმა ტაძარი და სოლომონ მეფის საფლავის ეკვდერი დაანგრიეს.

სოლომონ მეფის გარდაცვალების შემდეგ რუსეთიდან ქუთათელ მღვდელმთავარ დოსითეოსთან წერილი გამოუგზავნია მეფის მეუღლე მარიამ დადიანს. დედოფალი ძალიან განიცდიდა სამშობლოდან გადასახლებასა და ახალგაზრდა მეუღლის გარდაცვალებას: „სად არის შენი შეყვარებული მეფე სოლომონ? არღარა მიეგებები მეფე სოლომონს ჯვართა... აღარ მიულოცავ დღესასწაულსა“. დედოფალს ძალიან სტკიოდა გული სოლომონის უძეოდა გარდაცვალების გამო, იგი ასე ახასიათებს თავის მეუღლეს: „მეფე იგი მშვიდი და მდაბალი და მართალი“. გამწარებული დედოფალი ასე ასრულებს თავის წერილს: „უბედური, მკვდართა თანა შერაცხილი იმერეთის დედოფალი, დადიანის კაციას ასული მარიამ“. 1841 წელს იმერთა უკანასკნელი დედოფალი პეტერბურგში გარდაიცვალა და ნევის საკრებულო ტაძარში დაკრძალეს.

1990 წლის ნოემბერში იმერეთის სახელოვანი მეფე სოლომონ მეორე სამშობლოში ჩამოასვენეს. 24 ნოემბერს, დღის ორ საათზე

სოლომონ მეფის ნეშტი გელათის მთავარ ღვთისმშობლის შობის სახელობის ეკლესიაში დაკრძალეს. მისი საფლავის ქვაზე კი კვლავ ფსალმუნის სიტყვები ამოკვეთეს. 175 წლის შემდეგ მრავალტანჯული მეფე დაუბრუნდა თავის საეანეს, რომელსაც მან მიწიერი სამოთხე უწოდა. სამშობლოში დაბრუნდა, როგორც ერთგული გმირი და საქართველოს არაერთ ქალაქში მადლიერმა ქართველობამ ღირსეული პატივი მიაგო თავდადებულ მეფეს.

2005 წლის 25 ივნისს საქართველოს ეკლესიის წმინდა სინოდმა წმინდანთა დასში შერაცხა იმერეთის უკანასკნელი მეფე სოლომონ მეორე და მას თავისი ღვაწლის გამო სამშობლოსათვის თავდადებული ეწოდა. შეიქმნა ხატი, ხატმწერი რობიზონ (დამიანე) რევიშვილი. დაწესდა მეფის მოსახსენებელი დღე ახალი სტილით 20 თებერვალი. ქუთაისში აიგო სოლომონ მეფის სახელობის ეკლესია, გაიხსნა მისი სახელობის ქუჩა.

სარჩევი

წმინდა მეფე მირიანი და ნანა დედოფალი	5
წმინდა მეფე ვახტანგ გორგასალი	19
წმინდა მოწამე მეფე არჩილი	31
წმინდა მეფე ბაგრატ მესამე	38
წმინდა კეთილმსახური მეფე დავით აღმაშენებელი	48
წმინდა კეთილმსახური მეფე თამარი	70
წმინდა მოწამე მეფე დემეტრე თავდადებული	82
წმინდა მოწამე მეფე ლუარსაბი	91
წმინდა დიდმოწამე ქეთევან დედოფალი	101
წმინდა მეფე სოლომონ პირველი	111
წმინდა მეფე სოლომონ მეორე	119

დაბეჭდა შპს-ს ფოფხაძის მიერ
მის.: ქ. ქუთაისი, აკ. წერეთლის ქ. №186
ტელ: 0431 23 45 54